

PROGRAM

LIGE SOCIJALDEMOKRATA VOJVODINE

ЛИГА СОЦИЈАЛДЕМОКРАТА ВОЈВОДИНЕ
VAJDASÁGI SZOCIÁLDEMOKRATA LIGA
LIGA SOCIÁLDEMOKRATOV VOJVODINY
LIGA SOCIAL-DEMOCRATILOR DIN VOJVODINA
ЛИГА СОЦИЈАЛДЕМОКРАТОХ ВОЈВОДИНИ
LIGA SOCIJALDEMOKRATA VOJVODINE

1. LJUDSKA I MANJINSKA PRAVA

Retrogradni stavovi i ksenofobična politika devedesetih godina 20. veka napravili su od Srbije najzatvorenije područje na tlu Evrope. Agresivni nacionalizam, demagoški stavovi zasnovani na lažima, diskriminacija, rasizam, ksenofobija, homofobija i antisemitizam kreirali su atmosferu mržnje i netrpeljivosti koja nas je koštala mnogo nevinih života, godina, enormnog osiromašenja, kao i pogoršanja međunacionalnih odnosa.

Prioritet Lige socijaldemokrata Vojvodine i dalje je društvo u kome će svaki pojedinac bez obzira na nacionalnost, veroispovest, pol, zdravstveno stanje, godine, poreklo, boju kože, seksualno opredeljenje, imovinsko stanje ili drugu različitost imati jednaku šansu i tretman.

Vođena najvišim moralnim i pravnim standardima, Univerzalnom deklaracijom o ljudskim pravima i potrebama savremenog čoveka, Liga socijaldemokrata Vojvodine kao svoj prioritet ima promovisanje, poštovanje i zaštitu ljudskih prava bez obzira na različitosti.

Škola po meri deteta, a ne po meri predavača

Edukativni program treba da bude prilagođen potrebama deteta i savremenog društva. Program treba rasteretiti nepotrebnih činjenica i on mora biti prilagođen interesu deteta.

Pripadnici nacionalnih zajednica moraju zadržati mogućnost školovanja na materinjem jeziku.

Obrazovni materijal treba da bude oslobođen ideoloških i dnevno političkih uticaja. U škole treba uvesti predmet ljudskih prava koji će mladima omogućiti da saznaju više o svojim pravima i mehanizmima zaštite.

Socijalna i zdravstvena zaštita dostupne svima

Liga socijaldemokrata Vojvodine smatra da u ovoj oblasti država mora da bude aktivan igrač. Društvo koje sistem socijalne i zdravstvene zaštite učini dostupno svima jeste demokratsko u pravom smislu te reči. Razvoj društva meri se po sposobnosti da se svakom pojedincu pomogne, pravovremeno i u skladu sa najboljom praksom.

Multietničko, multikonfesionalno, multijezično društvo

Samo ono društvo u kome pojedinac ima nesmetanu mogućnost da razvija svoju nacionalnu, religijsku, jezičku i drugu osobenost jeste društvo prihvatljivo za Ligu socijaldemokrata Vojvodine.

Svi pripadnici nacionalnih zajednica moraju imati pravo da se u potpunosti obaveste, održavaju, neguju i razvijaju kulturu svog naroda i da pri tome uživaju pomoć države.

Sekularna država

Liga socijaldemokrata Vojvodine zalaže se za promociju sekularnog humanizma u obrazovanju. Zalažemo se za slobodu veroispovesti i upražnjavanja ili neupražnjavanja verskih obreda, jer to pitanje smatramo privatnim stavom i pravom svakog građanina. Moralne norme kod čoveka se moraju zasnivati na slobodnoj volji u kojoj će on poštovati slobodnu volju drugog čoveka, i obrnuto.

Religija bi trebalo da bude priznata samo kao potpuno subjektivna manifestacija ljudskog bića. Ona ne bi smela da bude ispoljavana kao oblik javne aktivnosti i sredstvo moralne i intelektualne prisile.

Zalažemo se za potpunu odvojenost verskih zajednica od države i izričito smo protiv uplitanja verskih institucija u političke, državne i obrazovne odnose. To je potrebno posebno naglasiti s obzirom na iskustva proteklih godina, kada su verske institucije potpomagale, na više ili manje otvoreni način, primitivnu i nacionalističku politiku. Borimo se protiv svakog oblika religioznog fundamentalizma, uvođenja veronauke u škole, kasarne i druge institucije, kao i protiv prava da verske organizacije odlučuju o stvarima koje izlaze izvan religijskih okvira.

Osuda zločina i zaštita žrtava

Liga socijaldemokrata Vojvodine i dalje smatra da je osnovni i jedini preduslov daljem napretku našeg društva osuda zločina koji su se dogodili na teritoriji bivše Jugoslavije. Preduslov razvoja svakog demokratskog društva je obračunavanje sa politikom kršenja ljudskih prava.

Lustracija predstavlja instrument suočavanja društva sa nasleđem prošlosti i diskontinuiteta sa politikom diktatorskog režima. Iz javne vlasti treba ukloniti sve one koji su svojim delovanjem inspirisali, podržavali ili direktno kršili ljudska prava. Samo jasan stav prema prošlosti i osuda zločina jesu preduslov daljem razvoju našeg društva. Potrebno je sve odgovorne izvesti pred nadležne međunarodne i domaće sudove, a žrtvama u skladu sa najvišim međunarodnim i domaćim pravnim normama i moralnim principima ublažiti patnju.

Gradimo društvo u kome sudija sudi po zakonu, a ne po nalogu

Pravosuđe koje je nezavisno, nepristrasno, kompetentno i oslobođeno korupcije jeste preduslov poštovanja i zaštite ljudskih prava. Želimo sud koji štiti žrtve, a ne zločince. Država mora da obezbedi najvišu zaštitu sudijama i tužilaštvu pri obavljanju posla.

Rodna ravnopravnost treba da bude stvarnost, a ne ideal

Unapređenje položaja žena i njihova zaštita predstavljaju jedan od prioriteta Lige socijaldemokrata Vojvodine. Nasilje u porodici, nedovoljna zastupljenost žena na upravljačkim mestima i diskriminacija jesu samo deo problema sa kojima se žene suočavaju u našem društvu.

Liga socijaldemokrata Vojvodine aktivno radi na promovisanju prava žena i rodnoj ravnopravnosti, učestvuje u edukaciji i davanju jednake šanse svima bez obzira na pol.

Društvo tolerancije

Liga socijaldemokrata Vojvodine se bori za društvo oslobođeno fašizma i verskog fanatizma u kojem tolerancija ne znači jednostavno priznavanje nečijeg postojanja, već predstavlja politiku aktivnog učešća u društvenom životu svih nas sa različitostima koje posedujemo.

Zalažemo se za ukidanje svih fašističkih, neonacističkih, zločinačkih i ratno huškačkih udruženja. Zalažemo se za osudu i kažnjavanje svih onih koji podstiču nacionalnu, versku ili na bilo kom drugom osnovu zasnovanu mržnju.

Smatramo da je danas antifaašizam potreban, kao što je bio potreban i pre sedamdeset

godina. Opasna je zabluda da je sa fašizmom završeno kada su Italija i Nemačka doživele vojni poraz u Drugom svetskom ratu, i da fašizmom treba da se bave samo istoričari. Oni koji stvaraju takvu pogrešnu sliku žele da antifašizam predstave kao političko-ideološki program koji je istorijski prevaziđen.

Fašističke ideje su se povampirile u okolnostima ekspanzije nacionalizma i rata, a organizovani fašizam u današnje vreme poprima nove forme. Zauzimanje otvorene antifašističke pozicije u odnosu na fašističke pojave uslov je bez koga nema perspektive vođenja demokratske i progresivne politike.

Liga socijaldemokrata Vojvodine smatra da nasuprot potrebi da se aktuelizuje borba protiv fašizma, danas se iz istorije brišu hiljade partizanskih boraca koji su tokom Drugog svetskog rata, kao i ceo civilizovani svet, kolaboraciju sa fašizmom doživljavali kao zločin. Na službenom nivou se antifašizam relativizuje putem novih udžbenika istorije i rehabilitacije četnika i drugih pomagača fašističkog okupatora. Zbog antikomunističke politike "nacionalnog pomirenja" nastoji se da se iz srpske istorije isključi antifašistička borba.

Liga socijaldemokrata Vojvodine smatra da je antifašizam univerzalna moralna dužnost i neodvojivi deo napora za ostvarivanje istinske demokratije i društvene jednakosti. Antifašizam nije samo reč kojom se legitimise demokratsko delovanje, već je temeljni humanistički sistem vrednosti koji mora biti osnov svakog društva koje pretenduje da sebe nazove demokratskim. To je sistem vrednosti koji mora biti prihvaćen u društvu u potpunosti.

Zato će se Liga socijaldemokrata Vojvodine, kao partija koja baštini antifašističke vrednosti, boriti protiv svakog oblika istorijskog revizionizma u obrazovanju i u javnom životu, kao i protiv rehabilitacije svih onih koji su sarađivali sa nacističkim i fašističkim okupatorom.

2. IZGRADNJA PRAVNE DRŽAVE

Pravna država

Posmatrano sa pozicije prve decenije 21. veka možemo sa sigurnošću reći da se u komunizmu, koji je obeležio dvadeseti vek, u kome je prostor slobode čoveka bio maksimalno sužen, zalaganje za ostvarivanje jednakosti pretvorilo u neujednačenu distribuciju društvene moći koja je najužem krugu odabranih donela vlast i nad društvenim i nad privrednim resursima, kao i nad sudbinama samih članova društva, pa se tako jedan koncept u suštini vulgarne jednakosti pretvorio u sistem u kojem se ostvario najveći stupanj nejednakosti.

Liga socijaldemokrata Vojvodine zbog toga smatra da je neophodno uspostavljanje novih osnova društva zasnovanih na civilizacijskim tekovinama: pravdi, slobodi, demokratiji i vlasništvu - vrednosti koje daju potencijal i predstavljaju garanciju razvoja i osnovu kako za pojedinačnu tako i za vrednosnu emancipaciju.

Pravni poredak

Društvo koje se uspostavlja na osnovama civilizacijskih tekovina pravne države, nužno pretpostavlja i takav pravni poredak koji će se zasnivati na ljudskim i građanskim pravima u kome će se uz uspostavljeni vrednosni sistem omogućiti puni individualni razvoj i pružiti puna zaštita svakom pojedincu.

Ustav

Srbija i pored državotvornog iskustva nije uspjela da stane čvrsto na put demokratske države, već je ostala zarobljenik političkih partija i njihove vlasti sa svim posledicama koje takva vrsta vlasti nosi.

Političke partije deluju po ugledu na stari partijski sistem u kojem je država bila produžena ruka partije. U tom odnosu nije postojala granica između partije i države. Ta granica između države i partija nije ni do danas povučena.

Zbog toga je neophodna promena Ustava, i to takva koja će biti postavljena na pet osnovnih vrednosnih stubova:

- garantovanje ljudskih i građanskih prava u smislu stavljanja individue u centar, uz uspostavljeni vrednosni sistem koji će omogućiti puni individualni razvoj, a istovremeno pružati punu zaštitu svakom pojedincu;
- uspostavljanje mehanizma međusobne kontrole i ravnoteže;
- ustrojstvo vlasti po vertikali u cilju ostvarivanja interesa građana kroz decentralizaciju;
- puna zaštita privatne svojine;
- tržišna privreda.

Zakoni

Parlament ne može biti mesto gde će se interesi političkih partija, u zavisnosti od moći partije, u datom trenutku proglašavati za interes Srbije, niti mesto gde se vode borbe političkih vrhova za nametanje svojih partijskih interesa.

Isto tako, Vlada o svojim aktivnostima i rezultatima mora podnositi izveštaj pred Skupštinom, a ne pred svojim najvišim stranačkim organima.

Parlament mora postati najviši organ vlasti u kome se donose zakoni koji svoj osnov imaju u Ustavu i koji se donose na osnovu slobodno izražene volje građana u propisanoj demokratskoj proceduri.

Ljudska prava

Puna realizacija ljudskih prava i obezbeđivanje zaštite istih najbolji su pokazatelj o postojanju pravne države i realizaciji uspostavljenog pravnog poretka.

Zbog toga je jedno od ključnih pitanja pravne države obezbeđivanje građanskih prava svim članovima zajednice, uključujući i prava političke participacije i socijalna prava.

Sudstvo, vojska i policija

U pravno uređenoj državi, sudstvo mora biti nezavisno, depolitizovano i finansijski samostalno.

Vojska i policija moraju biti stavljene pod civilnu kontrolu.

Pored uspostavljanja mehanizma međusobne kontrole zakonodavne, izvršne i sudske vlasti, ostvarivanje i zaštita ljudskih prava mora biti graničnik preko koga ne može preći ni jedan interes sudske i izvršne vlasti.

3. PROMENA USTAVA REPUBLIKE SRBIJE

Srbija je danas suočena sa jednim vrlo ozbiljnim, odgovornim i najvažnijim zadatkom: postavljanje osnova za izgradnju države sa svim karakteristikama savremene demokratske države.

Pitanje statusa Vojvodine u okviru Republike Srbije

Autonomija Vojvodine podrazumeva decentralizaciju vlasti, podelu nadležnosti, samostalno uređivanje onih poslova koji se tiču pokrajine, uz vođenje računa o potrebama njenih građanki i građana i interesima šire zajednice, a da se time ne ugrožavaju drugi delovi Srbije.

Klasične državne funkcije: odbrana, bezbednost, spoljna politika, monetarni sistem i osnovi privrednog i fiskalnog sistema su u nadležnosti Srbije.

S druge strane, zakonodavna, izvršna i sudska vlast u oblastima u kojima se ostvaruje unutar Vojvodine treba da pripada pokrajini, kao i sopstveni izvori prihoda, autonomno formiranje budžeta i sopstvena fiskalna politika. Ovo se odnosi i na samostalno uređivanje odnosa u oblasti međunacionalnih odnosa, principe i načine obezbeđenja nacionalne ravnopravnosti u sferi javnih poslova.

Vojvodina mora imati nadležnosti i u sferi decentralizacije na svojoj teritoriji i jačanja lokalne samouprave.

Isto tako, Vojvodina mora biti u prilici da se uključuje u evropske, međunarodne i regionalne integracije. Skupština Vojvodine, kao najviše predstavničko telo, treba da uređuje odnose putem zakona i podzakonskih akata u oblastima privrede, zdravstva, socijalnog i invalidsko-penizijskog osiguranja, pravosuđa, informisanja, školstva, kulture i očuvanja kulturnog identiteta nacionalnih manjina, ekologije i prostornog planiranja i sporta.

Jačanje lokalne samouprave

Liga socijaldemokrata Vojvodine smatra da jačanje lokalne samouprave može da se realizuje kroz punu afirmaciju principa da Ustavom utvrđena izvorna ovlašćenja predstavljaju isključivo ovlašćenja lokalnih vlasti i da ih one ostvaruju u punom obimu.

Ostvarivanje izvornih nadležnosti lokalne zajednice ogleda se kroz snabdevanje vodom, čišćenje i odvod smeća i kanalizacije, škole, vrtići, domovi zdravlja, institucije kulture, lokalni putevi, saobraćajna infrastruktura i saobraćaj, sport i rekreacija, socijalna zaštita, stanovanje, gradnja, urbanističko planiranje, planiranje uopšte i podsticanje ekonomskog razvoja – pretpostavlja sigurne izvore finansiranja.

Pored redovnih izvora budžeta, lokalna vlast puni budžet i tako što će sama zarađivati novac i privlačiti investicioni kapital i privatni radi ekonomskog razvoja opštine.

Postoje još dve funkcije koje bi morale biti u nadležnosti lokalnih vlasti:

- a) imovina,
- b) lokalna policija.

Pravo na imovinu moralo bi se regulisati posebnim zakonom.

Lokalna policija, čija nadležnost bi bila obezbeđenje sigurnosti građana od sitnijih kriminalnih dela poput sitne krađe, održavanje javnog reda i mira, pružanje i pomoć

inspekcijskim državnim organima pri inspekcijskim poslovima (iseljenje iz stana, rušenje bespravno podignutih objekata i sl).

4. EKONOMSKA DECENTRALIZACIJA

Vojvodina kao moderna evropska regija podrazumeva, između ostalog, stabilne ekonomske institucije, izgrađenu infrastrukturu, kvalifikovanu radnu snagu.

Ovo su preduslovi koji će omogućiti dinamičniji privredni razvoj i koji će Vojvodini u međunarodnoj podeli rada omogućiti položaj, koji joj, s obzirom na raspoložive resurse, i pripada. Samo snažna i moderna privreda Vojvodine može uticati na brzi privredni razvoj cele Srbije.

Liga socijaldemokrata Vojvodine se bori za Vojvodinu koja će svakom pojedincu, pojedinki i porodici omogućiti normalan, stabilan i slobodan način života.

Proces decentralizacije, koji je započet još 2000. godine odvija se vrlo sporo. Time je onemogućeno obavljanje određenih poslova koje bi regionalna i lokalna vlast mogle mnogo uspešnije da realizuju.

Vojvodina i sve lokalne zajednice na njenoj teritoriji moraju da imaju pravo da raspolažu i upravljaju svojom imovinom.

Decentralizacijom vlasti povećava se motivacija i odgovornost svih učesnika u javnim poslovima i na efikasan način, korišćenjem postojećih resursa, podstiče se demokratizacija procesa odlučivanja i izvršavanja javnih potreba i omogućuje se delotvorniji i racionalniji javni sektor, a sve to u cilju bržeg razvoja.

Fiskalna decentralizacija

Pored institucionalne, neophodna je i fiskalna decentralizacija. Ona podrazumeva povećanje učešća svake lokalne samouprave i Vojvodine kao autonomne pokrajine u ukupnim konsolidovanim prihodima Republike Srbije. To je proces koji zahteva promenu svesti i ponašanja svih učesnika u budžetskom procesu.

Fisklanom decentralizacijom Vojvodina i lokalne zajednice bi donosile odluka o visini vlastitih prihoda i imale potpunu odgovornost za svoje izdatke.

Vlastiti poreski prihodi znače samostalno odlučivanje o visini poreskih stopa, poreskoj osnovici i poreskim oslobođanjima. Ovim se ne bi narušavali makroekonomska stabilnost Republike Srbije i bilanci njenih budžetskih prihoda i rashoda.

Liga socijaldemokrata Vojvodine rešenje vidi kroz:

- Vođenje fiskalne politike koje će omogućiti razvoj pojedinih oblasti i grana za koje postoje resursi;
- Racionalan i odgovoran odnos prema novcu poreskih obveznika;
- Budžet Vojvodine koji će biti razvojni, a ne transferni.

Važeći Ustav Republike Srbije predviđa da budžet AP Vojvodine bude u visini od 7% republičkog budžeta. S obzirom na to da Vojvodina, u zavisnosti od godine, prihoduje od 35% do 55% budžeta Republike Srbije, ovo znači da se građankama i građanima Vojvodine vrati tek svaki šesti zarađeni dinar.

Transferna sredstva iz budžeta Republike Srbije čine oko 60% prihoda budžeta Vojvodine i ona se prenose za tačno određene namene. Sa teritorije Vojvodine se

prvo uaberu porezi koji se sliju u budžet Republike Srbije, pa se onda tek deo tih poreza, u određenom procentu, ustupa Vojvodini i lokalnim zajednicama, na njenoj teritoriji, ili se u vidu transfernih sredstava prenosi za finansiranje određenih namena. Vojvodina ne raspolaže svojim prihodima, već se njihova namena određuje na republičkom nivou.

Liga socijaldemokrata Vojvodine smatra da Vojvodini moraju da pripadaju prihodi koji se na njenoj teritoriji uaberu od poreza na dohodak građana i poreza na dobit preduzeća. Ti prihodi bi se delili između budžeta Vojvodine i budžeta lokalnih zajednica na njenoj teritoriji. Sa nivoa republičke vlasti bi se određivale gornje granice poreskih stopa.

Pripadnost prihoda od poreza onima sa čije se teritorije ubiraju značilo bi više sredstava za finansiranje obrazovanja, zdravstva, kulture, dečije zaštite i veća izdvajanja za socijalnu zaštitu najugroženijih slojeva stanovništva. Veći budžetski prihodi znače i rešavanje problema saobraćajne infrastrukture, vodosnabdevanja, rešavanje problema otpadnih voda, zaštite životne sredine i drugo.

Ukoliko bi Vojvodina imala mogućnost vođenja fiskalne politike, imala bi i mogućnost da smanji opterećenost pojedinih privrednih grana, racionalnije korišćenje budžetskih resursa, a istovremeno bi se omogućila veća autonomija javnog sektora, čime bi se povećao i njegov kvalitet.

Razvojna banka Vojvodine

Formiranjem Razvojne banke Vojvodine stvorio se generator privrednog razvoja koji bi nastavio započetu finansijsku podršku infrastrukturne izgradnje, razvoja malih i srednjih preduzeća, razvoja preduzetništva, ravnomernog razvoja na celoj teritoriji Vojvodine kroz povoljnije kreditne uslove za nedovoljno razvijena područja. Finansiranjem izgradnje i razvoja saobraćajne, energetske i telekomunikacione infrastrukture na celoj teritoriji Vojvodine, opremanjem industrijskih zona i tehnoloških parkova, stvorili bi se preduslovi za razvoj i privlačenje stranih investicija u svakoj lokalnoj zajednici na teritoriji Vojvodine, kao i uslovi za održivi privredni razvoj.

Mala i srednja preduzeća i porodični biznis

Finansiranjem razvoja malih i srednjih preduzeća poboljšao bi se nivo tehničko-tehnološke opremljenosti, podsticao bi se razvoj novih tehnologija, transfer tehnoloških znanja i komercijalizacija patenata i inovacija, povećala bi se konkurentnost, poboljšala platno bilansna pozicija Vojvodine kroz povećanje izvoza i supstituciju uvoza, povećao bi se stepen inovativnosti, podsticao bi se razvoj delatnosti koje bi imale uticaja na izmenu privredne strukture i korišćenje komparativnih prednosti Vojvodine. Takođe, poboljšao bi se energetske bilans Vojvodine kroz iznalaženje alternativnih oblika energije.

Podsticajem osnivanja i razvoja preduzetništva i porodičnog biznisa u tradicionalnim sektorima, kao i u novim, i to sektoru usluga, informatičkih tehnologija i znanja, stvorile bi se mogućnosti za smanjenje nezaposlenosti, podigao bi se kvalitet radnih mesta, a time bi se obezbedio pristojan život za građanke i građane Vojvodine. Mala i srednja preduzeća, kao i porodični biznis, predstavljaju istovremeno najvitalniji segment privrede koji može bitno da smanji problem nezaposlenosti.

5. LOŠ SISTEM FINANSIRANJA KAO POSLEDICA USTAVA REPUBLIKE SRBIJE

Sadašnji sistem finansiranja u Vojvodini zasnovan je na ustavnim odredbama i na njima zasnovanih zakonskih rešenja po kojima Vojvodini pripada 7% budžeta Republike Srbije, pri čemu su oko 90 procenata tzv. transferna sredstva, dakle Vojvodina gotovo da nema izvornih prihoda.

Liga socijaldemokrata Vojvodine smatra da su ovo rešenja koja su u potpunosti suprotna interesima građana Vojvodine. Ona su doneta pod presudnim uticajem beogradskih centralista i narušavaju elementarna prava građana Vojvodine u ovoj oblasti i to, pre svega, zbog odsustva neophodne zakonodavne, izvršne i sudske vlasti. Ovo se manifestuje na sve aspekte realnog života građana Vojvodine.

- Neprihvatljivo je da predstavničko telo, Skupština AP Vojvodine, zaista autonomno odlučuje o samo 2-3% javne potrošnje na sopstvenoj teritoriji, iako Pokrajina unutar Srbije ostvaruje oko 40% bruto društvenog proizvoda države, a daje i veći udeo budžetskih prihoda Republike Srbije.
- Neprihvatljivo je da se ni zakonom utvrđen procenat odvajanja sredstava iz privatizacionih prihoda ostvarenih od prodaje vojvođanskih preduzeća (50%) ne uplaćuje automatski na račune vojvođanskih fondova za razvoj, tako da su na delu stalna zakašnjenja i opstrukcije republičkih organa u ispunjavanju te obaveze prema Vojvodini.
- Neprihvatljivo je da ni na vidiku nije donošenje pratećih ustavnih zakona koji bi definisali imovinu APV i imovinska ovlašćenja na raspolaganje tom imovinom i prikupljanje prihoda koja ona daje.
- Neprihvatljivo je da se potencijalna imovina Vojvodine ubrzano rasprodaje i privatizuje mimo ikakve saglasnosti vojvođanskih organa.
- Neprihvatljivo je da se na štetu Vojvodine prodaju koncesiona prava na resurse koji se nalaze na teritoriji pokrajine, a da o tim poslovima Skupština AP Vojvodine ne dobija čak ni elementarne informacije.
- Neprihvatljivo je da ni posle donošenja novog Ustava Republike Srbije, Vojvodina zapravo nema nikakvog uticaja na poreski sistem i poresku politiku, niti ima ozbiljna prava da konstituiše sopstvene dodatne poreske prihode.
- Neprihvatljivo je da prigranične oblasti u Vojvodini nemaju nikakve uobičajene povlastice u fiskalnom i carinskom režimu.
- Neprihvatljivo je da vojvođanska administracija nema institucionalni uticaj ni na jedan segment podsticajne politike u agraru, kao ni na spoljnotrgovinske režime.
- Neprihvatljivo je da deo republičkih javnih preduzeća, putna privreda, elektroprivreda nema autonomne pravne subjekte na teritoriji Vojvodine.
- Neprihvatljivo je da se sredstva za Javni servis Vojvodine prvo uplaćuju na račun Radiotelevizije Srbije u Beograd, a tek zatim prenose na račun Radiodifuzne ustanove Vojvodine.

6. POLJOPRIVREDA, VODOPRIVREDA I ŠUMARSTVO

U poljoprivredi Srbije, i njenom najrazvijenijem delu, Vojvodini, od demokratskih promena do danas, u ekonomskom i pravnom pogledu nije došlo do potpunih reformi i značajnog napretka. U sedam poslednjih godina, pet godina je poljoprivreda Srbije imala pad proizvodnje.

Privatizacija društvenih firmi i registrovanje gazdinstava nedovoljni su potezi za promene koje mogu da utiču na konkurentnost vojvođanskog agrara i opredeljenje sadašnjih proizvođača da nastave da se bave ovim poslom.

Definisanje agroindustrije

Osnovni pristup u definisanju agroindustrije u Vojvodini Liga socijaldemokata Vojvodine vezuje za ekonomski i socijalni položaj proizvođača, a to znači za tržišnu orijentaciju i savremenu tehnologiju. Sva roba i sirovine koje se proizvedu u Vojvodini na preko 1,6 miliona hektara površine nude se tržištu i po tome se razlikujemo od drugih delova države, gde svega 15% robe iz ove proizvodnje ide na tržište, a ostatak se koristi za lične potrebe domaćinstava ili indirektno za tržište. Zbog ovakve tržišne orijentacije Vojvodina ima teškoća, bilo da je reč o niskoj ceni proizvoda, učenjivanju ili o zatvaranju tržišta, iako se zna da je ovo tržište premalo za godišnju letinu vojvođanskih paora.

Liga socijaldemokrata Vojvodine smatra da je da bi komercijalno porodično gazdinstvo, kao najveći vlasnik obradivog zemljišta, zaista bilo nosilac poljoprivredne proizvodnje, potrebno da se, donošenjem zakona i drugih pravnim merama, uradi i sledeće:

- otvaranje tržišta zakupa i prodaja zemljišta hitnom denacionalizacijom onih zemljišnih površina koje nisu sporne, a naslednici su poznati;
- davanje u zakup ili na trajno korišćenje prerađivačkih i skladišnih objekata poslovnim asocijacijama poljoprivrednika (reč je o delu preduzeća koja su u stečaju ili nema zainteresovanih za privatizaciju, i to može ublažiti propust što seljaci nisu akcionari u prerađivačkoj industriji);
- donošenje antimonopolske odluke kojom će se sprečiti da celokupna prerađivačka industrija u Srbiji postane vlasništvo tri ili četiri kompanije;
- stimulisanje iz posebnih fondova razvoja stočarstva kao perspektivne izvozne grane;
- obezbeđivanje finansijske i pravne podrške zasnivanju radnog odnosa mladih na sopstvenom gazdinstvu, uz finansijsko izdvajanje iz odgovarajućih vojvođanskih fondova.

Program investiranja

Na nivou Vojvodine potrebno je izvršiti procenu agrarnih potencijala po regionima i doneti ostvarljiv i održiv program investiranja. Svi ekonomski pokazatelji govore da je na selu važnije ulaganje u proizvodnu infrastrukturu nego u komunalnu.

U praksi se događa suprotno. Odluka o napuštanju sela vezana je za nedostatak posla i uslova za privređivanje u agraru, a ne za nedostatak vodovoda ili obdaništa. Vojvođansko selo odavno nije bilo tema istraživanja naučnih ustanova i institucija, pa se, zapravo, izuzev komparacija o starosnoj strukturi, drugi podaci samo

naslućuju, a očigledno je da su nastale strukturalne, socijalne, pa i demografske promene. Otuda je neophodno načiniti veliki istraživački iskorak prema selima.

Priprema za ulazak u Evropsku uniju

Za pripremanje poljoprivrede za ulazak u Evropsku uniju Vojvodina treba da dobije iz državnog budžeta i evropskih fondova isto onoliko koliko su dobile druge zemlje iz pristupnih i predpristupnih programa EU. Drugim rečima, ni jedna restrikcija ili smanjenje ulaganja uz obrazloženje da se sa time ne slaže Evropska unija ustvari je lakoverno prihvatanje lošeg saveta koji našu poljoprivredu stavlja u zavisni položaj, a naš prostor otvara za ulazak stranih kompanija. Za Ligu socijaldemokrata Vojvodine nije prihvatljiv ni jedan model ulaska u Evropsku zajednicu prema kome naš seljak nema ravnopravan položaj sa farmerima iz Evrope. On mora biti osposobljen za konkurentnost na svakom tržištu, zaštićen i mora imati profit.

Sistemi za navodnjavanje

Po površinama pod sistemima za navodnjavanje Republika Srbija se nalazi na poslednjem mestu u Evropi. Generalno gledano, najčešći razlozi za nizak stepen korišćenja izgrađenih sistema su nepovoljni ekonomski položaj poljoprivrede, a time i poljoprivredne proizvodnje, u uslovima navodnjavanja, nedovoljna sredstva gazdinstava za dodatna sredstva za proizvodnju, opšti nedostatak finansijskih sredstava za održavanje sistema i njihov pogon.

Intenziviranje navodnjavanja može se kvalitetno rešiti ukрупnjavanjem poseda, dovođenjem vode do svake parcele, davanjem vode na "zahtev" i davanjem opreme u zakup. Međutim, predloženi preduslovi za razvoj navodnjavanja podrazumevaju značajnije učešće države u finansiranju.

Pošumljavanje

Teritorija Vojvodine je najnepošumljeniji deo Evrope, iako ima optimalne uslove za razvoj mnogih šumskih vrsta drveća. Procenat pošumljenosti Vojvodine je poražavajući, iznosi oko 5%. Razlog je seča šuma i krčenje vanšumskog zelenila.

Liga socijaldemokrata Vojvodine smatra da je neophodno podvesti sve površine na kojima raste drveće pod zakon o šumama. Tako bi se na pravi način čuvalo, gajilo i sankcionisalo sečenje drveća. Potrebno je izdvojanje, odnosno rezervisanje namenskih sredstva iz budžeta AP Vojvodine za ove svrhe, odnosno formiranje fonda AP Vojvodine za povećanje šumovitosti, iz kojeg bi se finansirao deo novih pošumljavanja, kao i pronalaženje drugih potencijalnih izvora prihoda komplementarnih evropskim programima.

7. EKONOMSKI POLOŽAJ POLJOPRIVREDNIKA

Sadašnje stanje i status poljoprivrednika

U Vojvodini 23% stanovništva se bavi poljoprivredom, ali preko 50% živi na selu. Ovih 23% čini oko 500.000 stanovnika, ali svega je 130.000 registrovanih poljoprivrednih gazdinstava. Poljoprivredni proizvođač je nosilac poljoprivredne proizvodnje u Srbiji, a to znači i u Vojvodini, i zbog toga zaslužuje siguran ekonomski i socijalni status. Poljoprivreda učestvuje sa 34% u bruto društvenom proizvodu, a agrarni budžet je svega 5% od državnog budžeta.

Predlog rešenja

Liga socijaldemokrata Vojvodine predlaže da poljoprivrednik ima sva prava kao i svi zaposleni u kompanijama, znači prava iz radnog statusa i da u tom trošku učestvuje država. Konkretno, predlažemo da svako poljoprivredno gazdinstvo koje ima prijavljenog člana porodice kao socijalno i penzionog osiguranika, za drugog prijavljenog člana koji radi na porodičnom gazdinstvu država plati sve obaveze prema fondovima, tokom prve dve godine. Na ovaj način zaposlili bi zvanično i legalno 80.000 – 90.000 poljoprivrednika.

Sadašnje stanje

U Vojvodini prosečna veličina poseda 3,4 ha, i to u tri parcele, što samo govori o tome da ne postoje uslovi za racionalnu poljoprivrednu proizvodnju. Svega 5% poljoprivrednika ima posed veći od 10 ha.

Predlog rešenja

U Narodnoj skupštini Republike Srbije poslanici Lige socijaldemokrata Vojvodine zalagaće se da se odmah donese Zakon o restituciji, povraćaju nacionalizovane i otete zemlje, jer o tome postoji saglasnost svih faktora u državi i nije opravdano da vojvođanski domaćini čekaju nagodbu o ovom zakonu sadašnjih veleposednika i uticajnih pojedinaca u vlasti. Zemlja postoji, ima iste brojeve čestica kao i kada je oduzeta i samo je pitanje političke volje da li to neko u Beogradu želi ili ne da se to uradi. Na ovaj način u Vojvodini oko 125.000 ha bilo bi vraćeno naslednicima.

Važno je da se odmah dopuni Zakon o poljoprivrednom zemljištu i to tako da prednost kod zakupa državnog zemljišta ima porodično gazdinstvo i gazdinstva najbliže oranicama koje se izdaju putem licitacije. Ako ta gazdinstva ne zakupe ponuđenu zemlju, to pravo imaju pojedinci i kompanije iz okruženja. Kod poljoprivrednog zemljišta je važno da se omogući trgovina putem regresirane kamate, a da garancija za to bude zemlja koja se kupuje. Na ovaj način proradilo bi tržište zemljištem u Vojvodini, bez čega nema ukupnjavanja.

Sadašnje stanje

Decenijsko zapostavljanje poljoprivrede dovelo je do toga da ne možemo da dostignemo prinose koje smo imali u proizvodnji žitarica i izvozu mesa koje smo imali 1986. godine. Podatak koji govori o današnjoj situaciji, jeste da se u proseku troši 52 kg mineralnog đubriva po ha, a kada smo imali najbolje prinose to je bilo 150 kg. To što ne koristimo mineralno đubrivo, ne znači da proizvodimo organsku hranu višestruko skuplju.

Predlog rešenja

Liga socijaldemokrata Vojvodine se zalaže za to da se model finansiranja po hektaru i dalje ostane na snazi, ali da se poveća iznos i to za one biljne vrste koje zahtevaju više ulaganja da bi se povećala konkurentnost.

Sadašnje stanje

Poljoprivredni proizvođač u Vojvodini nije deoničar ni akcionar u prerađivačkoj industriji, jer mu to nije omogućeno u privatizaciji društvenih firmi i ako je na bazi dugogodišnje saradnje naš seljak učestvovao u izgradnji mlekara, klanica, silosa,

uljara i šećerana. Praktično, on je čisti sirovinac kome monopolske firme diktiraju cene i ne nude dugoročne ugovora. U tako neravnopravnom položaju danas nije ni jedan farmer u Evropi i otuda izjave da mi možemo biti konkurentni sa poljoprivrednim robama koje proizvodimo čista je zabluda.

Predlog rešenja

Zbog toga, Liga socijaldemokrata Vojvodine predlaže i zahteva da se omogući bankarskim kreditima i državnim podsticajima podizanje prerađivačkih i skladišnih kapaciteta, sušara i hladnjača. Time će se umanjiti, pa čak i eliminisati, monopolski položaj prerađivača i stvoriće se pozicija za trgovinu robama kada seljaku najviše odgovara.

Liga socijaldemokrata Vojvodine insistira na donošenju zakona o javnim skladištima, koja će biti seljaku na raspolaganju.

8. EVROPSKE INTEGRACIJE

Liga socijaldemokrata Vojvodine biće garant evropske budućnosti svih građanki i građana Vojvodine. Srbija ne sme odustati od evropskih integracija jer je Evropska unija put ka demokratizaciji društva, put ka miru i stabilnosti institucija, put ka konkurentnom tržištu, decentralizaciji Srbije i put ka boljem životu građana i građanki Vojvodine i zaštiti njihovih kolektivnih i individualnih prava.

Ekonomski razlozi ekonomskih integracija

Pristupanje Srbije Evropskoj uniji je strateško opredeljenje Srbije ustanovljeno na širokom socijalnom koncenzusu. Srbija jedino kroz evropske integracije može postati lider na Balkanu, što će imati nemerljiv doprinos za razvoj AP Vojvodine.

Članstvo u Evropskoj uniji je najefikasniji način za postizanje višeg stanarda života građanki i građana Srbije i najbrži put ka demokratizaciji društva.

Zemlje koje su pristupile Evropskoj uniji beleže izuzetan privredni rast nakon pristupanja, kao i u predpristupnom periodu zahvaljujući strukturalnim fondovima pomoći koje zemlje kandidati i potencijalni kandidati dobijaju od EU.

Ove promene su vidljive u životu građanki i građana novih članica EU već u prve tri godine nakon pristupanja EU:

- osam zemalja koje su pristupile EU u maju 2004. godine beleže privredni rast i rast bruto nacionalnog dohotka (BNP) u proseku 3,1% u periodu od 2001. godine do pristupanja, kada su počele da koriste evropske fondove, i dodatnih 5,3% u periodu nakon pristupanja, do 2007. godine;
- investicije u nove članice EU su se u periodu nakon pristupanja Evropskoj uniji povećale u proseku 8,3%, u nekim zemljama čak i do 15%;
- zemlje članice EU su mnogo privlačnije za direktne strane investicije od zemalja koje nisu članice. U 8 zemalja članica koje su pristupile EU 2004. godine investirano je preko 25 milijardi evra više nego u periodu kada nisu bile članice EU;
- strana ulaganja u nove zemlje EU su se povećale za oko 36% u odnosu na period pre pristupanja EU;
- nakon pristupanja Evropskoj uniji, izvoz iz ovih zemalja se udvostručio;

- kupovna moć stanovništva u novim zemljama članicama povećala se za 5% u proseku;
- nezaposlenost u novim zemljama članicama je smanjena, isto kao i inflacija.

Ekonomska korist za građanke i građane Srbije i Vojvodine od pristupanja Evropskoj uniji biće nemerljiva. Priklučenje evropskoj porodici će im pružiti bolji život, oni na njega imaju pravo i niko ne sme to pravo da im oduzme.

Politički razlozi evropskih integracija

Evropska unija danas ne predstavlja samo ekonomsku zajednicu, već pre svega zajednicu vrednosti i solidarnosti među narodima i građanima, utemeljenu na principima zajedničkog poštovanja i uvažavanja. Vojvodina i Srbija i istorijski i kulturalno i geografski pripadaju ovoj porodici. U njoj nema preglasavanja među državama, sve važne odluke se donose koncenzusom i zbog toga je veoma važno da Srbija bude uključena u donošenje odluka koje se tiču nje same i njene budućnosti.

Ona se može uključiti u proces odlučivanja u Evropskoj uniji samo kao njena članica. Zbog primene evropskih standarda Srbija će primenjivati i princip supsidijarnosti, što podrazumeva temeljnu i stvarnu decentralizaciju Srbije i, samim tim, veće uključivanje građana u proces donošenja odluka koje se tiču njihovih života.

To znači da će sve što može biti rešeno na lokalnom nivou biti rešavano na lokalnom nivou, o temama od regionalnog značaja će se odlučivati na nivou regiona, a na nacionalnom nivou će se voditi državna politika. Na evropski nivo bile bi prenošene samo one stvari koje same države članice ne mogu da reše same.

Liga socijaldemokrata Vojvodine smatra da je izuzetno loše što je Srbija došla u poziciju da od lidera na Balkanu na polju evropskih integracija, što je od nje bilo očekivano, postane ona zemlja u regionu koja u stepenu integrisanosti u Evropsku uniju kaska za svim ostalim zemljama.

Srbija je potpisala Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju, koji je ratifikovan u Narodnoj skupštini Republike Srbije sa manjom većinom nego što je to slučaj u bilo kojoj od zemalja koje su potpisale sporazume sa Evropskom unijom. Pri tom se ovaj sporazum još uvek ne primenjuje, zbog toga što Srbija ne ispunjava uslove koje Evropska unija pred nju postavlja. Srbija mora povratiti svoju ulogu regionalnog lidera u evropskim integracijama, i iskoristiti šansu koju joj Evropska unija pruža. Volja birača izražena na nekoliko prethodnih izbora jasno i nedvosmisleno obavezuje sve političke aktere na tako nešto.

Dižemo glas protiv poteza, izjava i postupaka koji uvlače Srbiju u dalji konflikt sa međunarodnom zajednicom, udaljavaju je od Evropske unije i vode je u novu izolaciju. Liga socijaldemokrata Vojvodine će sve svoje napore u institucijama u čijem radu nakon izbora bude učestvovala posvetiti intenziviranju procesa evropskih integracija radi što bržeg pristupanja Evropskoj uniji.

Uticaćemo na sve državne organe Srbije i organe AP Vojvodine da nedvosmisleno počnu da ispunjavaju političke, ekonomske i zakonodavne uslove koje u predpristupnom periodu pred Srbiju postavlja Evropska unija, jer je to jedini način da Srbija postane njena članica.

9. SOCIJALDEMOKRATIJA I SINDIKATI

Liga socijaldemokrata Vojvodine je partija levice i ima jasno socijaldemokratsku orijentaciju koja joj omogućava legitimitet u borbi za radnička prava.

Socijaldemokratija

Moderna socijaldemokratija se razlikuje od socijalizma u tradicionalnom smislu, koji nastoji da okonča prevlast kapitalističkog sistema. Umesto ovoga, socijaldemokrate nastoje da kapitalizam reformišu demokratskim putem kroz državne propise i stvaranje programa i organizacija sa potporom države koje rade na umekšavanju ili uklanjanju nepravdi za koje smatraju da ih nanosi kapitalistički tržišni sistem.

Liga socijaldemokrata Vojvodine već osamnaestu godinu je istinski baštinik ideje demokratske levice i svojim političkim delovanjem ukazuje na potrebu delovanja levice na bivšem jugoslovenskom prostoru, kao opcije koja će dovesti do smirivanja političkih turbulencija i do stvaranja okolnosti za nesmetani razvoj svih elemenata društva i države u Srbiji.

Socijalno odgovorna država

Za Ligu socijaldemokrata Vojvodine demokratija se ne svodi samo na takozvanu političku demokratiju, već pod njom podrazumevamo i socijalnu demokratiju, u kojoj ljudska prava i slobode predstavljaju temelj društva u Vojvodini i Srbiji. Kao i u Ustavu, tako i u praksi, Vojvodina i Srbija moraju se definisati kao pokrajina i država sa jakim socijalnim utemeljenjem, što znači da se, pored političkih prava, građanima mora garantovati socijalna i ekonomska sigurnost, što je karakteristika svih savremenih demokratskih država. Socijalna država jeste država koja svojim ekonomskim razvojem eliminiše bedu i siromaštvo, a svojom socijalnom politikom ostvaruje socijalnu sigurnost i pravednost, eliminiše nejednakost, sprečava privilegije i štiti sve ugrožene kategorije stanovništva, uvažavajući principe solidarnosti i uzajamnosti. Temelji celokupne reforme radnog i socijalnog zakonodavstva Srbije treba da budu međunarodne povelje i konvencije iz ove oblasti, kao i akta Međunarodne organizacije rada.

U Srbiji i Vojvodini danas preko četrdeset procenata stanovništva živi u uslovima siromaštva, a oko petnaest posto stanovništva u uslovima bede. Siromaštvo i lišavanje velikog broja građana osnovnih ekonomskih prava ne mogu biti osnova za razvoj demokratije. U atmosferi velike socijalne diferencijacije građana ne mogu se ostvariti ni politička prava građana.

Osnovne ideje i vrednosti Lige socijaldemokrata Vojvodine prihvatljive su za veliki broj građana koji shvataju suštinu temeljnih vrednosti demokratske levice:

- Vladavina prava
- Parlamentarna demokratija
- Tržišna privreda
- Podrška sindikalizmu
- Briga o razvoju
- Solidarnost
- Rodna ravnopravnost
- Država u funkciji građana

- Ekološka održivost
- Miroljubiva spoljna politika

Sindikati

Društvena zbilja i suočavanje sa aktuelnim problemima radnika socijaldemokratiji nameću kao imperativ saradnju sa sindikatima kao reprezentima interesa radnika. U toku razvoja, sindikalni pokret se omasovljavao, jačao, proširivao krug pitanja koja su bila predmet sindikalne borbe, izrastajući u ono što danas treba da bude ravnopravni socijalni partner državi i poslodavcima. Istovremeno, menjale su se i društvene okolnosti, a naročito porast uticaja države u ekonomskom životu. Ovim je stvorena potreba da se sindikati uključe u politički život društva, odnosno izgrade stabilni i demokratski instrumenti uticaja na proces donošenja političkih odluka. Veza između socijaldemokratskih partija i sindikata potpuno je prirodna. Nemoguće je odvojiti socijaldemokratske partije od sindikata i radništva.

Socijalni dijalog

Liga socijaldemokrata Vojvodine zalaže se za ideju socijalnog dijaloga između vlasti i predstavnika ekonomskih i društvenih interesa – poslodavaca i sindikata, kao model unapređenja demokratskih političkih odnosa. Politički dijalog mora da bude oslonjen na proceduralni, efikasni, otvoren i uzajamno obavezujući socijalni dijalog između vlade, poslodavaca i sindikata.

Sadržaj socijalnog dijaloga trebalo bi da bude usmeren ka dogovoru oko strategije vezane za:

- ekonomski razvoj;
- efekte privatizacije;
- regulisanje konflikata u procesu kolektivnog pregovaranja;
- donošenje usaglašenog radnog i socijalnog zakonodavstva, u skladu sa evropskim standardima.

Socijalno ekonomske savete, kao tripartitne institucije za vođenje socijalnog dijaloga, trebalo bi formirati na svim nivoima teritorijalno-političkog organizovanja.

Liga socijaldemokrata Vojvodine ima jasnu politiku prema sindikatima i sa njima blisko saraduje kada je u pitanju poboljšanje položaja radnika.

Liga socijaldemokrata Vojvodine, u narednom periodu, će raditi na daljem jačanju veza sa sindikatima koji deluju u interesu radništva, demokratije i sveukupnog razvoja Autonomne Pokrajine Vojvodine i Republike Srbije.

Cilj Lige socijaldemokrata Vojvodine je postizanje čvrstog partnerstva na državnom i pokrajinskom nivou, kao i na nivou lokalne samouprave. Ovakva saradnja je od obostranog interesa.

Partnerstvo sindikata i Lige socijaldemokrata Vojvodine veoma je važno za jačanje svesti radništva u Srbiji, koja je, nažalost, na veoma niskom nivou. Uzrok slabe radničke svesti uglavnom su neaktivni sindikati i, vrlo često, pogrešno shvaćena sindikalna borba, ali i nedovoljna briga političkih partija prema ovoj problematici.

10. SOCIJALNA POLITIKA

Ekonomski koncept Lige socijaldemokrata Vojvodine bazira se na socijalnoj pravdi i povezuje principe ekonomske efikasnosti i socijalne pravde. Njeni osnovni stubovi su socijalna sigurnost i pravo na socijalne usluge.

Tržište rada je područje u kome su najočigledniji nedostaci tržišne privrede, organizovane prema neoliberalnim principima.

Humanizacija sveta rada polazi od kreativnih, organizacionih, profesionalnih i društvenih sposobnosti ljudi. Ljudi teže smislenom radu, većoj slobodi i autonomiji u procesu rada, boljoj obučenosti, primerenom udelu u zajedničkom odlučivanju.

Socijalno odgovorna država

Socijalna politika treba da promoviše solidarnost u društvu kao jednu od osnovnih vrednosti socijaldemokratije. Njenim punim ostvarenjem sprečava se da ugrožene grupe ostanu same u borbi za svoj bolji položaj. Liga socijaldemokrata Vojvodine smatra da socijalna i ekonomska politika treba da budu usklađene i da vode ka ukupnosti socijalne države. Socijalna politika ne treba samo da niveliše razlike koje su nastupile u društvu, već da bude preventiva, sa ciljem uspostavljanja uslova rada i života dostojnih čoveka. Država mora da osigura garancije pojedincima za minimum egzistencije bez obzira na njihov društveni status.

Svesni smo da živimo u društvu u kom nemaju svi ljudi ravnopravne šanse da utiču ni na društvo kao celinu ni na svoje živote. Ekonomske razlike su veoma velike – dok mnogo ljudi jedva uspeva da preživi, mali broj njih živi u ogromnom luksuzu.

Postoje velike socijalne i kulturne razlike, koje su povezane sa ekonomskom neravnopravnošću i nepravednom raspodelom bogatstva.

Najveći razlog zašto ove razlike još uvek narastaju je visok nivo nezaposlenosti. Cilj socijaldemokratskog pokreta je postizanje promena u društvu napuštanjem neravnopravnosti između različitih društvenih grupa i postizanjem političke, ekonomske, socijalne i kulturne demokratije. Liga socijaldemokrata Vojvodine smatra da znanje i obrazovanje ljudi, njihova želja da rade i učestvuju u razvoju društva, čine najveće bogatstvo koje jedna država može da ima.

Politička strategija koja vodi do ekonomske pravde, pune zaposlenosti i solidarnosti, uvećava privredni rast. Ako privredni rast nije praćen demokratskim i socijalnim reformama, stvara se podeljeno društvo. Osećaj socijalne nesigurnosti ne samo da ugrožava bezbednost ljudi, već je i prepreka za razvoj društva. Politika koja se ne fokusira na uklanjanje takvih prepreka, osuđena je na neuspeh.

Liga socijaldemokrata Vojvodine se bori za društvo u kojem je ljudsko dostojanstvo važnije od tržišnih vrednosti, u kojoj solidarna raspodela bogatstva i saradnja zamenuju egoizam i nadmetanje.

Položaj radnika

U Srbiji je položaj radništva veoma loš. Ne sprovodi se čak ni proklamovani minimum prava. Radnicima se danas uskraćuje pravo ne samo da vladaju sredstvima za proizvodnju, nego i da rade, pravo da zarade, pravo da dođu do stana, pravo da planiraju porodicu, pravo da školuju decu, da mogu da plate vodu i struju... pravo da se osećaju kao ljudi.

Liga socijaldemokrata Vojvodine se protivi svim ekonomskim odnosima koji za cilj

imaju potpuno prilagođavanje i povlađivanje interesima beskrupuloznih poslodavaca koji ugrožavaju ljudska prava i dostojanstvo zaposlenih, stvarajući atmosferu krajnje potcenjenog rada.

Upozoravamo na opasnost da se, pod izgovorom smanjivanje javne potrošnje, ukidaju osnovna socijalna prava i smanjuje društvena solidarnost.

Zaposleni mogu slobodno da se udružuju radi svojih ekonomskih i životnih interesa koji obuhvataju sveukupnu radnu situaciju (najamnina, radno vreme, minimalna cena rada, uslovi rada, suodlučivanje), ali i sveukupnu životnu situaciju (samousavršavanje, školovaje, vreme za odmor, dostojno življenje od zarade tokom i nakon radnog veka, socijalnu sigurnost, rešavanje stambenih problema, zdravstveno osiguranje).

Liga socijaldemokrata Vojvodine zalaže se za:

- sigurnost radnog mesta;
- poboljšanje ekonomskog položaja radnika, protiv svakog vida sužavanja socijalno-ekonomskih prava radnika;
- pravo aktivnog odlučivanja radništva u svemu što se tiče njihovog sadašnjeg i minulog rada;
- suzbijanje široko rasprostranjenog rada "na crno", bez ikakvih socijalnih davanja i zaštite, izgradnju snažnog sistema socijalne zaštite za one koji trenutno ostanu bez posla;
- za redovnost primanja svih vrsta naknada, penzija i dečijih dodataka, za pravo na naknadu i socijalnu zaštitu svih onih koji ostanu bez posla, za zdravstvenu zaštitu pod podjednakim uslovima za sve,
- za pravljenje socijalnih programa kojima se omogućava zaštita nezbrinutih, ostavljenih, trajnih invalida, samohranih majki, za poboljšanje radnih i životnih uslova;
- smanjenje radnog vremena na 35 sati, a u nekim slučajevima i na 32 sata nedeljno, kako bi se radno zaštitili zaposleni, a istovremeno otvorio prostor za novo zapošljavanje;
- pravo na štrajk radi ostvarivanja boljih uslova rada
- zakonsko preciznije regulisanje radničkih prava koja proizlaze iz radnog odnosa (plata, uslovi rada, zdravstveno i socijalno osiguranje, godišnji odmori, otpuštanje s posla i sl.), i stvaranje povoljnijih uslova za brže zapošljavanje, posebno mladih stručno osposobljenih ljudi;
- zakonsko regulisanje nestranačke participacije radnika u odlučivanju u procesu rada, te građana u lokalnoj samoupravi;
- čvršće zakonsko pozicioniranje sindikata u sklapanju kolektivnih ugovora, kojima se štite prava radnika iz radnog odnosa;
- utvrđivanje minimalne cene rada i potpisivanje opšteg kolektivnog ugovora kako bi se obezbedila sigurnost radnog mesta i sprečilo bespotrebno otpuštanje radnika.

Smatramo da je sve ovo neophodno kako bi se ublažile strahovite posledice tranzicije i privatizacije.

Nezaposlenost

Pravo na rad je ljudsko pravo. Dužnost demokratske i socijalne države je da obezbedi punu zaposlenost. Nezaposlenost nije problem sa kojim se suočava samo pojedinac.

Ona pogađa sve sfere društva. Zbog toga je neophodno stvoriti mogućnost da se ovaj problem rešava planski i političkim sredstvima. Zato država treba da učestvuje u radnom posredovanju, unapređenju obrazovanja i stručnom i regionalnom mobilitetu radnih ljudi. Ove mere treba da povećaju šanse pojedinaca da se zaposle.

11. IZJAVA O STRATEŠKIM CILJEVIMA LIGE SOCIJALDEMOKRATA VOJVODINE PO PITANJU RODNE RAVNOPRAVNOSTI

Mi, članovi i članice Lige socijaldemokrata Vojvodine,

- potvrđujemo svoj politički angažman koji počiva na temeljnim vrednostima socijaldemokratije - slobodi, ravnopravnosti, pravednosti i solidarnosti;
- podsećamo na odredbe Konvencije o ukidanju svih oblika diskriminacije žena - CEDAW, Platforme za akciju Ujedinjenih nacija I Milenijumske razvojne ciljeve Ujedinjenih nacija, među kojima je, kao jedan od ciljeva, i ravnopravnost polova, te na relevantne međunarodne i dokumente naše zemlje, kojima je regulisan položaj žena;
- naglašavamo da su, do sada, u našoj zemlji jedino u Vojvodini uspostavljeni svi mogući mehanizmi za postizanje rodne ravnopravnosti, doneti svi pravni akti i uspostavljena odgovarajuća pravna regulativa;
- uviđamo da napredak ostvaren uvođenjem mehanizama za postizanje rodne ravnopravnosti, za sada, ne prati odgovarajuća primena istih, što dovodi u pitanje njihov učinak, kao i ostvarivanje drugim dokumentima zagarantovane rodne ravnopravnosti;
- upozoravamo na potrebu kreiranja rodno osvešćene politike kao pretpostavke za doseganje standarda poštovanja ženskih ljudskih prava i postizanje ravnomerne zastupljenosti oba pola u procesu donošenja odluka, kakve imaju stranke socijaldemokratske orijentacije.

Stoga, u naredne četiri godine sva svoja nastojanja usmerićemo ka sledećim ciljevima:

- podsticanje i ohrabivanje žena za prihvatanje javnog i političkog angažmana;
- ravnopravno učešće oba pola u procesu donošenja odluka;
- ravnomerna zastupljenost muškaraca i žena u svim organima i na svim nivoima stranke;
- ravnomerna zastupljenost muškaraca i žena u svim predstavničkim i izvršnim organima i na svim nivoima vlasti;
- osnaživanje postojećih i uspostavljanje novih institucionalnih mehanizama za postizanje rodne ravnopravnosti;
- usklađivanje porodičnih i poslovnih obaveza zaposlene žene, kao i poboljšanje statusa žene domaćice odgovarajućim vrednovanjem rada u kući (uvođenje ekonomije nege i brige)
- jednaka odgovornost muškaraca i žena u porodičnom životu, planiranju porodice i vaspitanju dece;
- sprovođenje akcija i preduzimanje mera za sprečavanje i eliminisanje svih oblika

- diskriminacije na polnoj osnovi, svih oblika nasilja nad ženama i trgovine ženama;
- promovisanje i upotreba rodno osetljivog jezika;
- unapređenje javne svesti o značaju rodne ravnopravnosti;
- solidarnost, pravednost i vladavina prava, kao temeljne društvene vrednosti.

AKCIONI PLAN ZA REALIZACIJU STRATEŠKIH CILJEVA LIGE SOCIJALDEMOKRATA VOJVODINE PO PITANJU RODNE RAVNOPRAVNOSTI

U skladu sa iznetim stavovima u Izjavi o strateškim ciljevima Lige socijaldemokrata Vojvodine, mi članovi i članice Lige socijaldemokrata Vojvodine:

- apelujemo na građanke i građane Vojvodine, članove/članice nevladinih organizacija, sindikata, građanskih inicijativa i medija da, nezavisno od političkog i ideološkog opredeljenja, socijalne, nacionalne, etničke, zavičajne, religijske, polne i bilo koje druge pripadnosti, prihvate mere afirmativne akcije kao preduslov za kreiranje društva u kome vladaju principi rodne ravnopravnosti i ravnopravnosti uopšte, te da tako dugoročno doprinesu demokratizaciji zemlje;
- pozivamo sve članice i članove Lige socijaldemokrata Vojvodine da podrže, promovišu i primenjuju sve privremene podsticajne i druge mere za ostvarivanje rodno osveščene politike i ravnomerne zastupljenosti, u cilju ostvarivanja rodne ravnopravnosti muškaraca i žena;
- očekujemo od rukovodstva Lige socijaldemokrata Vojvodine da, poštujući princip ravnopravnosti kao jedan od osnovnih principa socijaldemokratije, osiguraju i nadgledaju sprovođenje strateških ciljeva Lige socijaldemokrata Vojvodine, te posebno podstiču zalaganje za poštovanje ljudskih prava i jednakih mogućnosti svih, na svim nivoima i mestima moći i odlučivanja.

Strateške ciljeve realizovaćemo:

1. Programima za podsticanje većeg političkog i javnog angažmana žena
  - uvođenje sistema kvota od 30% manje zastupljenog pola, kao mere afirmativne akcije, u svim aktima stranke;
  - primena sistema kvota od 30% manje zastupljenog pola u svim organima i na svim nivoima stranke;
  - primena sistema kvota od 30% manje zastupljenog pola prilikom kandidovanja za sve predstavničke i izvršne organe, na svim nivoima vlasti i na svim javnim funkcijama;
  - nadgledanje poštovanja primene usvojenih kvota;
  - edukacija i osnaživanje žena za prihvatanje javnog i političkog angažmana.
2. Programi za uvođenje ekonomije nege i brige, kao kategorije plaćenog rada, u domaće zakonodavstvo:
  - promocija potrebe za vrednovanjem kućnog rada (ekonomije nege i brige)
  - pokretanje inicijative za zakonsko regulisanje ove oblasti;
  - edukacija nadležnih organa i svih osoba na mestima odlučivanja o svrsi i potrebi uvođenja ekonomije nege i brige;
  - edukacija celokupnog stanovništva u vezi sa značenjem pojma ekonomije nege i brige.
3. Programi edukacije i akcije za suzbijanje svih oblika diskriminacije.

4. Programi za uvođenje rodno osetljive terminologije u svim internim i eksternim dokumentima Lige socijaldemokrata Vojvodine.
5. Akcije za unapređenje javne svesti o značaju postizanja rodne ravnopravnosti i poštovanju solidarnosti, pravednosti i vladavine prava, kao temeljnih društvenih vrednosti.

12. ŽENSKA SNAGA VOJVODINE

Pola zemlje, pola neba, pola moći

Još više žena u politici i na svim mestima odlučivanja i upravljanja

Iako žene čine 52% stanovništva ove zemlje, u Vladi Republike Srbije je svega 5 ministarki od 26 postojećih ministarstava, u Narodnoj skupštini Republike Srbije svega ih je 53 od 250 poslanika, u sadašnjem sazivu Skupštine AP Vojvodine ima ih 17 od 120 poslanika, a u Izvršnom veću Vojvodine od 18 sekretarijata, na čelu samo pet su žene...

Kvota od najmanje 30% manje zastupljenog pola mora važiti i za osvojene mandate, a ne samo za kandidacionu listu. Od 102 javna preduzeća koja posluju u lokalnim samoupravama u Vojvodini, na čelu svega 11 preduzeća nalaze se žene, dok su u 91 direktori muškarci.

Kada su u pitanju upravni odbori, žene su predsednice u 12 preduzeća, a muškarci u 90.

U lokalnim samoupravama u Vojvodini, žene čine 23% od ukupnog broja odbornika, s tim da se njihov procenat kreće od 40% pa do svega 9% zastupljenosti.

U opštinskim većima lokalnih samouprava u Vojvodini žene čine svega 15% zastupljenosti.

Liga socijaldemokrata Vojvodine zalaže se za podsticanje i ohrabrivanje žena za prihvatanje javnog i političkog angažmana, kao i za ravnopravno učešće oba pola u procesu donošenja odluka i na mestima odlučivanja.

Takođe, zalažemo se za ravnomernu zastupljenost muškaraca i žena u svim predstavničkim i izvršnim organima i na svim nivoima vlasti.

Kvota od najmanje 30% manje zastupljenog pola mora važiti i za osvojene mandate, a ne samo za kandidacionu listu.

Normativna zaštita ženskih ljudskih prava

Vojvođanska administracija učinila je sve što je u njenoj nadležnosti da se uspostave mehanizmi za postizanje rodne ravnopravnosti na pokrajinskom nivou.

Osim toga, Skupština AP Vojvodine je Skupštini Srbije podnela Predlog Zakona o ravnopravnosti polova, koju republički parlament još uvek nije usvojio.

Takođe, poslanici LSV podneli su amandman da se oformi Ministarstvo za ravnopravnost polova, i svake godine traže da se u budžetu izdvoje sredstva za ekonomsko osnaživanje žena. Vladajuća većina u Skupštini Srbije je svaki put odbila ovakve zahteve LSV, kao i Predlog Antidiskriminacionog zakona.

Liga socijaldemokrata Vojvodine zalaže se za osnaživanje postojećih i uspostavljanje novih institucionalnih mehanizama za postizanje rodne ravnopravnosti.

Prilagođavanje radnog vremena potrebama žena

Liga socijaldemokrata Vojvodine zalaže se za prilagođavanje radnog vremena potrebama zaposlenih žena kako bi mogle da usklade svoje porodične i poslovne obaveze, kao i poboljšanje statusa žene domaćice odgovarajućim vrednovanjem rada u kući.

Takođe, zalažemo se za država obezbedi i svima učini dostupnim sistem državne brige o deci.

Liga socijaldemokrata Vojvodine zalaže se za jednako vrednovanje rada žena i muškaraca, odnosno da žene i muškarci za isti rad budu jednako plaćeni.

Podela posla, obaveza i odgovornosti

Liga socijaldemokrata Vojvodine zalaže se za jednaku odgovornost muškaraca i žena u porodičnom životu, planiranju porodice i vaspitanju dece.

Pravo žene da odlučuje o svom zdravlju, telu i rađanju

Odredbama Porodičnog zakona definisano je da "Svaka žena ima pravo da odluči o rađanju deteta". Liga socijaldemokrata Vojvodine je bila protiv donošenja Ustava RS i zalaže se za njegovu izmenu. Jedna od spornih odredaba Ustava RS, kojom se direktno narušavaju ljudska prava i slobode žena jeste da "Svako ima pravo da odluči o rađanju." Zalažemo se da o svom zdravlju, reproduktivnom pravu i zaštiti odlučuje žena sama.

Žensko zdravlje

U Republici Srbiji svakoga dana najmanje jedna žena umre od karcinoma grlića materice. Organizovana prevencija još uvek ne postoji, iako je ovaj tip karcinoma izlečiv. Liga socijaldemokrata Vojvodine zalažemo se za besplatnu proveru zdravlja žena, organizovane preglede i obaveznu preventivu najčešćih bolesti kod žena.

Zaštita trudnica i porodilja

Prema istraživanjima, čak 65% trudnica krije od poslodavca svoju trudnoću, u strahu od mogućeg otkaza. Veliki broj poslodavaca prilikom zapošljavanja kao jedan od uslova ženama postavlja obavezu da ne zatrudne. Vojvodina je region sa najnižom stopom prirodnog priraštaja, a Srbija država sa najstarim stanovnovništvom u ovom delu Evrope.

U ovoj zemlji, po trenutno važećem zakonu trudica koja je na bolovanju dobija svega 65% svog primanja. Liga socijaldemokrata Vojvodine je Vladi Republike Srbije, u nekoliko navrata, podnosila inicijative da naknada bude u iznosu od 100% zarade. Zalažemo se za zaštitu prava trudnica, sankcionisanje svakog oblika diskriminacije od strane poslodavca, omogućavanje ženama da imaju i porodicu i karijeru, pozitivno vrednovanje samohranih roditelja, i stvaranje perspektive mladim parovima da osnuju porodicu.

Ekonomsko osnaživanje žena

Žene čine najmanje pola svetske populacije i oko 40% radno-aktivnog stanovništva. 2/3 radnih sati daju žene, a zarađuju samo 1/10 svetskog prihoda, 70% siromašnih ljudi na planeti su žene, poseduju samo 1% svetske imovine. Zbog toga, ne samo da nemaju mogućnost da budu ekonomski nezavisne, nego nemaju mogućnost ni da

započnu sopstveni biznis, dobiju kredit ili kupe nekretninu. Osim toga, svega 10% razvedenih žena koje imaju starateljstvo nad decom žive iznad granice siromaštva. Liga socijaldemokrata Vojvodine zalaže se da krediti koje žene traže za započinjanje sopstvenog posla, kupovinu nekretnine ili prekvalifikaciju budu pod povlašćenim uslovima, da država donese mere kojima će pomagati samohranim roditeljima, i sačini strategiju za zapošljavanje ili prekvalifikaciju žena koje su u procesu tranzicije ostale bez posla.

Sankcionisanje svakog oblika diskriminacije

Zalažemo se sprovođenje akcija i preduzimanje mera za sprečavanje i eliminisanje svih oblika diskriminacije na polnoj osnovi, svih oblika nasilja nad ženama i trgovine ženama.

Nasilje nad ženama i porodično nasilje

Liga socijaldemokrata Vojvodine smatra da nasilje nad ženama i u porodici nije i ne sme da se tretira kao privatan problem. Svako šesto dete i svaka treća žena u Srbiji su žrtve porodičnog nasilja i fizičkog zlostavljanja, uključujući i seksualno.

Zalažemo se za sankcionisanje nasilnika i primenu svih pravnih normi u oblasti prevencije i suzbijanja nasilja. Da bi se ovo postiglo, neophodno je edukovati ne samo žene koje su žrtve ili svedokinje nasilja, već i sve one koji sankcije treba da sprovode, jer veoma često upravo predstavnici policije i predstavnici pravosudnih organa sprovode zakonsku obavezu, po kojoj nasilnik trajno treba da bude uklonjen iz zajedničkog domaćkog domaćinstva.

Rodno senzibilisan jezik

Liga socijaldemokrata Vojvodine smatra da upotreba "ženskih naziva i oblika" nije terminološka, nego ideološka stvar. Upotreba rodno senzibilisanog jezika nije pitanje strukture jezika, nego moći onih koji žele da ravnopravnost muškaraca i žena dosledno sprovedu u jeziku.

I oni koji rodno osetljiv jezik primenjuju i oni koji mu se protive znaju da jezik formira i stvara svest ljudi i utiče na društvenu raspodelu uloga.

Put da se izađe iz patrijarhalnog modela razmišljanja jeste i promena jezika kojim se govori. Jezik, osim toga što je sredstvo za izražavanje, jeste sredstvo i za obikovanje misli i stavova, a politička elita stvara misli i stavove mnjenja kome se obraća.

Ako jezikom svaki put izražavamo da postoje i muški i ženski akteri simetrično, onda ćemo spontano početi da da uzimamo kao prirodno i normalno ono što jeste (građanke i građani, članovi i članice, poslanice i poslanici...).

Naš jezik je jedan od jezika koji, kao jedno od svojih bogatstava, poznaje i kategoriju roda dosledno u delovima sistema gramatike (imenice, zamenice, pridevi, itd). U normativnoj politici srpskog jezika ova problematika nije ni izbliza rešena, niti normirana. To znači da uopšte nije ni implicitno, niti eksplicitno, navedeno za koje oblike se koristi, a za koje se ne koristi ženski rod.

Ustaljeno je mišljenje da se ženski oblici koriste za zanimanja kao što su kuvarica, čistačica, plesačica, i, kao najviši domet ženke vidljivosti, učiteljica. To je i razumljivo, u neku ruku, jer su to zanimanja koja su postojala u vreme prve standardizacije našeg jezika.

Međutim, vremena se menjaju, žene su, do danas, ušle u sve sfere društvenog i javnog života, postale su i advokatkinje, pilotkinje, astronautkinje, pa čak i predsednice, ministarke, rektorke i poslanice. Ovo nalaže i da se norma ili ne poštuje ili menja. Liga socijaldemokrata Vojvodine smatra da treba koristiti "ženske" oblike za njihova zvanja upravo da bi se pokazalo da žene postoje i na hijerarhijski visokim pozicijama, bilo u profesiji, administraciji ili državnim poslovima.

Stvar je naše volje i sluha koji oblik ćemo upotrebiti ukoliko imamo mogućnost dubletnog oblika za neki naziv (npr. direktorica/direktorka), dok ne bude normirano. Gde god postoji mogućnost, treba koristiti ženski oblik, ako se nešto odnosi na ženu. Gde ne postoji, dok se ne standardizuje, preporuka je da se koristi žena+oblik imenice u muškom rodu (žena rudar) ili izmeniti formu npr. prevod sačinila, zapisnik vodila). Liga socijaldemokrata Vojvodine se zalaže se za promovisanje i upotrebu rodno osetljivog jezika.

Novi sistem vrednosti

Liga socijaldemokrata Vojvodine zalaže se za unapređenje javne svesti o značaju rodne ravnopravnosti i faktičku i stvarnu ravnopravnost muškaraca i žena. Zalažemo se za solidarnost, pravednost, ravnopravnost i vladavinu prava, kao temeljne društvene vrednosti.

13. AKCIONI PLAN POLITIKE ZA MLADE LIGE SOCIJALDEMOKRATA VOJVODINE

Omladina Lige socijaldemokrata Vojvodine polazi od toga da slobodno društvo predstavlja zajednicu građana čiji svaki član raspolaže jednakim pravima. Polazeći od osnovnih načela socijaldemokratije, a uzimajući u obzir dosadašnji rad i borbu protiv nacionalizma, za odgovornost i bolji život građana Vojvodine, borbu za ostvarivanje i zaštitu prava svakog građanina, bez obzira na razlike u rasi, veri, naciji, bogatstvu, političkoj pripadnosti, polu ili uzrastu donosimo

AKCIONI PLAN POLITIKE ZA MLADE LIGE SOCIJALDEMOKRATA VOJVODINE

čijom realizacijom želimo da izgradimo demokratsko društvo solidarnosti, slobode, ravnopravnosti, socijalne pravde, u kojem će obrazovanje biti dostupno svima. Želimo društvo u kojem će dostojanstvo mladih biti zagarantovano socijalnom, pravnom i ekonomskom sigurnošću.

Naš rad i naši ciljevi određeni su stalnom borbom za autonomiju Vojvodine i poštovanjem osnovnih načela socijaldemokratije:

- Slobode
- Ravnopravnosti
- Solidarnosti
- Pravičnost
- Javnosti

POLJA DELOVANJA I AKTIVNOSTI LSVO

ZALAGANJE ZA MIR

LSVO se oduvek zalagala protiv rata i svakog drugog oblika nasilja. Bili smo svedoci vremena u kome su mladi ljudi masovno slani u rat da ginu. Čitave generacije mladih sposobnih ljudi bile su indirektno ili direktno žrtve ratova na prostorima bivše Jugoslavije.

Zato je jedan od osnovnih zadataka LSVO da se bori protiv svake vrste predrasuda, bilo da su one nacionalne, verske, polne, zavičajne ili bilo kakve druge, kao i protiv svakog oblika ratne propagande.

ANTIFAŠIZAM MEĐU MLADIMA

Jedan od osnovnih zadataka LSVO je objašnjavanje mladim ljudima u Vojvodini i Srbiji da je fašizam i dalje živa pojava i skretanje pažnje mladih ljudi na njegovu sveprisutnost u našem društvu i na političkoj sceni Srbije. Ukazivanje na ozbiljnost ovog problema jedan je od prvih koraka pri njegovom rešavanju.

Prioritet LSVO će biti borba protiv netolerancije, diskriminacije, ekstremizma, nacionalne isključivosti i šovinizma među mladim ljudima.

Oštro ćemo se suprotstaviti svim organizacijama u Srbiji koje u svojim programima i načinom delovanja propagiraju fašističke ili nacističke ideje, kao i svima onima koji pokušavaju da ovaj problem relativizuju i marginalizuju.

Protiv fašizma LSVO će se boriti edukacijom mladih ljudi štampanjem i distribucijom brošura, letaka i publikacija, organizovanjem javnih tribina i rasprava na kojima će se problematizovati ova tema, kao i konkretnim akcijama uperenim protiv organizacija koje propagiraju ekstremističke ideje.

POŠTOVANJE LJUDSKIH PRAVA I SLOBODA

Sloboda je osnovno parvo svakog pojedinca, a ne privilegija određenih pojedinaca ili društvenih grupa.

Promovisanje tolerancije, solidarnosti i ravnopravnosti u našem društvu i uspostavljanje ovih vrednosti kao opštih među mladima biće naš prioritet.

Borićemo se protiv svih oblika represije, postojećih stereotipa koji ne ukazuju na jednaku vrednost svih ljudi; rasne, nacionalne, etničke, kulturne, jezičke, starosne, polne, verske, klasne i druge netrpeljivosti.

ORGANIZACIJE MLADIH I POLITIKA PREMA MLADIMA

Uspех i dinamičnost u rešavanju problema na koje nailaze mladi ljudi nije moguć bez organizovanja interesnih organizacija, udruženja ili neformalnih grupa, koje bi skretale društvenu pažnju na probleme mladih i na njihovo brže i efikasnije institucionalno rešavanje.

Cilj nam je da izgradimo jaku organizaciju koja će se nametnuti starijima kao ravnopravan partner u donošenju odluka, kako bi se što većem broju mladih omogućilo učestvovanje u javnom životu i procesu donošenja odluka.

Borićemo se za:

- Donošenje Zakona o omladinskim organizacijama na nivou Republike Srbije
- Donošenje Akcionog plana politike za mlade na republičkom nivou

- Isključivo slobodnu volju učlanjavanja u svaku organizaciju
- Sveopštu integraciju mladih u sve društvene tokove
- Odbijanje svih oblika ideološko-političke manipulacije mladima.

OBRAZOVANJE MLADIH

Obrazovanje treba da bude javno, dostupno svima i oslobođeno svih ideoloških i religioznih sadržaja. Njegova načela treba da streme razvijanju kritičke moći rasuđivanja i sposobnosti za objektivne i racionalne uvide, saznanja i odlučivanje.

Zalagaćemo se za:

- Opštu i temeljitu reformu sadašnjeg obrazovnog sistema
- Prilagođavanje obrazovnog sistema svetskim standardima
- Depolitizaciju univerziteta i celokupnog školstva i nastavnih programa
- Isključivanje veronauke is nastavnih planova i programa u školama
- Veća ulaganja u obrazovni sistem da bi obrazovanje bilo dostupnije svima, bez obzira na finansijsku situaciju
- Omogućavanje učenicima/studentima da više učestvuju u procesu obrazovanja
- Aktivniji pristup rešavanju problema mladih sa invaliditetom u procesu obrazovanja
- Veću društvenu brigu o mladima koji rano napuštaju školovanje da bi se otkrili uzroci, pozadina i moguća rešenja ovog problema
- Obrazovanje o civilnom društvu, o zaštiti okoline, seksualno obrazovanje, obrazovanje o opasnostima narkomanije
- Istraživački pristup nastavi u kome bi interakcija između predavača i studenata bila na daleko većem nivou
- Poboljšanje studentskog i učeničkog standarda

ZAPOŠLJAVANJE MLADIH

Smatramo da je pravo svakog pojedinca da vlastitim radom ostvaruje mogućnost zapošljavanja, zarade i dostojnog života.

Na putu ka ostvarivanju ciljeva mlade ljude čekaju ozbiljne prepreke: veliki broj nezaposlenih mladih ljudi od kojih mnogi imaju visoke kvalifikacije; uništeno okruženje i iskorišteni resursi; neefikasne i trome ustanove; politika koja teži održanju postignutih društvenih privilegija.

Zalagaćemo se za obezbeđivanje socijalne sigurnosti za mlade bez zaposlenja. Borićemo se za to da se mladima koji se uključuju u svet rada pruže pomoć različitim oblicima stimulacije za zapošljavanje, kao i da se posebna pomoć pruži mladim bračnim parovima kao i mladim porodicama pri rešavanju stambenih i drugih problema na koje nailaze.

LSVO će se boriti za:

- Sprečavanje bilo kakve diskriminacije prilikom zapošljavanja
- Formiranje posebnih programa za zapošljavanje mladih ljudi
- Stvaranje humanijih uslova rada

SOCIJALNA POLITIKA PREMA MLADIMA

Smatramo da socijalna politika mora garantovati socijalnu pravdu i svim članovima društva osigurati socijalnu sigurnost.

Socijalna politika posebnu brigu treba da vodi o deci, mladima, samohranim mladim roditeljima i starijim građanima; socijalno ugroženoj ili nezbrinjutoj deci i o deci i mladima invalidima. Država treba da obezbedi mladima minimalnu ekonomsku sigurnost i da im omogući pomoć prilikom školovanja. Zalagaćemo se za to da se snažnije deluje u pravcu brige o osobama sa invaliditetom i o njihovom što aktivnijem uključivanju u život zajednice, za obezbeđivanje adekvatne socijalne pomoći nezaposlenima.

MLADE PORODICE

Moderno društvo zahteva redefinisanje pojma porodice i braka. Borićemo se za pozitivno vrednovanje i zaštitu porodica samohranih majki i očeva i njihove dece. Zalagaćemo se za ravnopravnost svih članova porodice i zaštitu svakog člana od strane pravnog poretka. Podržavaćemo sve aktivnosti usmerene na sprečavanje nasilja u porodici i zalažemo se za veću zaštitu onih koji su žrtve tog nasilja. Zalagaćemo se za izradu programa za pomoć mladim porodicama. Ti programi obuhvatali bi pomoć pri rešavanju stambenih pitanja, sigurnost zaposlenja i fleksibilnost radnog vremena mladih roditelja, i osiguravanje adekvatne brige o deci.

RELIGIJA I CRKVA

Građani imaju pravo da slede bilo kakvo versko učenje i da žive po njemu ukoliko se to ne protivi opštem dobru. Versko opredeljenje ne može biti izvor privilegija za bilo koju funkciju i bilo koje radno mesto. Protivićemo se svakom mešanju crkava i verskih zajednica u politiku.

Opšta klerikalizacija svih segmenata društva koja je nametnuta i pomognuta od strane države dostigla je dramatične razmere, tako da će jedan od prioriteta u radu LSVO u narednom periodu biti oštra borba za sekularizaciju društva i države. Ovo shvatamo kao naš prioritet zbog toga što su mladi najizloženiji klerikalizaciji zbog velikog uticaja crkve na obrazovni sistem. Borićemo se za to da škola i država ne smeju nikom nametati verska uverenja. To je razlog zbog koga LSVO smatra da učenje o verskim dogmama ne treba da bude deo obrazovnih ustanova ni njihovih programa, kao i da verske organizacije ne treba da učestvuju u komunikaciji koja izlazi van verskih okvira.

SUOČAVANJE SA TERETOM RATNIH ZLOČINA

LSVO će aktivno i kontinuirano ukazivati na istinu o ljudima optuženim za ratne zločine i zločine protiv čovečnosti, i osujetiće pokušaje da se oni prikazuju kao heroji nacije, države i crkve.

VOJSKA

Zalagaćemo se za mir u regiji i u svetu, za otklanjanje upotrebe sile u međunarodnim odnosima. Učinićemo sve što možemo da mladi ljudi nikada više ne gube svoje živote u suludim ratovima.

Radićemo na:

- Uklanjanju politike iz vojske, kao i smanjenju sprovođenja vojnih akcija u funkciji postizanja mira
- Bezbednosti mladih koji se nalaze na redovnom odsluženju vojnog roka

- Ukidanju opšte vojne obaveze i profesionalizaciji vojske
- Smanjenju vojnog roka do profesionalizacije vojske
- Izjadnačenju dužine služenja vojnog i civilnog roka
- Mogućnosti da građani Vojvodine služe vojni rok na teritoriji Vojvodine

ZDRAVLJE MLADIH

Narkomanija, alkoholizam, pušenje, zarazne bolesti i zagađena životna sredina, nedovoljna zdravstvena zaštita i neinformisanost sastavni su deo okruženja u kom živi mlada populacija. Promenićemo ovakvu situaciju stalnim edukativnim pristupom mladima putem stalnih edukativnih programa, rehabilitacijskih programa, poboljšavanja zakonodavstva, kvalitetne primarne zdravstvene zaštite.

Podržavaćemo preventivne programe odvikavanja od zavisnosti bez moralnih osuđivanja, i uz učešće mladih u kreiranju i sprovođenju tih programa i akcija, kao i za pružanje savetodavne i informativne pomoći mladima koji su pogođeni problemom zavisnosti, proširenje brige o zavisnicima, psihičkim bolesnicima i obolelima od AIDSa.

MEĐUNARODNA SARADNJA LSVO

Velika pažnja u LSVO posvećena je njenim aktivnostima na međunarodnom, planu, saradnji sa srodnim organizacijama iz regiona, Evrope i sveta i nastupu LSVO na međunarodnim skupovima i sastancima.

LSVO je član IUSY-a (Socijalističke internacionale mladih) u kome ima status člana posmatrača. U okviru ove organizacije dalje aktivnosti LSVO će biti usmerene na prijem u punopravno članstvo. Sa IUSY-em LSVO razvija odnose i intezivira saradnju svojim učešćem u kampanjama koje IUSY organizuje, iniciranjem kampanja, učešćem u izradi zvaničnih dokumenata koje ova svetska organizacija donosi, učešćem na međunarodnim sastancima, susretima i seminarima ili organizovanju istih.

Razvijanje bilateralnih odnosa sa srodnim organizacijama prioritet je delovanja LSVO na međunarodnom planu.

14. SUTRA NE MOŽE DA POČNE BEZ TEBE

Perspektiva za mlade u Srbiji

Liga socijaldemokrata Vojvodine zalaže se za stvaranje perspektive za mlade u Srbiji. Slobodno društvo je zajednica građanki i građana čiji svaki član raspolaže jednakim pravima.

Želimo društvo u kojem će dostojanstvo mladih biti zagarantovano socijalnom, pravnom i ekonomskom sigurnošću, društvo u kom će mladi ljudi biti ravnopravni sa svima drugima.

Naš cilj je da izgradimo demokratsko društvo slobode, ravnopravnosti, solidarnosti, socijalne pravde, u kom će obrazovanje biti dostupno svima. Borimo se za autonomnu Vojvodinu u Srbiji koja će mladima moći da pruži budućnost u ovoj zemlji.

Ravnopravnost svih kao garancija slobode

Liga socijaldemokrata Vojvodine smatra da je sloboda osnovno pravo svakog pojedinca, a ne privilegija određenih pojedinaca ili društvenih grupa.

Promovisanje tolerancije, solidarnosti i ravnopravnosti u našem društvu i uspostavljanje ovih vrednosti kao opštih među mladima biće naš prioritet.

Borićemo se protiv svih oblika represije, postojećih stereotipa koji ne ukazuju na jednaku vrednost svih ljudi; rasne, nacionalne, etničke, kulturne, jezičke, starosne, polne, verske, klasne i druge netrpeljivosti.

Prioritet Lige socijaldemokrata Vojvodine biće borba protiv netolerancije, diskriminacije, ekstremizma, nacionalne isključivosti i šovinizma među mladim ljudima. Kao jedan od svojih osnovnih zadataka vidimo ukazivanje mladim ljudima u Vojvodini i Srbiji na to da je fašizam i dalje živa pojava i skretanje pažnje mladih ljudi na njegovu sveprisutnost u našem društvu i na političkoj sceni Srbije. Ukazivanje na ozbiljnost ovog problema jedan je od prvih koraka pri njegovom rešavanju.

Oštro ćemo se suprotstaviti svim organizacijama u Srbiji koje u svojim programima i načinom delovanja propagiraju fašističke ili nacističke ideje, kao i svima onima koji pokušavaju da ovaj problem relativizuju i marginalizuju.

Uključivanje mladih u društvene procese

Rešavanje problema mladih nije moguće ni bez učešća mladih u procesu donošenja odluka koje se tiču njih i zbog toga će se Liga socijaldemokrata Vojvodine zalagati za to da organizacije mladih budu uključene u proces izrade svih odluka i zakonskih akata o mladima, i za to da bude obaveza republičkih i pokrajinskih organa da konsultuju organizacije mladih o tim odlukama.

Uspех i dinamičnost u rešavanju problema na koje nailaze mladi ljudi nije moguć bez organizovanja interesnih organizacija, udruženja ili neformalnih grupa, koje bi skretale društvenu pažnju na probleme mladih i na njihovo brže i efikasnije institucionalno rešavanje.

Liga socijaldemokrata Vojvodine će se zalagati za:

- donošenje Zakona o omladinskim organizacijama na nivou Republike Srbije;
- uključivanje mladih u procese donošenja svih odluka koje se tiču njih samih;
- isključivo slobodnu volju učlanjavanja u svaku organizaciju;
- sveopštu integraciju mladih u sve društvene tokove;
- odbijanje svih oblika ideološko-političke manipulacije mladima.

Kvalitetno obrazovanje mladih

Liga socijaldemokrata Vojvodine smatra da obrazovanje treba da bude javno, dostupno svima i oslobođeno svih ideoloških i religioznih sadržaja. Njegova načela treba da streme razvijanju kritičke moći rasuđivanja i sposobnosti za objektivne i racionalne uvide, saznanja i odlučivanje. Ljudi i ljudski potencijali su već dugo glavni faktori savremenog razvoja u svetu. Veća ulaganja u obrazovni sistem nisu trošak nego investicija.

Zbog toga ćemo se zalagati za:

- opštu i temeljnu reformu sadašnjeg obrazovnog sistema;
- prilagođavanje obrazovnog sistema svetskim standardima;
- poboljšanje studentskog i učeničkog standarda;
- depolitizaciju univerziteta i celokupnog školstva i nastavnih programa;
- isključivanje veronauke iz nastavnih planova i programa u školama;

- omogućavanje učenicima/studentima da više učestvuju u procesu obrazovanja;
- aktivniji pristup rešavanju problema mladih sa invaliditetom u procesu obrazovanja;
- veću društvenu brigu o mladima koji rano napuštaju školovanje da bi se otkrili uzroci, pozadina i moguća rešenja ovog problema;
- obrazovanje o civilnom društvu, zaštiti okoline, seksualno obrazovanje, obrazovanje o opasnostima narkomanije.

Zapošljavanje mladih

Na putu ka ostvarivanju ciljeva mlade ljude čekaju ozbiljne prepreke: veliki broj nezaposlenih mladih ljudi od kojih mnogi imaju visoke kvalifikacije; uništeno okruženje i iskorišteni resursi; neefikasne i trome ustanove; politika koja teži održanju postignutih društvenih privilegija.

Pravo svakog pojedinca je da vlastitim radom ostvaruje mogućnost zapošljavanja, zarade i dostojnog života. Liga socijaldemokrata Vojvodine zalagaće se za obezbeđivanje socijalne sigurnosti za mlade bez zaposlenja.

Borićemo se za to da se mladima koji se uključuju u svet rada pruže pomoć različitim oblicima stimulacije za zapošljavanje, kao i da se posebna pomoć pruži mladim bračnim parovima kao i mladim porodicama pri rešavanju stambenih i drugih problema na koje nailaze.

Borićemo se za:

- sprečavanje bilo kakve diskriminacije prilikom zapošljavanja;
- formiranje posebnih programa za zapošljavanje mladih ljudi;
- stvaranje humanijih uslova rada;

Briga o mladim porodicama

Liga socijaldemokrata Vojvodine smatra da moderno društvo zahteva redefinisane pojma porodice i braka. Borićemo se za pozitivno vrednovanje i zaštitu porodica samohranih roditelja i njihove dece. Svi članovi porodice moraju biti ravnopravni, i svaki član porodice mora biti zaštićen pravnim poretom države. Podržavaćemo sve aktivnosti usmerene na sprečavanje nasilja u porodici i zalažemo se za veću zaštitu onih koji su žrtve tog nasilja.

Zalagaćemo se za:

- izradu programa za pomoć mladim porodicama;
- pomoć pri rešavanju stambenih pitanja mladih porodica;
- sigurnost zaposlenja i fleksibilnost radnog vremena mladih roditelja;
- osiguravanje adekvatne brige o deci.

Evropske integracije i mladi

Liga socijaldemokrata Vojvodine se zalaže za to da Srbija mora ispunjavati sve uslove koje Evropska unija pred nju postavlja zato što je to jedini način da se integriše u Evropsku uniju.

Za mlade, članstvo u EU znači otvaranje brojnih mogućnosti. Pored mnogobrojnih stipendija, fondova i otvaranja novih radnih mesta, to znači i otvaranje granica i stvaranje mogućnosti da mladi u Srbiji konačno imaju priliku da putuju, upoznaju nove zemlje i gradove, druge ljude i da stvore lepšu sliku o našoj zemlji u Evropi i svetu.

Zdravlje mladih

Narkomanija, alkoholizam, pušenje, zarazne bolesti i zagađena životna sredina, nedovoljna zdravstvena zaštita i neinformisanost sastavni su deo okruženja u kom živi mlada populacija.

Liga socijaldemokrata Vojvodine smatra da se ovakva situacija može promeniti stalnim edukativnim pristupom mladima putem edukativnih programa, rehabilitacijskih programa, poboljšavanja zakonodavstva, kvalitetne primarne zdravstvene zaštite.

Podržavaćemo preventivne programe odvikavanja od zavisnosti bez moralnih osuđivanja zavisnika, i uz učešće mladih u kreiranju i sprovođenju tih programa i akcija, kao i za pružanje savetodavne i informativne pomoći mladima koji su pogođeni problemom zavisnosti, proširenje brige o zavisnicima, psihičkim bolesnicima i obolima od AIDS-a.

Depolitizacija i profesionalizacija vojske

Liga socijaldemokrata Vojvodine se zalaže za mir u regiji i u svetu, za otklanjanje upotrebe sile u međunarodnim odnosima. Učinićemo sve što možemo da mladi ljudi nikada više ne gube svoje živote u suludim ratovima.

Radićemo na:

- uklanjanju politike iz vojske, kao i smanjenju sprovođenja vojnih akcija u funkciji postizanja mira;
- bezbednosti mladih koji se nalaze na redovnom odsluženju vojnog roka;
- ukidanju opšte vojne obaveze i profesionalizaciji vojske;
- izjednačavanju dužine služenja vojnog i civilnog roka;
- mogućnosti da građani Vojvodine služe vojni rok na teritoriji Vojvodine;
- uklanjanju teškog naoružanja iz naseljenih mesta;
- mogućnosti da vreme provedeno na odsluženju vojnog roka uđe u računanje godina radnog staža.

Sloboda veroispovesti

Građani imaju pravo da slede bilo kakvo versko učenje i da žive po njemu ukoliko se to ne protivi opštem dobru.

Liga socijaldemokrata Vojvodine smatra da versko opredeljenje ne može biti izvor privilegija za bilo koju funkciju i bilo koje radno mesto. Protivimo se svakom mešanju crkava i verskih zajednica u politiku.

Opšta klerikalizacija svih segmenata društva koja je nametnuta i pomognuta od strane države dostigla je dramatične razmere, tako da će jedan od prioriteta u radu Lige socijaldemokrata Vojvodine u narednom periodu biti oštra borba za sekularizaciju društva i države. Ovo shvatamo kao naš prioritet zbog toga što su mladi najizloženiji klerikalizaciji zbog velikog uticaja crkve na obrazovni sistem.

Borićemo se za to da škola i država ne smeju nikom nametati verska uverenja. To je razlog zbog koga Liga socijaldemokrata Vojvodine smatra da učenje o verskim dogmama ne treba da bude deo obrazovnih ustanova ni njihovih programa, kao i da verske organizacije ne treba da učestvuju u komunikaciji koja izlazi van verskih okvira.

15. PODRŠKA PORODICI

Savremena porodica

Savremena porodica okrenuta je detetu i javlja se kao posrednik između društva i ličnosti. Ona je središte u kojem se usaglašavaju društveno i individualno, pa je funkcionisanje savremene porodice u kontekstu društvenih promena veoma značajno. Savremena porodica se nalazi u procesu stalne transformacije i to, kako u strukturi i dinamici porodičnih odnosa, tako i u pogledu promena uloga njenih članova, uslovljene društvenim i ekonomskim promenama.

Posledica promena je nestajanje patrijarhalne i nastajanje savremene porodice. Promene u porodičnim odnosima su sporije od društvenih promena, a najvidljivije su u ekonomskoj i reproduktivnoj funkciji porodice, odnosno u organizaciji porodičnog života, porodičnih odnosa i vaspitanju dece, u privređivanju i povećanju stepena obrazovanja. Sve više će se podružljivati neke porodične funkcije, a tok promena će umnogome zavisiti od stepena uključivanja društva u obavljanje nekih porodičnih poslova i određenih porodičnih uloga.

Liga socijaldemokrata Vojvodine smatra da porodični odnosi treba da se menjaju u pravcu sve veće humanizacije i ravnopravnosti među članovima porodice i time će njena vaspitna funkcija dobiti izuzetan značaj. Mnoge porodice, usled velikih zahteva društva ili nedovoljno razvijene pedagoške kulture roditelja, nisu u stanju deci da pruže vaspitne i obrazovne sadržaje koji će im pomoći u razvoju. Stoga, razvijanje kompetencija za odgovornim roditeljstvom postaje društveni, ali i lični, individualni cilj.

Porodična politika

Društvo se mora suočiti sa pluralizacijom porodičnih oblika, kao što su, pored potpune porodice, jednoroditeljske porodice, vanbračne zajednice, vanbračna deca, samačka domaćinstva i sa problemom povećanja stope razvoda, padom broja sklopljenih brakova i odgađanju rađanja dece.

Liga socijaldemokrata Vojvodine zalagaće se za sistemsku podršku države porodici u materijalnom, organizacijskom i programskom pogledu. Materijalna podrška vremenom treba da se izdvoji iz sistema socijalne podrške i da poprimi razvojni karakter, da bude investicija za budućnost jer pozitivan demografski razvoj direktno utiče na privredni razvoj i razvoj društva u celini.

Porodična politika mora imati uporišne tačke u zapošljavanju oba roditelja, model dva hranitelja i u razvoju uslužnih delatnosti za porodicu, koje će snažiti porodicu u obavljanju osnovnih funkcija, pre svega u podizanju i socijalizaciji dece.

Model dva hranitelja pre svega se odnosi na zapošljavanje žena, posebno žena koje žele da se zaposle nakon što su podigle decu.

Zapošljavanje, i to mladih do 25 godina, pretpostavka je poboljšanja nepovoljne demografske slike, kvalitetnih budućih porodičnih odnosa, razvijanju partnerstva članova porodice, ali i partnerstva porodice i društva. Uslužne delatnosti za porodicu treba razvijati na nivou lokalnih samouprava i posebno razviti programe usmerene na afirmaciju uspešnog i odgovornog roditeljstva.

Podrška porodici

Liga socijaldemokrata Vojvodine smatra da program podrške porodice treba razvijati kroz:

- zapošljavanje i model dva hranitelja;
- materijalna davanja u vidu potpore deci i jednoroditeljskim porodicima;
- subvencije stambenih troškova;
- poreske olakšice;
- pokrivanje ili smanjenje troškova zdravstvene zaštite jednohraniteljskih porodica;
- ulaganje u sistem predškolskog vaspitanja u cilju što većeg obuhvata dece;
- smanjenje troškova školovanja dece;
- ulaganje u podizanje pedagoške kulture roditelja.

Pluralizacija porodičnih oblika i sve veći zahtevi društva stvaraju potrebu snaženja porodice i razvoj porodične politike. Dugoročno treba težiti zaposlenosti oba roditelja, razvoju usluga za porodicu i ulaganju u razvoj dece. Neophodno je postepeno preći sa sadašnjeg kompenzacijskog ka razvojnog modelu porodične politike.

16. JEDNAKE MOGUĆNOSTI ZA OSOBE SA INVALIDITETOM

Osobe sa invaliditetom predstavljaju veoma brojnu socijalnu grupu. Nažalost, tačan broj i socijalna struktura osoba sa invaliditetom koji žive na teritoriji Vojvodine se ne zna. Uzroci neregistrovanja svih osoba sa invaliditetom koji žive u Vojvodini su posledica društveneigmatizacije tih osoba u prošlosti, nedovoljno dobro povezanih organizacija koje se direktno bave osobama sa invaliditetom, nedovoljna zainteresovanost onih koji imaju političku moć i intelektualnih elita za osobe sa invaliditetom, kao i nepostojanje Pokrajinskog zavoda za statistiku.

Na osnovu različitih statističkih indikacija, zaključuje se da u Vojvodini broj osoba sa invaliditetom neprestano raste. Uzimajući u obzir činjenice o porastu broja osoba sa invaliditetom, Liga socijaldemokrata Vojvodine zalaže se za pojačavanje društvenih aktivnosti na svim nivoima, kojima će se obezbediti uslovi da svaka osoba sa invaliditetom bude zbrinuta na human način, uključujući savremena naučnotehnoška dostignuća.

Takođe, zalažemo se da se svaka osoba sa invaliditetom optimalno razvije i iskoristi svoje potencijale za kvalitetan, srećan, ostvaren, ispunjen i istražen život, da ukoliko želi i ima potrebu realizuje sopstvenu filozofiju samostalnog života.

Borba protiv diskriminacije

Diskriminacija osoba sa invaliditetom predstavlja svaki oblik njihovog stavljanja u nepovoljniji položaj, pravljenja razlika i nepravednog tretiranja putem isključivanja, ograničavanja i poricanja njihovih političkih, obrazovnih, društvenih, ekonomskih i kulturnih prava u odnosu na ostale, a koje za osnovu imaju invalidnost. Diskriminacija osoba sa invaliditetom pojavljuje se od strane pojedinaca, grupa i samih državnih organa, ona može biti vidljiva i nevidljiva, ostvarujući se kroz različite društvene mehanizme.

Najčešće barijere sa kojima se osobe sa invaliditetom susreću jesu one koje se tiču odnosa drugih prema njima i koje su vekovima izgrađivane. One se ispoljavaju putem uvredljivog govora, neprimerenog ponašanja prema njima i uskraćivanjem prava na potpun život od strane drugih, nemogućnost ostvarivanja osnovnih prava koja se tiču slobodnog kretanja, adekvatnog obrazovanja i zapošljavanja. Liga socijaldemokrata Vojvodine se zalaže za uspostavljanje koncepta koji osobinu "invalidnosti" posmatra kao "jednu" karakteristiku osobe sa invaliditetom, a ne kao njenu "osnovnu" karakteristiku, pored koje tu osobu karakterišu i njene druge osobine, kao što su klasna, rasna i etnička pripadnost, rodna pripadnost i seksualna orijentacija. Stepenn humanosti društva, između ostalog, meri se i stepenom brige o njegovim članovima koji su rođeni, ili kojima je tokom života smanjena sposobnost kretanja, vida, sluha, smanjena mentalna sposobnost ili emocionalna. Vojvodina mora postati prostor u kome će svi njeni građani imati i ostvarivati jednaka prava, u kome će se osobe sa invaliditetom osećati punopravnim članovima i članicama zajednice.

Borba protiv nasilja

Uzroci diskriminacije osoba sa invaliditetom, koja često ima obeležja represije nad njima, a potom i nasilja nad njima, leže u tradicionalnim predrasudama o osobama sa invaliditetom kao nepotrebnom "teretu" za porodicu i društvenu zajednicu. Takođe, uzroci diskriminacije su u, još uvek niskoj svesti građana o mogućnostima i potrebama osoba sa invaliditetom čiji su izvori: strah od osoba sa invaliditetom, neznanje i nedovoljna informisanost.

Liga socijaldemokrata se bori za transformaciju društvenih mehanizama, takvu transformaciju koja će omogućiti iskorenjivanje diskriminacije i nasilja nad osobama sa invaliditetom.

Žene sa invaliditetom

Žene sa invaliditetom su dvostruko diskriminirane – po osnovu roda i po osnovu invalidnosti. Zapostavljene su i na polju invalidnosti, a u ženskim pokretima tek od nedavno su postale predmet ozbiljnijeg interesovanja. Diskriminacija žena sa invaliditetom se najviše ispoljava u oblasti tradicionalne ženske sfere – podizanja i vaspitavanje dece, uloga majke, supruge, brige o domaćinstvu, uloge ljubavnice; obrazovanja i zapošljavanja. Sa ovim u vezi su i nasleđene predrasude da sve žene sa invaliditetom ne mogu da ostvare tradicionalnu "žensku" ulogu i da su "nesposobne" za nju, ali i patrijarhalni stavovi da je žena "jedino žena" ukoliko ostvari tu ulogu. Nasleđene predrasude i danas egzistiraju potpomognute društvenim mehanizmima. Nasilju su u najvećoj meri upravo izložene žene sa invaliditetom, ali je evidentno i nasilje prema muškarcima sa invaliditetom. Među oblicima nasilja nad ženama sa invaliditetom ističu se fizičko, emocionalno i ekonomsko nasilje, prinudna izolacija, seksualno nasilje i različite pretnje njima i njihovim bližnjima.

Liga socijaldemokrata Vojvodine zalaže se za primenu politike koja će omogućiti da se deklarativna jednakost žena sa invaliditetom u praksi i ostvari. Ovo podrazumeva brigu o porodicama u kojima žive žene sa invaliditetom, omogućavanje njihove bolje zdravstvene, socijalne i ekonomske zaštite, stvaranje uslova da, ukoliko žele i zdravstveno su sposobne, postanu majke, da se školuju i zapošljavaju.

Liga socijaldemokrata Vojvodine ohrabruje žene sa invaliditetom da se uključe u odlučivanje i aktivno učestvuju u političkom životu, ukazujući na potrebne

uslove za razvoj potencijala žena sa invaliditetom, da se integrišu u sve segmente društvenog i ekonomskog života.

Pristupačnost

Kada se govori o pristupačnosti i osobama sa invaliditetom Liga socijaldemokrata Vojvodine zalaže se za stvaranje fizički pristupačnog okruženja i obezbeđivanje pristupačnosti informacijama i komunikaciji.

Stvaranje okruženja koje neće imati arhitektonske prepreke je jedan od osnovnih zadataka. On se može ostvariti projektovanjem i izgradnjom fizičkog okruženja koje će biti planirano u skladu sa merama koje treba da se preduzmu da bi se postigla pristupačnost. Vojvođanska mesta, ulice, javne ustanove, ustanove kulture, stambene zgrade, domovi zdravlja, verski objekti, sportske dvorane, trgovački centri, autobuske i železničke stanice, prevozna sredstva i slična mesta moraju biti prilagođena osobama sa invaliditetom.

Osobe sa invaliditetom moraju imati pristupačna i prilagođena nastavna sredstva – udžbenike napisane Brajovom azbukom, dovoljno velikim slovima, audio udžbenike, ali i savremena pomagala koja uključuju kompjutere sa posebnim programima i dodacima koje mogu da koriste osobe sa invaliditetom, te posebno kreiran školski nameštaj.

Svim osobama sa invaliditetom i njihovim porodicama moraju biti dostupne i u prihvatljivim formama date sve informacije koje su im potrebne. Sa ovim su u vezi i programi u medijima koji nisu prilagođeni receptivnim mogućnostima osoba sa invaliditetom, te su one uskraćene za većinu informacija koje se putem radija, televizije i štampanih medija obezbeđuju, ali nisu prilagođeni ni svim njihovim potrebama koje se tiču informisanosti o životu, pravima, postignućima osoba sa invaliditetom. U vezi sa pristupačnošću je i edukacija – otvaranje novog profesionalnog profila, prepoznavanje profesije koje se tiče personalne asistencije. Personalni asistent omogućuje osobama sa invaliditetom da reše neke od problema nepristupačnosti. Pristupačnost se ne može ostvariti bez učešća osoba sa invaliditetom u procesu njenog izgrađivanja.

Podizanje građanske svesti

Podizanje građanske svesti o osobama sa invaliditetom, njihovim pravima, potrebama, mogućnostima i postignućima moralo bi biti sastavni deo obrazovnog procesa. Ovo se može uraditi kroz otvaranje škola za osobe sa invaliditetom, kroz nastavne sadržaje i obrazovanje i ohrabivanje prosvetnog kadra za promovisanje osoba sa invaliditetom.

Paralelno, mora da teče proces podizanje nivoa svesti kod osoba sa invaliditetom u svim njihovim razvojnim fazama života počevši od detinjstva i programa njihove rehabilitacije. Potrebno je permanentno podsticanje stručnjaka iz svih oblasti da kreiraju kampanje, programe i projekte koji će prenositi poruke da su osobe sa invaliditetom građani sa istim pravima i obavezama kao i ostali.

Mediji su izuzetno važni u kreiranju javnog mjenja, te ih treba otvoriti za problematiku osoba sa invaliditetom, kako bi se uključili u otklanjanje predrasuda o osobama sa invaliditetom.

Navedene aktivnosti se ne mogu ostvariti bez dobre međusobne povezanosti svih pojedinaca, organizacija, institucija i ustanova koje se bave osobama sa invaliditetom.

Obrazovanje i zapošljavanje

Liga socijaldemokrata Vojvodine smatra da bi obrazovanje za osobe sa invaliditetom trebalo da bude integralni deo obrazovnog sistema. Ono bi moralo da započne omogućavanjem dece sa invaliditetom da se uključe u programe prđškolskih ustanova. Formalno obrazovanje bi moralo biti dostupno na svim nivoima od osnovnoškolskog do visokoškolskog i dalje.

Neformalno obrazovanje, koje se pokazalo pristupačnije osobama sa invaliditetom, moralo bi biti prepoznato i vrednovano u sistemu obrazovanja. Za uključivanje osoba sa invaliditetom u procese obrazovanja potrebno je obezbediti stručan kadar koji će pratiti savremena dostignuća u oblasti obrazovanja i života osoba sa invaliditetom i u skladu sa njima se permanentno profesionalno usavršavati.

Posebno treba istaći da je neophodno omogućiti generacijama koje su odrastale u uslovima u kojima nisu imale prava ni mogućnosti da se školuju da to učine sada. Obrazovanje odraslih, starijih osoba sa invaliditetom treba da bude čin kojim se ispravlja nepravda prošlih vremena prema njima.

Da bi se proces obrazovanja odvijao u uslovima "jednakih mogućnosti za sve" potrebno je postojeće škole opremiti nastavnim sredstvima i pomagalicama za rad sa osobama sa invaliditetom, kao i formirati stručne službe vodeći računa o kulturološkim specifičnostima određene sredine. Takođe je neophodno da sve ustanove koje su posredno uključene u obrazovanje kao što su biblioteke, muzeji, pozorišta, galerije i druge, budu pristupačne, opremljene za osobe sa invaliditetom. U bibliotekama se moraju naći audio knjige, a sa ovim u vezi je i podrška da se značajna književna i naučna dela nađu u audio formi.

Veza između zapošljavanja i obrazovanja izuzetno je važna za iskorenjivanje diskriminacije osoba sa invaliditetom. Veoma mali broj osoba sa invaliditetom je zaposlen, što ukazuje na to da se "inkluzivnost" politike zapošljavanja ne ostvaruje, da je ona deklarativne prirode.

Najveće prepreke pri zapošljavanju osoba sa invaliditetom jesu generalni manjak radnih mesta, niska svest poslodavaca kada je u pitanju spremnost da zaposle osobe sa invaliditetom, nedostatak adekvatnih zakona, neadekvatan sistem obrazovanja, naročito u pogledu vrste zanimanja koje su osobama sa invaliditetom na raspolaganju.

Potrebno je podstaći poslodavce da razumno prilagode uslove zapošljavanja i rada osobama sa invaliditetom, kao i stvaranje različitih alternativnih programa zapošljavanja koji će uvažiti specifičnosti osoba sa invaliditetom i omogućiti:

Fleksibilno radno vreme, skraćeno radno vreme, deljenje radnog vremena, samozapošljavanje i staranje o osobama sa invaliditetom.

Vojvodina ima izuzetnog potencijala da ostvari alternativne programe zapošljavanja putem planiranja i adaptacije postojećih radnih mesta i stvaranjem pristupačnih radnih prostora, uz podršku novim tehnologijama koje olakšavaju rad osoba sa invaliditetom i obezbeđivanjem adekvatne personalne asistencije koja pomaže osobama sa invaliditetom u komunikaciji sa radnim okruženjem.

Liga socijaldemokrata Vojvodine zalaže se za to da se stvore svi potrebni uslovi za realizaciju alternativnih modela zapošljavanja.

Zdravlje

Kada se govori o zdravlju osoba sa invaliditetom, važna je i pristupačnost zdravstvenih ustanova, čime se omogućuje da osobe sa invaliditetom preventivno prate svoje zdravstveno stanje, te minimalizuju eventualno njegovo pogoršanje. Sve skuplje zdravstvene usluge, kao i dodatno zdravstveno i socijalno osiguranje, smanjuju korišćenje usluga kućne nege, što se odražava na zdravlje i kvalitet života mnogih osoba sa invaliditetom.

Prepreka boljem zdravstvenom stanju je i u nedovoljno visokoj zdravstvenoj kulturi mnogih osoba sa invaliditetom i članova njihovog bliskog okruženja. Takođe, multidisciplinarni timovi stručnjaka, koji bi radili na ranom otkrivanju, proceni i lečenju oštećenja zarad sprečavanja, smanjenja ili otklanjanja istog, kod nas nisu obezbeđeni u smislu sistemske podrške. Medicinsko osoblje, kao i svi ostali koji su uključeni u pružanje zdravstvene nege, morali bi da imaju pristup odgovarajućim metodama i tehnologijama, da budu snabdeveni potrebnim medicinskim sredstvima za taj rad, kao i poslednjim proverenim informacijama iz oblasti zdravstvene i medicinske nege osoba sa invaliditetom.

Kao redovan program unapređenju ili nepogoršavanju zdravlja osoba sa invaliditetom, potrebno je razviti programe rehabilitacija za sve grupe osoba sa invaliditetom. Ovi programi trebalo bi da budu sastavljeni od različitih aktivnosti koje, pored uobičajenih banjskih, uključuju i različite programe razvijanja samopouzdanja, savetovanja, relaksacije, sticanja socijalnih veština, kao i veštinama ovladavanja savremenim pomagalicama koje mogu da im učine život kvalitetnijim. Rehabilitacioni centri trebalo bi da se nalaze i budu pristupačni u lokalnoj zajednici. Sa ovim u vezi je podrška da postojeći rehabilitacioni centri razvijaju i prošire svoje programe, kako bi u potpunosti odgovorili potrebama osoba sa invaliditetom.

Potrebno je permanento adaptiranje i održavanje vojvođanskih rehabilitacionih centara.

Sport

Važno je unaprediti sport osoba sa invaliditetom. Unapređenje se može ostvariti sprovođenjem temeljne reforme sistema sportskih organizacija osoba sa invaliditetom na svim nivoima, zapošljavanjem stručnih lica u tim organizacijama, planiranjem aktivnosti kojima će se tokom cele godine omogućavati osobama sa invaliditetom da treniraju i dostižu svoje optimalne sportske rezultate, ulaganjem u dobro organizovana takmičenja, otvaranjem novih programa na akademskim i strukovnim visokim školama koji će biti u funkciji obrazovanja stručnjaka specijalizovanih za rad sa osobama sa invaliditetom, potrebno je ulagati veća materijalna sredstva, otvarati se za osobe sa različitim vrstama invalidnosti i načiniti jedinstvenu mrežu i sistem u koji će biti uključene sve sportske organizacije Vojvodine.

Privatni život

Osobe sa invaliditetom uskraćena su za socijalni život koji se odvija po različitim mestima za zabavu, kao što su klubovi, kafići i restorani, jer je većina ovih mesta fizički neprilagođena osobama sa invaliditetom, a potom i svojim konceptima koji isključuju pojavu osoba sa invaliditetom u njihovim prostorima.

Osobe sa invaliditetom imaju ista prava izbora na seksualnu opredeljenost, na brak, vanbračnu zajednicu, porodicu, roditeljstvo, veroispovest i slično, kao i osobe bez invaliditeta.

Seksualni život

Osobe sa invaliditetom često, zbog društvenih mehanizama koji ih čine nesamostalnim, ne mogu da ostvare svoje pravo na seks, svoje intimne potrebe koje se tiču seksa ili stupanja u brak. Društvene predrasude međusobno isključuju seks i invalidnost i upravo zbog toga su ogroman balast za razvoj i ispoljavanje seksualnih osećanja osoba sa invaliditetom. Seksualno zadovoljstvo doprinosi kvalitetu života za svakoga, uključujući i osobe sa invaliditetom. Seksualnost je i pitanje prava da se bude seksualna osoba i sa invaliditetom. Sa ovim u vezi su telesni izgled i njegova privlačnost koji su istorijski, a danas i medijski, potpomognuti i malo redizajnirani u model erotičnog tela koje je savršeno mišićavo, tačno određenih dimenzija, uspravno. Ovaj model erotičnog tela postao je oličenje poželjnosti i moći.

Osobe sa invaliditetom, kroz poruke društva, uče da njihovo telo nije erotično, da "treba" da ga se stide jer je drugačije. One su usvojile predstavu o sebi kao o "aseksualnim" bićima. Potrebno je kroz edukativne programe i kampanje učiniti da mediji budu otvoreni za promovisanje lepote različitih i drugačijih, da se ukaže na lepotu osoba sa invaliditetom.

Brak

Važno je omogućiti osobama sa invaliditetom koje su u stanju da se brinu i vaspitavaju decu da, ukoliko ne mogu da postanu biološki roditelji, svoje roditeljstvo ostvare mogućnošću usvajanja. Potrebno je podržati programe za samostalan život osoba sa invaliditetom, koji uključuju ekonomske programe i programe seksualnog vaspitanja i informisanja osoba sa invaliditetom, bračna savetovališta za osobe sa invaliditetom u svim većim i manjim mestima Vojvodine.

Strategija ostvarenja prava osoba sa invaliditetom

Lige socijaldemokrata Vojvodine zalaže se za ostvarivanje jednakih mogućnosti za osobe sa invaliditetom u Vojvodini i daje prioritet pitanjima u vezi sa osobama sa invaliditetom.

Ova pitanja moraju se ugraditi u sve razvojne planove u svim oblastima uz multi-sektorsku i multiresornu saradnju. Potrebna je senzibilizacija društva za pitanja i probleme koji se tiču osoba sa invaliditetom. Neophodno je primeniti programe u oblastima koje se tiču zdravlja, obrazovanja, zapošljavanja, zabave i rekreacije osoba sa invaliditetom, sa ciljem podsticanja i ostvarivanja njihove samostalnosti u donošenju i sprovođenju odluka o sopstvenom životu. Osobe sa invaliditetom moraju imati pristupačnost u komuniciranju izgrađivanjem prirodnog, arhitektonskog i društvenog okruženja bez barijera kako bi imale mogućnost da budu aktivne u svim društvenim i privatnim sferama života.

Neophodno je omogućiti osobama sa invaliditetom i stručnjacima koji se bave pitanjima u vezi sa njima u svim oblastima da svoja iskustva podele, razmene i obogate u susretima na međunarodnom planu.

Potrebno je ulagati u istraživanja koja će omogućiti bolji uvid u probleme osoba sa invaliditetom.

Važno je na kraju istaći da se sve ovo ne može ostvariti bez direktnog učestvovanja osoba sa invaliditetom u sve navedene aktivnosti, jer osobe sa invaliditetom moraju postati, ako to već nisu, subjekti svih društvenih promena, kako onih koje se tiču unapređivanja kvaliteta njihovog života, tako i unapređenju kvaliteta života svih ostalih.

17. ZDRAVSTVO

Osnovno ljudsko pravo svakog pojedinca je pravo na zdravlje. Društvo koje želi da se razvija i menja mora da brine o zdravlju svojih građanki i građana. Liga socijaldemokrata Vojvodine smatra da zdravstvenu zaštitu u Autonomnoj Pokrajini Vojvodini možemo unaprediti ako počnemo da menjamo sistem od osnova, a to znači da moramo maksimalno da ulažemo u primarnu zdravstvenu zaštitu i razvijamo je.

Preventivni zdravstveni rad

Neobično je važan preventivni zdravstveni rad, rano otkrivanje i prepoznavanje bolesti i prvih simptoma obolevanja. Pred nama su decenije prevencije i promocije zdravih stilova života. Menjanje svesti o sopstvenom zdravlju, preuzimanje brige i odgovornosti za sopstveno zdravlje svakog pojedinca prvi su koraci ka zdravom, dugom i kvalitetnom životu.

Faktori rizika za obolevanje od različitih bolesti u velikoj meri su otkriveni i prepoznati, pa se preventivnim radom u primarnoj zdravstvenoj zaštiti izdvaja nekoliko značajnih efekata:

- stručno medicinski (prevencija i otkrivanje bolesti u najranijim stadijumima omogućava najefikasnije lečenje i izlečenje);
- ekonomski (uspešan preventivni zdravstveni rad smanjuje broj građana kojima je potrebna skupa vrhunska dijagnostika i terapija tercijernog nivoa zdravstvene zaštite).

Da bismo ovo ostvarili potrebno je da Autonomna Pokrajina Vojvodina, preko svojih organa, donosi posebne programe zdravstvene zaštite za pojedine kategorije stanovništva, odnosno vrste bolesti kao što su masovne nezarazne bolesti koje su specifične za teritoriju Vojvodine i njene građanke i građane. To su: bolesti srca i krvnih sudova, karcinom grlića materice, dojke, pluća, debelog creva, rano otkrivanje šećerna bolesti, prevencija cerebro vaskularnih obolenja, rano otkrivanje metaboličkih i drugih poremećaja u novorođenačkom uzrastu. Posebnu pažnju moramo posvetiti prevenciji bolesti zavisnosti, a naročito prevenciji saobraćajnog traumatizma, kao vodećeg uzroka smrtnosti kod adolescenata.

Zdravstvene ustanove

Liga socijaldemokrata Vojvodine će se zalagati da Autonomna Pokrajina Vojvodina, preko svojih organa utvrđuje broj, strukturu, kapacitet i prostorni raspored zdravstvenih ustanova na svojoj teritoriji. Razvijena mreža zdravstvenih ustanova u Vojvodini (od domova zdravlja do Kliničkog centra i instituta), uz potrebno dalje ulaganje i osavremenjavanje pruža mogućnosti za ostvarivanje zdravstvenih usluga na svim nivoima zdravstvene zaštite.

Privatna praksa

Privatno zdravstvo (privatna praksa) veoma je razvijena u Vojvodini, ali usluge koje pruža u Vojvodini koristi oko 15 do 20 % mahom bogatijeg stanovništva. Privatnu praksu u Vojvodini potrebno je kriterijumima i standardima prethodno urediti, a potom integrisati u jedinstven sistem zdravstvene zaštite. Na taj način maksimalno

bi se iskoristili postojeći potencijali privatnog zdravstva i tako se učinili dostupnim svim građankama i građanima Vojvodine.

Kvalitetna zdravstvena zaštita

Sprovođenje kvalitetne zdravstvene zaštite i funkcionisanje zdravstvenog sistema je danas izuzetno skupo. Sadašnjim Zakonom o zdravstvenom osiguranju, kao i osnivanjem Republičkog zavoda za zdravstveno osiguranje sa sedištem u Beogradu, izvršena je centralizacija poslova i sredstava u oblasti zdravstvenog osiguranja čime se otvorilo pitanje efikasnosti sistema zdravstvene zaštite i zdravstvenog osiguranja.

Stav Lige socijaldemokrata Vojvodine je da se zdravstvene potrebe građana finansiraju na tri komplementarna načina:

- Polazeći od činjenice da Autonomna Pokrajina Vojvodina ima kompletnu zdravstvenu infrastrukturu koja pruža sve vidove zdravstvene zaštite, potrebno je utvrditi rešenja po kojima Autonomna Pokrajina Vojvodina, preko svojih organa, osniva Pokrajinski zavod za zdravstveno osiguranje sa sedištem u Novom Sadu sa svojstvom pravnog lica, kao organizacije za obavezno socijalno osiguranje na teritoriji Autonomne Pokrajine Vojvodine, u kojem se ostvaruju prava iz obaveznog zdravstvenog osiguranja i obezbeđuju sredstva za obavezno zdravstveno osiguranje. Određivanje ovakvog statusa Pokrajinskog zavoda za zdravstveno osiguranje podrazumeva i rešenja po kojima bi uplaćeni doprinosi za obavezno zdravstveno osiguranje i iz drugih izvora bili izvorni prihodi Pokrajinskog zavoda za zdravstveno osiguranje. Raspolaganje ovim sredstvima vršilo bi se putem Pokrajinskog zavoda za zdravstveno osiguranje i filijala obrazovanih na teritoriji Autonomne Pokrajine Vojvodine, uz obavezu izdvajanja sredstava solidarnosti za ravnomerno sprovođenje obaveznog zdravstvenog osiguranja na teritoriji Republike Srbije. Uz prethodno formiranje osnovnog paketa zdravstvenih usluga, Pokrajinski zavod bi se pojavljivao kao kupac zdravstvenih usluga za osiguranike koje predstavlja na tržištu zdravstvenih usluga. Pokrajinski zavod bi ugovarao usluge sa ustanovama svih nivoa zdravstvene zaštite, kontrolisao njihovo sprovođenje i tako se na najbolji način približili principu da novac prati pacijenta.
- Drugi način finansiranja je preko budžeta različitih nivoa vlasti za opšte zdravstvene potrebe i zdravstvenu zaštitu socijalno ugroženih građana.
- Različite forme dopunskog i dobrovoljnog osiguranja za veći obim i standard zdravstvenih usluga mogu biti treći oblik finansiranja. Ovaj vid bi stvorio uslove i otvorio prostor za konkurenciju i privatnih osiguravajućih kuća na tržištu osiguranja.

Integrirani zdravstveni informacioni sistem

Pored donošenja plana razvoja zdravstvene zaštite na teritorije Autonomne Pokrajine Vojvodine, potrebno je i da se organizuje razvoj integrisanog zdravstvenog informacionog sistema na teritoriji Autonomne Pokrajine Vojvodine. To se može uraditi prikupljanjem, obradom i analizom zdravstveno statističkih i drugih podataka i informacija o zdravstvenom stanju i zdravstvenim potrebama stanovništva Autonomne Pokrajine Vojvodine. Potrebno je ustanovljavati i voditi odgovarajuće registre u oblasti zdravstva. Veoma je važno organizovati praćenje podataka o funkcionisanju zdravstvene službe na teritoriji Autonomne Pokrajine Vojvodine u pogledu obezbeđenosti prostora, kadrova, opreme i lekova.

Referentnost zdravstvenih ustanova

Kao neizbežno nameće se i pitanje utvrđivanja referentnosti zdravstvenih ustanova za pojedine oblasti zdravstvene delatnosti u Republici čije je sedište na teritoriji Autonomne Pokrajine Vojvodine. Organi Autonomne Pokrajine Vojvodine najbolje pokazuju organizovanost i osposobljenost zdravstvenih ustanova na svom području, pa je najcelishodnije da oni odlučuju o referentnosti odgovarajuće zdravstvene ustanove na teritoriji AP Vojvodine, koja će biti referentna za celu teritoriju Republike Srbije.

Liga socijaldemokrata Vojvodine smatra da je za nesmetano funkcionisanje zdravstvenog sistema na teritoriji AP Vojvodine potrebno da AP Vojvodina, pored sanitarne inspekcije, preko svojih organa, vrši i poslove zdravstvene inspekcije i inspekcije nadležne za oblast lekova.

Ovakvim pristupom organizaciji sistema zdravstvene zaštite vratićemo dostojanstvo građankama i građanima kao korisnicima prava iz oblasti zdravstvene zaštite i zdravstvenog osiguranja, a takođe i zdravstvenim radnicima u njihovoj plemenitoj misiji očuvanja i unapređenja zdravlja građanki i građana.

Na ovaj način, ostvarićemo jedan od ciljeva Lige socijaldemokrata Vojvodine u oblasti zdravstva, a to je da građankama i građanima pružimo najkvalitetniju zdravstvenu zaštitu i vrhunsku medicinsku uslugu, koja će biti jednako dostupna svima.

18. PROSVETA

Vojvodina kao evropska regija svoju posebnost neguje uvažavanjem osnovnog principa razvoja, a to je razvoj društva zasnovan na znanju. Pravo na obrazovanje, kao temeljno ljudsko pravo i dostupnost obrazovanja svakom građaninu Vojvodine bez obzira na polnu, nacionalnu, versku, rasnu pripadnost, individualne sposobnosti i mogućnosti, socijalno i kulturno poreklo, suština je po kojoj se Vojvodina prepoznaje.

Potpuno ostvarivanje tog prava i dostupnost kvalitetnom obrazovanju svakom pojedincu u društvu zahtevaju stabilnu privrednu i ekonomsku osnovu tog društva.

Društvo znanja

Liga socijaldemokrata Vojvodine prepoznaje važnost unapređenja sopstvene sposobnosti da koristi znanje u cilju ekonomskog rasta, jačanja privrede i razvoja demokratije, a temelj je decentralizacija kao proces preuzimanja odgovornosti u svim segmentima vaspitno-obrazovnog sistema (organizaciji i upravljanju, mehanizama osiguranja kvaliteta, profesionalizaciji kadrova, sadržajima, metodama, oblicima, sredstvima za rad u nastavi), kao i stalnog stručnog usavršavanja.

Decentralizacija je odgovor na različite potrebe društva i pojedinca, na različite uslove i nadležnosti. Ona podstiče interdisciplinarni i multidisciplinarni pristup znanju i umeću, njihovu primenu u životu i profesionalnom radu, odnosno naglašava dinamičnost i fleksibilnost unutar sistema.

Povećanje stepena autonomije vaspitno-obrazovnih ustanova i podizanje odgovornosti društva prema roditeljima, porodici i široj društvenoj zajednici su osnovna načela procesa decentralizacije i demokratizacije društva.

Reforma sistema vaspitanja i obrazovanja

Razvoj društva zasnovanog na znanju zahteva potpunu reformu postojećeg sistema vaspitanja i obrazovanja. Ta reforma treba da je sveobuhvatna, da se dešava istovremeno na svim nivoima sistema i da njenu osnovu čine principi policentričnog razvoja Vojvodine, interkulturalnog i višejezičnog koncepta i inkluzivnost.

Liga socijaldemokrata Vojvodine smatra da sistem vaspitanja i obrazovanja treba postaviti tako da vremenom bude kreator razvoja društva, a za to je važno ustanoviti zakonodavnu i izvršnu vlast, imati postojeane izvore finansiranja i opredeliti se za najefikasnije modele finansiranja na svim nivoima sistema. Reforma mora biti temeljno pripremljena u pojedinostima i finansijski unapred planirana i podržana.

Prvi, najvažniji korak je donošenje Strategije razvoja vaspitno-obrazovnog sistema u Vojvodini, koja treba da bude zasnovana na Strategiji razvoja Vojvodine jer je, na osnovu projekcije privrednog razvoja, važno reorganizovati mrežu škola u Vojvodini, odnosno celokupan vaspitno-obrazovni sistem. Reformom treba naglasiti izuzetnu važnost vaspitanja kao procesa razvoja pojedinca, jer znanje kao temeljna vrednost društva znanja nije samo usvajanje činjenica, već i sposobnost njihove neposredne primene u životu. Reforma celokupnog sistema mora počivati na utvrđenim ishodi-ma na svim nivoima i kompetencijama za funkcionisanje u društvu koje neguje različitost. Potrebno je usvojiti standarde postignuća učenika na različitim nivoima vaspitanja i obrazovanja i standarde kompetencija prosvetnih radnika.

Liga socijaldemokrata Vojvodine zalaže za to da razvoj pedagoške kulture roditelja i jačanje kompetencija za odgovornim roditeljstvom budu jedan od prioritarnih društvenih ciljeva, koji će reformom biti implementirani u sisteme predškolskog, osnovnoškolskog i srednjoškolskog vaspitanja i obrazovanja.

Predškolsko vaspitanje

Neophodno je usvajanje novog Zakona o predškolskom vaspitanju i svih podzakonskih akata. Od izuzetne je važnosti promena normativa kako bi se smanjio broj dece u vaspitnim grupama u cilju kavalitetnijih ishoda. Važno je podsticanje stalnog unapređivanja vaspitnog rada posebnim modelima finansiranja i opremanja predškolskih ustanova, posebno vrednovanje mentorskog rada vaspitača, razvoj modela finansiranja stalnog stručnog usavršavanja vaspitača kako bi se naglasila društvena uloga i značaj vaspitača u razvoju deteta i edukaciji roditelja za vaspitno delovanje u porodici. Odgovornost za razvoj i unapređenje kompetencija vaspitača treba da preuzmu visokoškolske ustanove koje školuju kadar i u stalnom su kontaktu sa savremenim dostignućima nauke. Na taj način bi se interno i eksterno razvijao i unapređivao sistem kontrole i osiguranja kvaliteta vaspitnog rada.

Liga socijaldemokrata Vojvodine će se zalagati za to da se ujednače uslovi za otvaranje privatnih vrtića i razvije proceduralno jednostavan model privatnog vrtića za obuhvat malog broja dece u grupama, u zavisnosti od uzrasta (do desetoro dece). Na taj način bi se povećao obuhvat dece predškolskim vaspitanjem i smanjio broj nezaposlenih vaspitača.

Osnovno vaspitanje i obrazovanje

Liga socijaldemokrata Vojvodine smatra da je potrebno uskladiti sve zakonske i podzakonske akte sa Zakonom o osnovama sistema vaspitanja i obrazovanja, odnosno zakone temeljiti na principu ishoda. Neophodno je da vlasništvo nad

školskom imovinom bude preneto sa republičkog nivoa na nivo lokalne samouprave, finansijskom i materijalnom podrškom ujednačiti uslove rada u svim osnovnim školama u Vojvodini i posebnim modelima finansiranja ujednačiti tekuće i investiciono održavanje objekata.

Zbog dinamičnosti celokupnog sistema, efikasnosti i racionalizacije potrebno je uskladiti mrežu osnovnih škola sa mrežom dečjih vrtića i obezbediti prostor i uslove za izvođenje savremenih načina i oblika nastavnog rada u jednoj smeni. Potrebno je i stvoriti uslove za organizaciju celodnevne nastave prema potrebama lokalnih zajednica u cilju bezbednosti učenika i kvalitetno provedenog vremena van nastave. Liga socijaldemokrata Vojvodine će se zalagati za to da nastavni programi budu fleksibilniji, sa naglaskom na funkcionalnom obrazovanju učenika.

Nastavnike bi trebalo motivisati da se aktivno uključe u osmišljavanje i izradu novih programa vaspitno-obrazovnog rada, izradu udžbenika i nastavnih sredstava, a kvalitetnim obrazovanjem i finansiranjem stalnog stručnog usavršavanja treba razvijati kompetencije nastavnika. Potrebno je razviti sistem kontrole i osiguranja kvaliteta vaspitno-obrazovnog rada, odnosno usvojiti standarde postignuća učenika na različitim nivoima osnovnog obrazovanja i standarde kompetencija prosvetnih radnika.

Srednje vaspitanje i obrazovanje

Trebalo bi uskladiti zakonska i podzakonska akta i razviti nove modele finansiranja. U cilju razvoja društva zasnovanog na znanju, neophodno je i da srednje vaspitanje i obrazovanje postane obavezno. Za to postoje mnogobrojni razlozi, između ostalog i zbog činjenice da dve trećine mladih upiše srednju školu i da je trenutno skoro polovina populacije mladih uzrasta od 15 do 27 godina nezaposlena. Isto tako, obaveznim srednjoškolskim obuhvatom dece stvorila bi se osnova za kvalitetno visoko obrazovanje.

Liga socijaldemokrata Vojvodine smatra da je u cilju razvoja društva znanja neobično važno da razvojne potrebe Vojvodine budu u skladu sa mrežom i kapacitetima u srednjim školama, prevashodno srednjim stručnim školama. Potrebno je sprovesti reformu gimnazije i materijalno podržati reformu srednjih stručnih škola. Novim modelima finansiranja potrebno je obezbediti uslove za celokupnu reformu ovog nivoa sistema i to, pre svega, za organizovanje nastavnog rada u jednoj smeni sa grupama učenika ne većim od 20. Od izuzetne važnosti je kvalitetno organizovanje i izvođenje stručne prakse, ne samo u školi, već i u privredi.

Neophodno je finansirati obavezno pedagoško-psihološko obrazovanje i usavršavanje nastavnika stručnih predmeta u cilju razvoja kompetencija nastavnika i unapređenja sistema kontrole i osiguranja kvaliteta vaspitno-obrazovnog rada.

Visoko obrazovanje

Liga socijaldemokrata Vojvodine smatra da strategija razvoja visokog obrazovanja treba da bude strateški cilj ukupnog razvoja Vojvodine koji prepoznaje tri prioriteta: iskorišćavanje prirodnih potencijala Vojvodine, unapređenje uslova za ekonomski razvoj u regionu i unapređenje kvaliteta i korišćenja ljudskih resursa u regionu.

To je moguće planiranjem, prestrukturiranjem i širenjem visokoškolske mreže na principu policentričnog razvoja Vojvodine i potreba društvenog i privrednog razvoja osnivanjem novih univerziteta. Prema evropskim normama, već na teritoriji

od 500.000 do 600.000 stanovnika trebalo bi osnovati jedan univerzitet. Zakon o visokom obrazovanju pruža mogućnost za prestrukturiranjem i novim načinima organizovanja sistema visokog školstva u zavisnosti od iskazanih potreba i mogućnosti, pre svega kadrovskih i materijalnih. Fakulteti i visoke škole strukovnih studija čije sedište je van Novog Sada mogu biti okosnica u formiranju novih univerziteta, i to u Subotici i Zrenjaninu, čije lokalne samouprave podržavaju ove tendencije. Na taj način bi se stvorio naučni potencijal koji je neophodan za privredni razvoj regiona, odnosno stvorili bi se uslovi za jačanje naučno-istraživačkog rada u cilju regionalnog razvoja i konkurentnosti u međunarodnim okvirima i smanjio bi se odliv mladog naučnog kadra.

Za razvoj visokog školstva u Vojvodini neophodno je da celokupno finansiranje bude na pokrajinskom nivou, odnosno neophodno je razvijanje novih modela finansiranja visokoškolskih ustanova. U cilju jačanja autonomije visokog školstva i integrativne funkcije univerziteta potrebno je formirati bafer telo koje bi preuzelo na sebe planiranje, raspodelu finansijskih sredstava, kontrolu i osiguranje kvaliteta i druge poslove u oblasti visokog obrazovanja u Vojvodini.

Liga socijaldemokrata Vojvodine smatra da visoko školstvo u Vojvodini treba da preuzme odgovornost za jačanje učenja tokom života, učenja na daljinu i obrazovanja odraslih, odnosno za stvaranje uslova za razvoj i jačanje kompetencija nastavnika i prosvetnih radnika na svim nivoima sistema.

Jedinstveni koncept obrazovanja u Evropskoj uniji usmeren je na ostvarivanje tri cilja:

- razvoj pojedinca, koji će biti u mogućnosti da razvija svoje potencijale i živi sretnim i svrsishodnim životom;
- razvoj društva u kojem će se smanjiti razlike među društvenim grupama i pojedincima;
- razvoj privrede u kojoj treba uspostaviti ravnotežu između znanja i veština potrebnih na tržištu.

Postojanje kompetentnih i društveno odgovornih vaspitno-obrazovnih institucija je preduslov za razvoj društva zasnovanog na znanju.

19. NAUKA

Pored svoje interne strukture nauka ima i društvenu dimenziju u kojoj se razvija. Odnos između nauke i društva je recipročan i zato je veoma važno pitanje za razvoj nauke njena društvena podrška. U današnje vreme ova podrška prvenstveno se ogleda u finansijskom i organizacionom domenu. Nauka se odavno ne razvija van-institucionalno i može se reći da je njen razvoj bez šire podrške društva nemoguć.

Bolonjska deklaracija

Veoma značajan pokušaj usaglašavanja našeg sistema sa evropskim sistemom obrazovanja, koji će imati i neposredan uticaj na samo bavljenje naukom, jeste usvajanje i primena Bolonjske deklaracije. U pitanju je zajednička deklaracija evropskih ministara obrazovanja potpisana u Bolonji 19. juna 1999. godine, a odnosi se na reformu sistema visokog obrazovanja Evrope. Pored izvesnih prednosti ovog načina

školoovanja, potrebno je istaći i određene teškoće i primedbe koje su uopšteno povezane sa našim dosadašnjim sistemom.

S obzirom na to da je ovaj proces tek počeo da se sprovodi, teško je govoriti o stvarnom uspehu njegove primene, ali ono što se može uočiti su realni problemi koji u skorije vreme neće moći da budu rešeni. To su, dakle, problemi koji su latentno prisutni u našoj nauci i našem sistemu obrazovanja, oni o kojima se ne vodi uvek računa kada se govori o implementaciji Bolonjske deklaracije. Daleko lakše je formalno uskladiti naše programe sa evropskim, nego postići stvarno približavanje po pitanju stručnosti i obaveštenosti predavača, naučne opreme ako govorimo o prirodnim naukama, ili po pitanju dostupne literature ako govorimo o društvenim naukama. Formalno usklađivanje programa obrazovanja ne mora pozitivno da se odrazi na sam naučni rad.

Nauka u Vojvodini

U Republici Srbiji nauka egzistira prvenstveno u naučnoistraživačkim organizacijama, fakultetima i institutima. Novosadski univerzitet je drugi po veličini u Srbiji i osnovan je 28. juna 1960. godine. Danas se sastoji od 14 fakulteta koji su smešteni u četiri vojvođanska grada: Novom Sadu, Subotici, Zrenjaninu i Somboru. U pitanju su: Filozofski fakultet (osnovan 1954), Poljoprivredni fakultet (1954), Pravni fakultet (1959), Tehnološki fakultet (1959), Ekonomski fakultet (1960, sa sedištem u Subotici), Fakultet tehničkih nauka (1960), Medicinski fakultet (1960), Prirodnomatemički fakultet (1969), Akademija umetnosti (1974), Građevinski fakultet (1974, sa sedištem u Subotici), Tehnički fakultet "Mihajlo Pupin" (1974, sa sedištem u Zrenjaninu), Fakultet fizičke kulture (1974), Učiteljski fakultet u Somboru (1993, a 2006. godine menja naziv u Pedagoški fakultet) i Učiteljski fakultet na mađarskom nastavnom jeziku (sa sedištem u Subotici). Prema podacima iz novembra 2006. godine, na Univerzitetu je radilo 4037 ljudi – nastavnika (1665), saradnika (1231) i nenastavnog osoblja (1141).

Osnovna podela instituta je na naučne i istraživačko-razvojne, s tim što naučne osniva država i njima pripadaju oblasti osnovnih istraživanja, a istraživačko-razvojni instituti mogu da budu i privredna društva. Glavni domen su razvojna i primenjena istraživanja.

Ulaganje u nauku

Poznato je da se sredstva uložena u nauku dugoročno višestruko vraćaju, ali da je teško doći do opšteg plana koji bi istovremeno poboljšao sve nauke u jednakoj meri. Liga socijaldemokrata Vojvodine smatra da prioritet razvoja u našim uslovima moraju da imaju prirodne nauke koje bi uloženi novac što pre vratile i omogućile dalje napretke u domenu tehnologije, proizvodnje, zdravlja itd. To bi značilo da prioritet treba da dobiju medicina, informatika, hemija, fizika, ekologija i njima slične nauke. Pored budžetskih sredstava potrebno je pronaći druge izvore finansiranja, tako što bi se naučni centri povezali sa onima koji žele njihove usluge. U pitanju su, pre svih, industrija, sponzori, donatori, kao i drugi naučni centri u svetu sa kojima bi trebalo razvijati razne aspekte saradnje.

Veoma značajan i težak problem sa kojim se suočavamo jeste činjenica da se istraživačke jedinice, poput instituta, grade godinama ili čak decenijama, i uložena sredstva se ne mogu odmah vratiti. Kod nas postoji i problem u tome što

zavodi i instituti nisu tesno povezani sa tržištem, a Srbija nema dovoljno sredstava koja bi izdvajala za "osnovna istraživanja", tj. ona istraživanja koja nemaju svrhu komercijalizacije svojih rezultata. Liga socijaldemokrata Vojvodine smatra zbog toga smatra da je potrebno povezati nauku sa industrijom, kako domaćom, tako i stranom.

Zbog svega ovoga za finansiranje nauke od izuzetne važnosti je državni budžet. Liga socijaldemokrata Vojvodine će se zalagati da ulaganja u nauku dostignu viši nivo da bi ona mogla značajnije da utiče na tehnološki razvoj našeg društva.

Međutim, pored novčanog ulaganja ne sme se zanemariti ni investiranje socijalnog i ljudskog kapitala u nauku, kao ni postavljanje jasnih i prioriternih ciljeva. Kod nas je prisutan mali broj aktivnih istraživača i ne postoji jasan cilj razvoja.

Svakako, ne smeju se zanemariti ni razvoj i ulaganje u društvene nauke.

Njihova saznanja, do kojih se dolazi na osnovu ozbiljnih teorijskih i empirijskih istraživanja, mogu da doprinesu bržoj i adekvatnijoj modernizaciji i evropeizaciji Srbije, kao i edukaciji ljudi koja bi dovela do širenja tolerancije, poštovanja ljudskih prava i uopšte boljeg razumevanja čoveka, institucija i društva.

Problemi u naučnom radu

Iako je nemoguće objedinjeno govoriti o problemima prirodnih i društvenih nauka, iz prostog razloga što oni nisu uvek jednaki i isti, moguće je na najopštijem nivou navesti nekoliko ključnih:

- (1) Raspoložemo malim brojem (mladih) istraživača čija potencijalna kreativnost i produktivnost bivaju sputavani lošim uslovima za rad, tako da je veoma česta pojava odlazak mladih naučnika ili stručnjaka iz zemlje.
- (2) Usled nejasnih i neprikladnih kriterijuma kompetentnosti i evaluacija naučnog rada, nije neuobičajeno da se naukom bave i nekompetentni ljudi.
- (3) Ekonomska situacija u zemlji dovela je do stanja u kojem imamo neatraktivne, tj. zastarele naučne programe i sa tim je povezan.
- (4) Ozbiljan nedostatak relevantne stručne literature i ograničen pristup bazama podataka.

Pored potreba za unapređenjem nauke sa stanovišta šireg društvenog konteksta i razvoja, ne smeju se zanemariti ni individualni faktori, odnosno uticaj nauke na pojedince. Dobro opšte poznavanje nauke i naučnih postignuća, kao i naučnog metoda, može da omogući individuama da razvijaju skeptičko i kritičko mišljenje, koje ima i ozbiljne društvene posledice. Propagiranje neosnovanog relativizma u akademskim krugovima, izjednačavanje prevaziđenih, pogrešnih i neosnovanih teorija i "teorija" sa trenutno prihvaćenim i racionalno zasnovanim znanjem jeste izuzetno opasno. Liga socijaldemokrata Vojvodine smatra da je potrebno pooštriti sisteme recenziranja i kriterijume objavljivanja publikacija u naučnim časopisima, naročito udžbenika koji su osnovno sredstvo uvođenja mladih naučnika u određene oblasti. Prvi problem koji je povezan sa onima koji su navedeni već se javio u nekim zemljama i tiče se finansiranja nauke.

Naukom se odavno ne bave samo amateri koji sami sebe finansiraju i neophodna je institucionalna potpora u vidu stipendija i fondova koji zavise od mnogih okolnosti. Antinaučno raspoloženje može vrlo lako da se okrene protiv nauke i da stvori probleme finansiranju naučnih i tehnoloških projekata.

Drugi mogući uticaj može se odraziti na "regrutovanje" naučnika. Napredak zavisi i od konstantnog upliva novih ljudi u samu nauku. Promovisanje antinaučnog raspoloženja u javnosti može vrlo lako da doprinese opadanju interesovanja za ulazak u naučne vode.

Treći razlog zbog kojeg se problemom antinauke treba ozbiljno pozabaviti je činjenica da je tokom protekla dva veka nauka bila izuzetno cenjena na Zapadu i povodom intelektualnih i povodom praktičnih uspeha. Ova moralna podrška izuzetno je važna za naučnu praksu, jer su i sami naučnici podložni raznim mišljenjima i njihov moral u velikoj meri zavisi i od šireg raspoloženja u društvu.

20. KULTURA

Interkulturalnost u Vojvodini

Interkulturalnost označava veze i odnose između različitih kultura. Te veze se odnose na procese komuniciranja, uzajamnih uticaja i interakcija, i učestvuju u stvaranju kulturnih vrednosti.

Savremeni teoretičari i teoretičarke, kao i analitičari i analitičarke ukazuju da najvažnije razlike među ljudima nisu ideološke, političke ili ekonomske, nego kulturne.

Upravo zbog ovoga, Vojvodina kojoj Liga socijaldemokrata teži treba da bude zasnovana na interkulturalnosti, duhu tolerancije i stvaralačke komunikacije. Proces u kojem će se takva Vojvodina stvarati podrazumeva unapređivanje poštovanja kulturnih različitosti, usvajanje kulturnog diverziteta kao mogućnosti da svaki pojedinačni građanin Vojvodine što svestranije izrazi sopstvenu ličnost i duhovno se razvija. Taj proces podrazumeva i razvijanje potrebe da se svi borimo za stvaranje jednakih mogućnosti za sve.

Interkulturalizam nije samo poštovanje različitosti, nego je on podsticaj na razmišljanje o etničkim, religioznim, ekonomskim, obrazovnim, rodnim, seksualnim, psihospoznajnim, uzrasnim, kulturnim i drugim razlikama. Liga socijaldemokrata Vojvodine ističe važnost borbe protiv predrasuda, zalaže se za mirnu koegzistenciju naroda, pojedinaca ili grupa različitog porekla.

Interkulturalizam nije pasivno prihvatanje različitosti, nego aktivno stvaranje uslova za njihovo razvijanje.

Autonomija kulturnih institucija

Kao izraz poštovanja prava svih građanki i građana Vojvodine, Liga socijaldemokrata Vojvodine zalaže se za obezbeđivanje uslova veće autonomije institucijama kulture svih nacionalnih zajednica da se razvijaju saobrazno vlastitim kulturnim potrebama.

Kroz kulturnu autonomiju se ostvaruju kulturne potrebe svih nacionalnih zajednica u okviru mreže kulturnih institucija. Ovo omogućava da se nacionalnim zajednicama pruži materijalna, tehnička i svaka druga neophodna potpora u cilju očuvanja njihovih jezika i kulturnih tradicija, kako njihove kulturne tekovine ne bi nestale ili se prihvatanjem identiteta veće zajednice »pretopile« u njenu kulturnu tradiciju. Ovo »pretapanje« je perfidni proces diskriminacije i odumiranja delova identiteta Vojvodine koji vodi osiromašenju vojvođanske kulturne zajednice. Kulturne institucije nacionalnih zajednica i njihovi programi kojima se omogućava održivi razvoj

njihove vlastite kulture moraju imati ravnopravne tretmane kod pokrajinskih i republičkih instanci u svim fazama procesa ostvarenja, i moraju biti integrisani deo sveukupne vojvođanske kulturne scene.

Raznolikost kulturnih sadržaja

Liga socijaldemokrata Vojvodine se zalaže za postojanje i razvijanje najrazličitijih kulturnih sadržaja po svom obimu, mestu i nosiocima realizacije, vrsti kulture i sektoru kome pripadaju.

U izbor projekata/programa kao kriterijumi, osim kvaliteta, moraju se uvrstiti: socijalni, obrazovni, geografski, iskustveni i ekonomski elementi, kako bi uloga kulture postala značajniji, legitimniji i relevantniji aspekt savremenog društva.

Liga socijaldemokrata Vojvodine smatra da je potrebno posebno uložiti truda u razvijanje partnerskih odnosa između državnog, nevladinog i privatnog sektora, kao i njihovog međusektorskog prožimanja.

Izuzetno je važno podržati dvosmernu kulturnu saradnju između sela i grada.

Omogućavati da se kreiraju kulturni sadržaji od strane aktera koji pripadaju različitim generacijama, čiji će korisnici biti pripadnici različitih, čime će se ostvarivati međugeneracijski dijalog.

Ostvarivanje prava i afirmacije žena u kulturi

Liga socijaldemokrata Vojvodine smatra da je jedan od principa kvalitativnog menjanja položaja žena u kulturi vođenje računa o rodnom budžetiranju.

Osnivanje specifičnih fondova i programa za učešće žena u kreiranju vojvođanske kulturne scene, kao i postojanje Fonda za razvoj umetnosti žena, moglo bi da bude jedan od prvih koraka ka uspostavljanju ravnopravnosti.

Usredsređivanjem pažnje na žensku populaciju stvaraju se uslovi da Vojvodina bude primer regije u kojoj se žene tretiraju ravnopravno uvažavajući sve njihove rodne, biološke i kulturne specifikume.

Važno je, takođe, i revitalizovati umetnice iz prošlosti, korigovati postojeće lokalne i regionalne istorije umetnosti bogaćenjem njihovih umetničkih biografija.

Obodriti teoretičare da se bave naučnim istraživanjima umetnosti žena i rodnom perspektivom umetnosti.

Omogućavati i podržavati žene da upravljaju kulturnim institucijama.

Inicirati donošenje zakonskih akata koji će omogućiti slobodnim umetnicama da budu socijalno zbrinute i zaštićene i u periodima kada ne mogu da stvaraju (u trudnoći, periodu intenzivne nege i vaspitanja deteta) u normama koje postavlja društvo ili tržište.

Razvijanje programa za izuzetno darovitu decu i mlade

Liga socijaldemokrata Vojvodine smatra da je većina darovite omladine marginalizovana u našem društvu nastavom koja je svojim sadržajima, formama i metodama koje se primenjuju neprimerena njihovim potencijalima i potrebama, lošim ekonomskim statusom porodica iz kojih potiču, nedovoljnom javnom pažnjom, diskriminacijom na osnovu godina i slično.

Potrebno je stvoriti fondove i podržati projekte koji bi deci i mladima omogućili dodatnu edukaciju. Ovo se može sprovesti njihovim posećivanjem stručnih seminara, kampova i učestvovanjem u međunarodnim takmičenjima, organizovanjem međunarodnih susreta.

Neophodno je stvarati bazu podataka o darovitima i omogućavati im da međusobno sarađuju. Važno je da se postojeći fondovi za mlade talente osnaže, da se stvaraju novi i da se stvore uslovi da zadužbinarstvo postane ponovna praksa u Vojvodini.

Razvijanje uslova za aktivno učestvovanje osoba sa invaliditetom u korišćenju i kreiranju kulturnih sadržaja

Liga socijaldemokrata Vojvodine smatra da je Neophodna izgradnja pristupačnih prilaza, unutrašnja adaptacija ustanova kulture po principima Univerzalnog dizajna. Važno je da se stvore mogućnosti da umetnici i umetnice sa invaliditetom ravnopravno sa ostalima iz tzv. uobičajene populacije budu deo vojvođanske kulturne scene.

Ove mogućnosti, između ostalih, tiču se:

- sistematskog finansijskog podržavanja umetničkih projekata u kojima osobe sa invaliditetom učestvuju,
- stvaranja mogućnosti da se edukuju za umetničke profesije,
- otvaranje novih kulturnih produkcionih prostora u kojima će osobe sa invaliditetom moći da nesmetano kreiraju svoju umetnost i predstave je širem okruženju.

Pokretanje i razvijanje kulturne saradnje sa dijasporom

Liga socijaldemokrata Vojvodine smatra da je održavanje redovnog kontakta sa građanima koji su poreklom iz Vojvodine, a koji su se iz nje iselili i žive i rade u drugim zemljama neophodno u cilju da se stimuliše promocija vojvođanskih autora, institucija i organizacija i saradnja sa Vojvođanima koji žive u drugim zemljama. Iz Vojvodine je tokom devedesetih otišao velik broj intelektualaca, značajnih umetnika svih generacija, građana svih vojvođanskih nacionalnih zajednica, a među njima posebno velik broj pripadnika mađarske nacionalne zajednice.

Briga o kulturnoj baštini

Kulturnu baštinu Vojvodine čine njena materijalna kulturna dobra i nematerijalna riznica: usmena predanja, običaji, obrasci ponašanja, festivali, tradicionalni zanati, scenska dela, jezici, negovanje sećanja na ličnosti od značaja za razvoj Vojvodine i afirmisanje njihovih doprinosa .

Na teritoriji Vojvodine do sada je registrovano 424 nepokretna dobra, od kojih su 65 proglašena za one od "izuzetnog značaja", a 359 od "velikog" značaja.

Kulturna baština nije statična kategorija, ona se neprestano stvara u odnosu na prirodu.

Liga socijaldemokrata Vojvodine smatra da je čuvanje i negovanje kulturne baštine, omogućavanje kontinuiteta u bogaćenju kulturne baštine novim tekovinama je od posebnog društvenog i kulturnog značaja.

Ulaganje u očuvanje i promovisanje materijalnih dobara

Da bi se materijalna dobra uopšte očuvala, a potom mogla adekvatno promovisati i prezentovati, potrebna su rekonstrukcija, konzervacija i zaštita građevina, dvoraca, tvrđava, crkava, spomenika.

Sistematsko ulaganje i briga o radu arhiva, muzeja, biblioteka i zavoda za zaštitu spomenika kulture

Liga socijaldemokrata Vojvodine smatra da je važno da se omogući adaptiranje i obezbeđivanje namenskih prostora opremljenih neophodnom savremenom tehnologijom, koja uključuje i primenu informatičkih tehnologija, u kojima će se obavljati zaštita spomenika kulture. Takođe je važno i obezbeđivanje potrebnih uslova za modernu konzervaciju, tehničku zaštitu, dokumentovanje, prezentaciju i korišćenje kulturnih dobara, kao i razvijanje ljudskog potencijala zaposlenih, omogućavajući im prisustvo na stručnim savetovanjima, kongresima i dr, ali i povećanje broja zaposlenih. Neophodna je i podrška umrežavanju voždanskim institucija koje brinu o kulturnoj baštini sa sličnim evropskim institucijama.

Sistematsko ulaganje i briga o radu relevantnih umetnika i kulturnih radnika i omogućavanje da njihova dela budu dostupna građanima

Liga socijaldemokrata Vojvodine smatra da je potrebno:

- doneti kriterijume koji će definisati "relevantnost",
- ulagati u afirmisanje voždanskih umetnika iz bliže i dalje prošlosti i u produkciju dela savremenih umetnika
- kontinuirano stvarati bolje socijalne uslove za rad umetnika kroz donošenje zakonsko-pravnih akata i mehanizama koji bi regulisali i poboljšali status slobodnih umetnika/ca, kao i privatnih preduzetnika i kompanija u kulturi
- razvijati mehanizme pomoću kojih će njihova dostignuća biti dostupna građanima da bi se povećala njihova uloga u obrazovanju i kulturnom opismenjavanju stanovništva i stvorila snažnija potreba kod stanovništva za participiranjem u kulturi.
- zaštititi lik i dela odabranih voždanskih umetnika.

Čuvanje i kreiranje voždanskog urbanističkog ambijenta

Kako se Vojvodina uskoro ne bi pretvorila u seoske ruševine i gradske arhitektonske kreature, Liga socijaldemokrata Vojvodine smatra da je potrebno je stručno kreiranje i uređenje ambijenta koji će uvažiti istorijska nasleđa, estetske, higijenske i praktične potrebe stanovnika uskladiti sa principom očuvanja kulturnog nasleđa prošlih vremena, kao i preispitivanje istaknutih simbola i spomenika koji ne uvažavaju princip očuvanja i razvijanja tradicije multikulturalnosti.

Liga socijaldemokrata Vojvodine se zalaže za isticanje voždanskih kulturnih znamenitosti, simbola, ličnosti.

Depolitizacija kulture

Liga socijaldemokrata Vojvodine smatra da kultura mora biti depolitizovana, utemeljena u demokratskim institucijama. Danas se u institucijama zaduženim za kulturu u Vojvodini, nažalost, i dalje koriste instrumenti nasleđeni od totalitarnog režima koji se permanentno regeneriše autoritarnim političkim snagama.

Depolitizacija kulture u Vojvodini može se ostvariti kroz:

- rešavanje problema uloge pokrajine u procesu odlučivanja,
- preuzimanjem odgovornosti od strane republike i delegiranjem dela te odgovornosti u vezi sa planiranjem i donošenjem važnih odluka u oblasti kulture na same nosioce kulture,

- donošenje jasnih kriterijuma za finansiranje kulture i mehanizama pomoću kojih će se ti kriterijumi odlučivanja sprovoditi u praksi,
- kadrovsku politiku koja će za prioritet imati depolitizaciju procesa i imenovanja direktora ustanova kulture,
- uvažavanje i afirmaciju pojedinačnih kreativnih inicijativa,
- razvoj instrumenata koji će omogućiti decentralizaciju kulture u Vojvodini.

Kulturna politika

Za razvoj vojvođanske kulture do sada su najveću ulogu imali oni koji imaju najveću moć odlučivanja u vezi sa njom, oni koji pripadaju političkom i ekonomskom establišmentu. Vrlo retko se kulturne elite pitaju u vezi sa važnim problemima, niti se pozivaju da učestvuju u procesu kreiranja razvojnih kulturnih politika, planova, programa i procesa odlučivanja u vezi sa strategijama razvoja kulture i praćenja i vrednovanja njihovih ostvarenosti.

Liga socijaldemokrata Vojvodine smatra da je nužno:

- uključiti javnost i uvesti kulturu javnih rasprava koje će biti vođene od strane eksperstkih grupa,
- stvoriti uslove za strateško planiranje, bez kojeg, kao instrumenta kulturne politike, nije moguće osnažiti kapacitete za strukturalne promene vojvođanskog kulturnog sistema,
- ispratiti sve odluke koje se tiču reformi vojvođanskog kulturnog sistema, a koje su proizišle iz kulturne politike i strateškog planiranja, adekvatnim zakonodavnim okvirom koji bi im dao legalitet i legitimnost,
- uključiti kompetentne, stručne i sposobne realizatore i eksperte u donošenje i sprovođenje kulturne politike Vojvodine.

Kadrovska politika

Liga socijaldemokrata Vojvodine smatra da je neophodno uvođenje što većeg broja relevantnih stručnjaka za oblast kulture u procese koji se tiču razvoja kulture.

Oni moraju biti članovi savetodavnih tela i biti direktno uključeni u procese odlučivanja o kuluri i snositi odgovornost za odluke koje će donositi. Oni ne smeju biti birani na osnovu pripadnosti određenim političkim partijama, već na osnovu kompetencija. Ovo uključuje da se upravnik ili upravnica kulturne ustanove, institucije, organizacije ili nezavisnog projekta mora birati na osnovu znanja i iskustva koje ima, kompetentnosti, stručnosti i sposobnosti, ali i karaktera, što znači da u svom životu primenjuje ljudske vrednosti, da je samodisciplinovan, odan, spreman da prihvati odgovornost i prizna greške, spreman na rizik i žrtvu kad god je potrebno, da je staložen, tolerantan, istrajan, da ima inicijativu i snažnu volju.

Dobrom kadrovskom politikom mogu se stvoriti sistemski uslovi da kultura iz ruku činovnika, prosečnih i provincijalnih poslenika, pređe u ruke njenih istinskih stvaralaca. To je preduslov oživljavanja kulture uopšte, i podizanja kvaliteta kulturnog života. Ovim će vojvođanska kultura moći ravnopravno da korespondira i komunicira sa globalnim kulturnim kretanjima i bude deo Evrope i sveta.

Veća prepoznatljivost i vidljivost prioriteta u razvoju kulture

Liga socijaldemokrata Vojvodine smatra da je neophodno učiniti javno poznatim

i vidljivim prioritetima i kriterijima pokrajinskih i republičkih organa po kojima se vrednuju predlozi i rezultati programa i projekata, kao i celokupan model kulturne politike, od prioriteta do raspodele budžeta i mehanizama odlučivanja u procesu raspodele budžeta za kulturu.

Javnost, posebno kulturna javnost, mora pravovremeno dobiti informacije o tome šta će biti prioriteti pokrajine i republike u narednom periodu, koji će biti kriterijumi konkurisanja i izbora projekata za finansiranje, moraju biti dostupni jasni i blagovremeni godišnji izveštaji o realizovanim projektima, metode monitoringa realizacije programa i projekata i informisanje javnosti o rezultatima monitoringa i dr. Administrativne procedure treba učiniti kraćim, jasnim i preciznim.

Da bi se ostvario kvalitetan uvid u ostvarene rezultate potrebno je omogućiti kvalitetniju komunikaciju među subjektima kulture i to osnivanjem informativno servisnog centra koji bi svojim bazama podataka o svim dešavanjima i pitanjima u vezi sa kulturom imao ulogu »skenera«. Time bi se omogućio pregled i uvid u vođovodansku kulturnu scenu, njene potencijale, sadržaje, konkurse. Time bi se, takođe, i demokratizovao proces informisanja u kulturi i učinila vidljivijom ostvarenost kulturne politike i strategije razvoja kulture u pokrajini. Ovo bi omogućilo da se dobije realna slika o vođovodanskoj kulturnoj sceni, koja bi poslužila kao osnov za naredna planiranja.

Dostupnost kulture

Za Ligu socijaldemokrata Vojvodine jedan od prioriteta razvoja kulture u Vojvodini jeste i razvoj publike, omogućavanje da sve društvene grupe, posebno one koje ne učestvuju, budu animirane za sticanje kulturnih potreba i navika i da se aktivno uključe u kreiranje kulturne scene. Animiranje i stvaranje nove i brojnije publike u vezi je sa aktivnostima koje se tiču marketinga, odnosa s javnošću i informisanosti javnosti o značaju kulture, kulturnoj ponudi, mogućnostima širenja tržišta kulture, značaju ulaganju u kulturu, stručnog vrednovanja kulture, kao i razvijanje projekata i programa koji se tiču marginalizovanih društvenih grupa – dece i mladih, osoba sa invaliditetom, žena, diskriminisanih nacionalnih zajednica, posebno Roma, homoseksualno opredeljenih i drugih.

Veliku ulogu u dostupnosti kulture imaju javne ustanove kulture na koje je upućen i najveći broj građana. Upravo zbog ovoga, one bi morale da se otvore za nove sadržaje, da budu prostori integrisanosti različitih alternativnih kulturnih sistema. U vezi sa dostupnošću kulture je i uklanjanje arhitektonskih barijera koje onemogućavaju dostupnost ustanova kulture osobama sa invaliditetom.

Sistematsko ulaganje i briga o radu nevladinih organizacija kulture

Liga socijaldemokrata Vojvodine prepoznaje nevladine organizacije kao značajan činilac u ostvarivanju prisutnosti kulturnih sadržaja u javnom životu, posebno onih sadržaja koji se tiču savremenih umetničkih tendencija. Upravo zbog ovoga one predstavljaju generatore kulturne ponude koji podižu kvalitet opšteg kulturnog života. One, takođe, aktivno učestvuju u oblikovanju i vrednovanju mera republičkih, pokrajinskih i lokalnih programa za kulturu. Njihov kritički stav prema aktuelnim društvenim i kulturnim pitanjima ne jenjava. Svojim prisustvom kroz programe, znanje, iskustvo, kao i dobro ostvarenom međunarodnom umreženošću, predstavljaju izuzetan kulturni potencijal.

Njihova karakteristika je da se sve one međusobno razlikuju negujući specifične umetničke i kulturne izraze, zato je njihovo učešće jedan od temeljnih uslova dobre kulture i zaštite raznolikosti.

Liga socijaldemokrata Vojvodine se zalaže za to da se nevladinim organizacijama omogući da razviju svoje materijalne, tehničke i ljudske resurse, kako bi neometano realizovale umetničke i obrazovne programe, akcije i projekte. Posebno bi bilo značajno doneti zakonska rešenja, mere i propise kojima bi se osiguralo njihovo postojanje i delovanje.

Razvijanje resursa kulture

Kultura, kao i sve druge oblasti, ne može se optimalno razvijati bez kontinuiranog ulaganja u resurse koji je čine – ljudske, materijalne, finansijske, tehničke i informacione. Ovi resursi se moraju razvijati paralelno i harmonično. Mora se više investirati u institucionalne i vaninstitucionalne programe i projekte, u adaptaciju starih i izgradnju novih kulturnih objekata, u opremanje kulturnih institucija, organizacija, ustanova, pojedinaca savremenim tehničko-tehnološkim uređajima, u informacije, informisanje i upravljanje informacijama, u obrazovanje i pravedno nagrađivanje zaposlenih u kulturi, otvaranje novih radnih mesta, efikasnu i kvalitetnu selekciju zaposlenih u kulturi i dr.

Oživljavanje postojećih ustanova kulture

Liga socijaldemokrata Vojvodine smatra da je renoviranje i modernizovanje i otvaranje novih kulturnih prostora u već postojećim i neiskorišćenim prostorima od ključnog značaja za razvoj i oživljavanje ustanova kulture.

Potrebno je tehničko-tehnološko osavremenjavanje – nabavka savremene opreme i adaptacije prostora za fleksibilno i mobilno korišćenje, kako bi se savremene umetničke forme i sadržaji mogli realizovati. Prostore kao što su prazne kasarne, opustele fabrike, stare vojvođanske kuće, magacini i slično treba transformisati u prostore kulturnih događanja, čime bi se stvorila materijalna osnova za razgranavanje kulturnih vrsta i podvrsta. Takođe je važno izvršiti redefinisavanje i osavremenjavanje procesa rada u kulturnim institucijama.

Razvoj ljudskih resursa

Liga socijaldemokrata Vojvodine zalagaće se za intenzivno bavljenje usavršavanjem kadra u kulturi, edukacijom i brižljivim biranjem sposobnog rukovodećeg kadra.

Potrebno je omogućiti da vojvođanski umetnici i kulturni radnici učestvuju na međunarodnim seminarima, kongresima, sajmovima, festivalima, takmičenjima, stručnim savetovanjima i da kroz sadržaje tih kulturnih događaja steknu nova znanja koja će implementirati u svoj rad.

Otvoravanje novih obrazovnih profila

Vojvodina trenutno zaostaje za oko pedeset vrsta profesionalnog obrazovanja u odnosu na razvijene zapadnoevropske zemlje. Neki od tih obrazovnih profila su: producenti, organizatori, fondrežeri za profitne ili neprofitne kulturne događaje, lutkari, diplomirani koreografi savremenog plesa, drama edukatori, edukatori i glumci impro teatra, izvođači muzičkog teatra, sajamskog teatra, treneri umetnika, menadžeri umetničkih karijera, menadžeri u kulturi, menadžeri velikih kulturnih

dogadaja, kulturolozi, stratezi, džez muzičari, scenografi, kostimografi, svetlo dizajneri i ostali.

Sigurno je da bi prvo u nizu bilo otvaranje lutkarskog i džez odseka na Akademiji umetnosti, zato što je nedopustivo imati lutkarska pozorišta, a ne obrazovati kadar za njih i time dozvoliti izumiranje lutkarstva, kao što je nedopustivo imati muzičke festivale koji neguju savremenu muziku, a nemati džez odsek na Akademiji umetnosti. Takođe, govoriti o menadžmentu u kulturi, a nemati osnovne studije menadžmenta u kulturi, nonsens je.

Liga socijaldemokrata Vojvodine će se zalagati za otvaranje novih smerova na postojećim vojvođanskim fakultetima i akademijama, podsticanje privatnih fakulteta i akademija da otvore nove smerove i time doprinesu stvaranju stručnjaka koji će moći da dogovore potrebama savremeno koncipirane kulture.

Kulturni turizam

Većina vojvođanskih gradova i mesta ima kulturnu ponudu koju najčešće čine arhitektonski ambijent starog gradskog jezgra, istorijske znamenitosti, verska zdanja, muzeji, galerije, spomen kuće, festivali i sajmovi. Najzanimljiviji potencijal za razvoj kulturnog turizma jesu muzeji i galerije. Međutim, ovoj ponudi nedostaje primena nove tehnologije i novog pristupa kako bi privukla turiste.

U Vojvodini postoje i mnoga mesta koja nemaju izgrađenu turističku ponudu zasnovanu na prirodnim, istorijskim, sportskim ili nekim drugim resursima. Takva mesta bi trebalo da kreiraju turističku ponudu na osnovu svojih kulturnih i umetničkih potencijala. Ovi kulturni potencijali tiču se kako tradicionalnog, tako i savremenog kulturnoumetničkog stvaralaštva.

Kulturni turizam omogućava s jedne strane upoznavanje lokalnog stanovništva sa sopstvenim kulturnim potencijalima i mogućnostima razvoja tih potencijala, a s druge strane omogućava da se turisti iz bliže i dalje sredine upoznaju sa kulturnim sadržajima i životom lokalnog stanovništva.

Inventivnost i inovativnost u muzejima i galerijama

Liga socijaldemokrata Vojvodine smatra da muzejima i galerijama nedostaje savremena multimedijalna tehnologija koja bi, uz inventivnost i inovativnost, učinila njihove izložbe atraktivnijim i primerenijim za publiku koja bi im se zahvaljujući tome vratila. Nekim muzejima nedostaje i prostor, potrebno ga je izgraditi.

Neophodno je da se zaposleni u muzejima i galerijama paralelno bave i svojim eksponatima, dobro osmišljenim konceptima kako će te eksponate postaviti i dobrim marketingom koji će informisati i privući publiku.

Liga socijaldemokrata Vojvodine smatra da je potrebno investirati i u očuvanje eksponata sa kojima te ustanove raspolažu, ali i u pribavljanje novih eksponata, kao i u obrazovanje zaposlenih u tim ustanovama koji će se ozbiljno baviti konceptima izložaba ili otvaranjem mesta za stručnjake u oblasti produkcije i marketinga izložbi. Veliki muzeji širom sveta koji odavno primenjuju nove tehnologije i u korak ih prate glavna su okosnica kulturnog turizma svoje zemlje imajući velik broj posetilaca na godišnjem nivou i ostvarujući neposredno velik prihod.

Opremanje vojvođanskih muzeja i galerija novim multimedijalnim tehnologijama stimulisalo bi stvaralački pristup i umetnika, kustosa, scenografa, producenata i ostalih koji učestvuju u kreiranju postavki i značajno bi povećalo, pre svega, njihove prihode.

Decentralizacija kulture

Liga socijaldemokrata Vojvodine smatra da manja napuštena mesta treba učiniti atraktivnijim za život mladih putem kulturnih događaja i sadržaja u kojima bi aktivno učestvovali stanovnici tih mesta.

Uvažavajući statističke podatke koji ukazuju na to da se u Vojvodini događa odumiranje manjih mesta i prenaseljavanje Novog Sada, smatramo da se jedino animiranjem lokalnog stanovništva i razvojem kulturnog potencijala male sredine ona mogu oživeti i može im se vratiti atraktivnost, mogu postati privlačna mesta za život i rad. Neophodna je podrška projektima koji u svoju realizaciju uključuju manja mesta, podrška osnivanju NVO koje se bave kulturom, podrška edukativnim projektima koji će osnažiti ljudske resurse za rad u oblasti kulture, napuštene kuće iskoristiti za smeštaj učesnika letnjih međunarodnih umetničkih kampova i slično.

Domovima kulture, koji su zbog neadekvatnog ulaganja i nepostojanja kulturne ponude vremenom opustošeni, ili su, da bi se zgrada održavala, davani u zakup buticima, čevabdžinicama, frizerskim salonima, poljoprivrednim apotekama i slično, potrebno je vratiti ulogu ustanove kulture.

Podrška većem broju projekata

Veći broj projekata omogućuje da se u njih uključi veći broj osoba profesionalno osposobljenih i obrazovanih i da na taj način angažovanjem po projektu, steknu ili razviju praktična znanja i ostvare svoja građanska prava na rad i zaradu.

Liga socijaldemokrata Vojvodine smatra da je važno da se započne sa povezivanjem i artikulisanjem svih kulturnih programa, da se programi planiraju kako ne bi došlo do preklapanja koje bi fragmentiralo korisnike i zbog efikasnijeg korišćenja postojećih materijalnih i drugih resursa. U vezi sa prethodnim je povezivanje državnih organa zaduženih za kulturu sa potencijalnim donatorima kakve su evropske i svetske fondacije, banke i privredni subjekti. Liga socijaldemokrata Vojvodine će inicirati i donošenje Zakona o donatorstvu u kulturi.

Kulturni oporavak sela

Razvijanjem kulturnog turizma oživeli bi kulturni i privredni potencijali sela.

Planiran i osmišljen razvoj kulturnog turizma vratio bi poverenje u mogućnosti razvoja sela i ulaganja u njegove potencijale.

Time bi se animiralo nezaposleno stanovništvo, stanovništvo koje ima visoko obrazovanje, i posebno oni koji bi želeli da se bave malim preduzetništvom. Jedna dobro osmišljena kulturna manifestacija pokreće čitav niz privrednih akcija: bolje snabdevene trgovine, izradu promotivnog materijala, razvoj ugostiteljskih delatnosti, osnivanje turističko informativnog centra, razvijanje transporta putnika i robe i slično.

21. ŽIVOTNA SREDINA

Oblast zaštite životne sredine mora biti sastavni deo strategije razvoja države.

Vojvodina, kao najrazvijeniji deo Srbije, mora biti vodeći region u oblasti zaštite životne sredine, a ujedno, kao evropska regija u Srbiji, treba da bude lider u poštovanju preuzetih prava i obaveza.

BRINI O VAZDUHU PRE NEGO ŠTO GA UGLEDAŠ

(3. ekološka zapovest)

Kvalitet ambijetalnog vazduha u naseljima Vojvodine odlikuje, pre svega, povišen sadržaj suspendovanih čestica tj. prašine, koja nastaje zbog erozije poljoprivrednih površina, zbog uticaja saobraćaja i industrije, pre svega u većim naseljima, i zbog nedovoljne pošumljenosti. Neki od gradova u Vojvodini predstavljaju crne ekološke tačke, posebno u odnosu na kvalitet vazduha, zbog čega se mora insistirati na stalnom informisanju i akcijama koje će dati rezultate u smislu poboljšanja.

KORISTI IZVOR TAKO DA VODU MOŽEMO PITI I NA REČNOM UŠĆU

(4. ekološka zapovest)

Kroz Vojvodinu protiču velike međunarodne reke Dunav, Tisa i Sava, mnoge manje reke, kao i kanalski sistem DTD. Međutim, te vode su manje-više veoma zagađene. U Dunav se, na celom toku kroz našu zemlju, izlivaju komunalne i industrijske otpadne vode, bez prečišćavanja. Negativan uticaj na kvalitet površinskih i podzemnih voda u Vojvodini ima i poljoprivreda.

Od 465 naselja u Vojvodini samo 45 ima kanalizaciju, a čak 11 sedišta opština nema kanalizaciju. Samo 22 naselja imaju postrojenja za tretman komunalnih otpadnih voda, od kojih 13 radi. Praktično manje od 10% komunalnih otpadnih voda se prečišćava. Potrebna su daleko veća sredstva za rešavanje ovih problema od onih koja je Pokrajina do sada davala, u skladu sa budžetskim mogućnostima.

Ukupna dužina kanalizacione mreže u Vojvodini je oko 2500 km, od čega je u Novom Sadu oko 1000 km. U ostalim naseljima za prikupljanje otpadnih voda koriste se septičke jame koje se nekontrolisano prazne u najbliži kanal, jezero, potok ili reku i time zagađuju površinske i podzemne vode. Vodoprivrednom osnovom Republike Srbije propisuje se da do 2021 godine sva industrija i sva naselja veća od 5000 stanovnika moraju izgraditi adekvatna postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda.

Zbog lošeg kvaliteta površinskih voda za vodosnabdevanje u Vojvodini u najvećoj meri se koriste podzemne vode (neobnovljivi izvori). Snabdevanje je organizovano putem javnih vodovoda u 396 naselja od kojih 328 ima lokalne vodovode, a 68 naselja je povezano u 10 vodovoda. Bez vodovoda je 69 naselja.

Kvalitet vode u vodovodima u velikom broju ne zadovoljava norme zakonom predviđene. Prerada vode postoji u samo 18 vodovoda. Rešenja treba tražiti u organizacionom i tehničkom povezivanju više naselja u regionalne vodovode.

MISLI VIŠE O OTPADU DA NE ZAVRŠIMO NA NJEMU

(10. Ekološka zapovest)

Na teritoriji Vojvodine postoji više od 2000 divljih deponija i ni jedna deponija uređena po standardima EU. Na divlje deponije se odlaže oko 30% otpada. Pitanje opasnog otpada, medicinskog i životinjskog takođe nije rešeno.

Na nivou Srbije doneta je Strategija upravljanja otpadom po kojoj Vojvodina treba da ima 8 regionalnih, uređenih deponija. Pokrajina je pokrenula međuopštinske dogovore i izradu projektne dokumentacije, ali konačno rešavanje ovog problema i izgradnja regionalnih deponija zahteva velika finansijska sredstva.

SETI SE DA JE ŽIVOT DRVETA ZALOG ZA DRVO ŽIVOTA (8. Ekološka zapovest)

Vojvodina spada u regije sa najmanje površina pod šumskim i vanšumskim zelenilom (samo oko 6%), dok je u Evropi standard minimum 14%. Nedomaćinsko gazdovanje šumama, naročito tokom devedesetih, dovelo nas je u red evropskih regija sa najmanjim procentom površina pod šumama.

Zaštita prirode ima na ovim područjima dugu tradiciju, jer je još 1874. godine zaštićena Obedska bara. Na prostoru Vojvodine postoji preko 120 zaštićenih prirodnih dobara različitih kategorija i jedan nacionalni park (Fruška gora), što čini ukupno 5,55% površine, kao i preko 300 vrsta biljnog i životinjskog sveta, koje su proglašene za prirodne retkosti. Zaštićena prirodna dobra se pomažu sredstvima pokrajine, ali su ona nedovoljna.

Od 1966. godine institucija koja se bavi zaštitom prirodnih dobara je Zavod za zaštitu prirode koji je do devedesetih bio pokrajinski, nakon čega je postao Republički zavod, RJ "Novi Sad".

Program za budućnost

Liga socijaldemokrata Vojvodine se zalaže za to da:

- pokrajina ima veće ingerencije da bi se obezbedilo adekvatno gazdovanje i realizacija strategije zaštite životne sredine;
- prioritet u razvoju Vojvodine mora da bude prečišćavanje industrijske i komunalne otpadne vode;
- snabdevanje vodom za piće treba razvijati po regionalnom principu i obezbediti dostupnost svakom građaninu i građanki Vojvodine;
- budu izgrađene regionalne deponije, u skladu sa Nacionalnom strategijom;
- zaštita prirode i razvoj lokalnih zajednica u skladu sa očuvanjem prirode;
- Zavod za zaštitu prirode treba da bude vraćen na pokrajinski nivo;
- uključivanje pokrajine u evropske integracije kako bi se mogli koristiti fondovi EU za zaštitu životne sredine;
- pošumljenost od najmanje 14% teritorije pod šumama;
- podizanje javne svesti o značaju, odgovornosti i prednosti zaštite životne sredine.

22. ENERGETSKO EKOLOŠKE SPECIFIČNOSTI

Generalna skupština evropskih regija održana u Napulju novembra 2002. godine primila je AP Vojvodinu za punopravnu članicu. Među oko 300 regija i 12 interregionalnih organizacija, AP Vojvodina ima specifičnosti u energetske ekološkom pogledu, koje, uz ostale specifičnosti, predodređuju njen budući privredni razvoj. Autonomna Pokrajina Vojvodina se prostire na severnom delu Republike Srbije na površini od 21.506 km².

Naseljena je sa oko 2 miliona stanovnika. Pretežno je ravničarska i obradiva.

Pošumljenost je sa oko 6 procenata. Raspolaže značajnim vodenim resursima kako površinskim vodama – rekama, jezerima, kanalima, kao i podzemnim vodama.

Od energetske resursa raspolaže određenim količinama nafte i gasa, uglja, termomineralnim vodama, potencijalno energijom vetra, solanom energijom i naročito obnovljivim izvorima energije kao ekološkim energijama.

Liga socijaldemokrata Vojvodine smatra da sve specifičnosti Vojvodine ogledaju u činjenici da nema velikih zagađivača u privrednoj strukturi. Više ima zaprljanja otpacima iz prehranbene industrije koji se mogu reciklirati.

Vojvodina, takođe, troši najmanje veštačkih đubriva po jedinici površine, što je značajan doprinos proizvodnji kvalitetnije hrane sa ekološkog stanovišta. To se odnosi i na potrošnju sredstava za zaštitu bilja.

Potrošnja goriva za vozila je, isto tako, jedna od najmanjih među evropskim regijama i iznosi oko 350 litara godišnje po glavi stanovnika, dok ostali koriste oko 1700 do 2200 litara. Time su produkti sagorevanja višestruko manji, odnosno kvalitet eko sistema, pa i proizvodnja hrane i pića, odnosno napitaka, veći.

Iz poljoprivredne proizvodnje godišnje nastaje oko 8 miliona tona bio-mase pogodne za razne oblike i forme sagorevanja kao energetske-ekološke goriva.

Termalne i termomineralne vode sa oko 100 bušotina daju podatke i ukazuju na mogućnosti korišćenja kako u balneologiji tako i za sportsko-rekreacione svrhe a posebno za energetske potrebe.

Korišćenje hidropotencijala na prevodnicama kanala Dunav-Tisa-Dunav u dužini od oko 950 kilometara čini značajan faktor kako za energetske potrebe tako i za zalivne sisteme.

Neminovna je izmena setvene strukture na prostoru regije Vojvodine.

Kukuruz, pšenica, šećerna repa itd. sve se teže valorizuju na tržištu. Zato se traže ekološka goriva kao što su bio-dizel i eti. alkohol. U Vojvodini se pored postojećih najavljuje gradnja ili se već grade značajni kapaciteti bio-dizela od oko 100.000 tona, odnosno etil alkohola od oko 680.000 tona. Trendovi interesovanja privrednika u tom pogledu su sve veći.

Očekuje se čvršće opredeljenje države sa određenim pogodnostima i sa tim veća prihvatljivost od strane stanovništva, što je i preporuka prošlog Kongresa energetičara, kao preduslov bržeg razvoja obnovljivih izvora energije. To opredeljenje je i u skladu sa zaključcima i preporukama Evropske unije o obaveznom korišćenju obnovljivih izvora energije.

Energetsko-ekološkim efektima privrednog razvoja regije AP Vojvodine, prvenstveno programu proizvodnje hrane značajno doprinosi visok stepen gasifikacije. Praktično, potpuna gasifikacija sa izgradnjom podzemnog skladišta gasa je garant trajnog rešenja energetske pitanja ovog regiona. Značajno je napomenuti da su izgrađeni kapaciteti za proizvodnju električne i toplotne energije na ekološka goriva u Vojvodini od više stotina megavata.

Uz adekvatnu zaštitu, odgovarajuće korišćenje đubriva, naročito stajnjaka, protivgradnu zaštitu – aktivnosti u toku, navodnjavanje uz dovoljne količine površinskih i podzemnih voda koje su na raspolaganju, korišćenjem biogasa uz razvoj stočarstva, izmenjenu setvenu strukturu, uključujući i nove sorte energetske biljake, AP Vojvodina može, pored zadovoljenja domaćih potreba, pružiti značajne tržišne viškove ekološke hrane, pića i napitaka, kao i bioenergenata tržištu drugih regija u Evropi.

Mogućnosti Vojvodine u proizvodnji energije iz obnovljivih izvora su veće od današnje proizvodnje energije na bazi nafte i gasa. Ako se tome dodaju i efekti koji bi mogli biti ostvareni racionalnom potrošnjom, Vojvodina bi, iz navedenih sopstvenih izvora mogla zadovoljavati veći deo potreba za energijom.

23. ODRŽIVI RAZVOJ

Liga socijaldemokrata Vojvodine smatra da razvoj Vojvodine usmeren ka održivom razvoju znači obezbeđenje najmanje mogućeg negativnog uticaja na životnu sredinu, odnosno obezbeđenje razvoja koji će omogućiti (neometano) korišćenje resursa budućim generacijama.

Održivi razvoj Vojvodine mora biti strateško opredeljenje njenih građanki i građana, svesnih da se mogući pravci razvoja zasnivaju na održivom korišćenju:

- **ZEMLJIŠTA** – Vojvodina je regija sa najvećim procentom poljoprivrednog zemljišta u Evropi i izuzetnim potencijalom za proizvodnju hrane. Očuvati kvalitet poljoprivrednog zemljišta znači: obezbediti kontrolisan uvoz i upotrebu mineralnih đubriva i sredstava za zaštitu bilja, povećati površine za organsku proizvodnju hrane, sprečiti negativne posledice upotrebe mehanizacije i eroziju zemljišta, promovisati nove kulture i drugo. Uz adekvatnu zaštitu, odgovarajuće korišćenje đubriva, naročito stajnjaka, protivgradnu zaštitu, navodnjavanje uz dovoljne količine površinskih i podzemnih voda koje su na raspolaganju, korišćenjem biogasa uz razvoj stočarstva, izmenjenu setvenu strukturu uključujući i nove sorte energetskih biljaka, i drugo sve napred navedeno AP Vojvodina može pružiti značajne tržišne viškove ekološke hrane, kao i bioenergenata tržištu drugih regija u Evropi, pored zadovoljenja domaćih potreba. (HRANA POSTAJE PROIZVOD BUDUĆNOSTI)
- **POVRŠINSKIH I PODZEMNIH VODA** – Vojvodina se nalazi na više međunarodnih vodotoka (Tise, Save i Dunava) što predstavlja izuzetnu prednost, ali i obavezu u očuvanju kvaliteta površinskih voda. Liga socijaldemokrata Vojvodine će, kroz svoje aktivnosti (tribine, štandove, ulične akcije i slično) ukazivati na značaj i ugroženost voda koje se nalaze u slivovima ovih reka.
- **ENERGIJE** (zahvaljujući poljoprivredi kao jednoj od nosećih ekonomskih aktivnosti, svom geografskom položaju i tradiciji, Vojvodina ima velik potencijal za korišćenje alternativnih energetskih izvora (biomase, uljane repice, vetra, itd). U skladu sa konceptom održivog razvoja i preporukama Evropske unije, a posebno u cilju smanjivanja upotrebe fosilnih goriva i emisije gasova "staklene bašte" (izazivača klimatskih promena), treba iskoristiti mogućnost da se u Vojvodini poveća udeo obnovljivih izvora u proizvodnji energije.
- **ZAŠTIĆENIH OBLASTI I PARKOVA PRIRODE** - Vojvodina ima mali procenat teritorije koji se nalazi pod nekim od vidova zaštite, a preko Fruške gore prolazi jedna od najopterećenijih saobraćajnica u Srbiji. Ove oblasti, zajedno sa kulturnim dobrima predstavljaju neprocenjivo bogatstvo Vojvodine, a pored toga i potencijal za razvoj turizma (eko, ribolovnog, lovnog i sl.) i ostalih vidova usluga. Stoga će njihovo održivo korišćenje i povećavanje stepena zaštite obezbediti očuvanje ovog višestruko značajnog resursa.

Učešće građana

Podizanje nivoa kvaliteta životne sredine i prihvatanje koncepta održivog razvoja zahteva podizanje nivoa ekološke svesti građanki i građana i njihovo uključivanje u proces donošenja odluka. Stoga je naša obaveza da obezbedimo kontinuirano informisanje građana o kvalitetu životne sredine (kvalitetu vazduha, kvalitetu površinskih voda) u svim sredinama, ne samo u onim najugroženijim.

Informisani građani će biti spremni da adekvatno procene rezultate rada lokalnih i pokrajinskih organa, da uzmu učešće u procesu donošenja odluka i utiču na ispunjavanje preuzetih obaveza, posebno u pitanjima koja se odnose na kvalitet životne sredine. Ustavom Republike Srbije zagaranтовано je pravo građanki i građana na zdravu životnu sredinu, a evropski standardi zahtevaju i pravo na informacije o stanju životne sredine, i pravnu zaštitu u slučaju njene ugroženosti.

24. SAOBRAĆAJ

Za Vojvodinu, kao regiju članicu Asocijacije evropskih regiona, veoma je važno razvijati saobraćajnu mrežu koja će omogućiti povezanost svih zona u posmatranom području. Ravnomeran regionalni razvoj u velikoj meri zavisi od balansa leve i desne strane koridora 10 na pravcu Beograd - Novi Sad - Subotica, zbog čega taj pravac mora biti primaran u raspodeli tokova putnika i roba.

Sistem saobraćaja u Vojvodini treba da čine razvoj putne mreže, revitalizacija železničkog saobraćaja, vazdušni saobraćaj i razvoj vodenog saobraćaja. Strateški položaj Vojvodine i prirodni razmeštaj na saobraćajne koridore otvara mogućnosti i za razvoj cele Republike Srbije. Skraćeno vreme putovanja i smanjeni troškovi putovanja osnovne su prednosti i imaju pozitivan uticaj na razvoj lokalnih sredina, što omogućava njihov ravnomeran razvoj i smanjenje seoba stanovništva u razvijene centre, Novi Sad i Beograd.

Drumski saobraćaj

Sadašnje stanje u drumskom saobraćaju je veoma loše, kao rezultat dugogodišnjeg propadanja postojeće putne mreže, odsustvo ulaganja u njihovo održavanje i unapređenje i potpuno odsustvo izgradnje novih puteva. Poseban problem predstavlja nedovršeni autoput Novi Sad - Subotica, kao dela autoputa na Koridoru 10, izgradnja obilaznice oko Fruške gore, koja još uvek nije započeta, i izgradnja Banatske magistrale, koja, takođe, nije ni na pomolu. Kraci od Koridora 10 omogućili bi kvalitetan ekonomski regionalni razvoj i u isto vreme predstavljali podršku Koridoru 10 i povećali putovanja na samom koridoru.

Železnička saobraćajna mreža

Železnička saobraćajna mreža u Vojvodini spada u najrazvijenije i najgušće regionalne železničke mreže u Evropi. Međutim, stanje železnice u Vojvodini je na rubu katastrofe, vozovi idu sporije nego pre Prvog svetskog rata. Prvi zvanični putnički voz došao je u Novi Sad iz Subotice 1883. godine. Danas su pruge u Vojvodini u takvom stanju da su mnoge zarasle u korov, a na većini relacija brzine su 60km/h, a negde se spuštaju na 20-30 km/h, što ukazuje na to da železnica u Vojvodini zaostaje za evropskim standardima više od 60 godina.

Od 1990. godine ukinuta je ŽTO Novi Sad kada je upravljanje i finansiranje željeznice centralizovano u Beogradu. Tokom sedamdesetih i osamdesetih godina, kada je željeznicom Vojvodine upravljano iz Novog Sada, u željeznički sistem je uloženo više od 500 miliona dolara.

Poslednjih 15 godina ništa nije ulagano. Poražavajući je podatak da od nekadašnjih 500 polazaka putničkih vozova na današnji dan postoji manje od 100 polazaka.

Novi zakon o željeznici još uvek nije donet, već je i dalje na snazi zakon po kome je sistem željeznice centralizovan. Željeznička mreža Vojvodine po svojim karakteristikama zahteva revitalizaciju a samo za mali deo pravaca treba izgraditi nove pruge.

Vazdušni saobraćaj

Razvoj vazdušnog saobraćaja u Vojvodini ima perspektivu uzimajući u obzir pozitivan primer korišćenja manjih aerodroma u susednoj Mađarskoj. U strategiji vazdušnog saobraćaja u Vojvodini treba sagledati mogućnost uključenja u mrežu aerodroma sedam gradova (Novi Sad-Čenej, Sombor, Vršac, Zrenjanin, Subotica, Kikinda i Bač), koji imaju potencijal da mogu biti podrška centralnom aerodromu "Nikola Tesla" u Beogradu. Na taj način transport putnika i roba u Vojvodini i čitavom regionu bio bi efikasniji i brži i omogućio bi zapošljavanje i bolji razvoj lokalnih sredina.

Vodni saobraćaj

Vodni saobraćaj u Vojvodini ima izuzetne mogućnosti razvoja. Ukrštanje vertikalnih i horizontalnih pravaca vodnog saobraćaja čine saobraćajnu mrežu, a region Vojvodine je jedan od najbogatijih regiona u Evropi po rasporedu i dužini kanalske mreže. Međutim, ovaj potencijal se ne koristi ni blizu u onoj meri u kojoj bi mogao. Zamuljenost kanala koji nisu više plovni jer godinama nisu održavani, propadanje pratećih objekata, kao i oronulost infrastrukture rečne flote, sadašnja je slika stanja. Stoga je neophodno sprovesti opsežan program revitalizacije kanalske mreže koja podrazumeva čišćenje i izmulljivanje kanala sa uređenjem priobalja, revitalizacija i gradnja pristaništa za robni transport, izgradnja marina i obnova transportne flote. Posebno treba razvijati turističku flotu i turističke sadržaje na strateškim tačkama od interesa za razvoj turizma sa mogućnošću dodavanja specifičnosti lokalnih sredina.

Liga socijaldemokrata Vojvodine će se zalagati za:

- decentralizaciju upravljanja svim segmentima saobraćaja sa republičkog na pokrajinski nivo i donošenje zakona u skladu sa propisima Evropske unije;
- završetak autoputa Novi Sad - Subotica;
- izgradnju obilaznice oko Fruške gore i Banatske magistrale;
- revitalizaciju i modernizaciju željezničkog saobraćaja u Vojvodini, kao prioritet, s obzirom na to da vozovi daleko manje zagađuju životnu sredinu i omogućavaju jeftiniji prevoz roba i putnika;
- revitalizaciju i osposobljavanje kanalske mreže za transport roba i putnika i razvoj turizma;
- uspostavljanje mreže malih aerodroma na teritoriji Vojvodine, kao deo dugoročne strategije razvoja vazdušnog saobraćaja u Vojvodini;
- donošenje i sprovođenje strategije za saobraćaj, koji će se sprovesti nezavisno od političkih opcija na vlasti, uz maksimalno poštovanje struke i evropskih normi.

25. TURIZAM

Istorijski okvir

Razvoj turizma u AP Vojvodini, tokom proteklih nekoliko decenija, obeležile su brojne oscilacije. Do sedamdesetih godina 20. veka preovladavao je stav da Vojvodina nema značajnije turističke potencijale i da je na turističkom tržištu značajna samo kao važno emitivno područje. U drugoj polovini te decenije došlo je do korenite promene razvoja turizma u pozitivnom smeru i brže investicione aktivnosti, zahvaljujući podsticajima iz Društvenog dogovora o merama za ostvarivanje proširene reprodukcije u turizmu u 1975. godini i Dogovora o osnovama društvenog plana SAP Vojvodine za razvoj turizma u periodu od 1976. do 1980. Zajedno sa usvajanjem predmeta o ostvarivanju opšte turističke propagande u SAP Vojvodini, otpočeo je planski razvoj vojvođanskog turizma. Nažalost, njegov obim, značaj i ostvareni promet nikada nisu dostigli nivo visokih standarda.

Budućnost turizma

U budućnosti bi trebalo očekivati da turizam u Vojvodini podstakne pozitivne uticaje na stanje životne sredine u širem smislu, odnosno, na ekološke, društvene i ekonomske komponente.

To se odnosi na afirmaciju i popularizaciju prirodnih vrednosti, pre svega kroz očuvanje zaštićenih prirodnih dobara i hidroloških resursa. Turizam bi trebalo da uređenjem prostora približi ključne prirodne vrednosti svim zainteresovanim kategorijama. Neophodno je i uređivanje spomeničkog nasleđa Vojvodine, pre svega ruralnih i gradskih ambijentalnih celina, koje su posebno osetljive na stihijske realizacije urbanizma.

Potencijalno negativne uticaje bi trebalo izbegavati kroz pažljivo planiranje turističkougostiteljskih sadržaja i aktivnosti. U budućnosti bi se ozbiljnije trebalo baviti pitanjem nosećeg kapaciteta, naročito u zaštićenim prirodnim dobrima. Predmet analiza ne bi trebalo bazirati samo na brojnom stanju turista i izletnika, već i na kvalitetu doživljaja. Takođe, neophodno je više pažnje posvetiti zoniranju turizma, kroz potrebu da se u cilju zaštite sredine izdvoje zone smeštajnih kapaciteta i turističkih aktivnosti.

PRIRODNE VREDNOSTI

Vojvodina zahvata jugoistočne i najniže delove prostranog Panonskog basena. Izuzimajući dve niskoplaninske oaze, ona je najvećim delom nizijsko i ravničarsko područje u kojem se stepenasto smenjuju blago zatalasane i zaravnjene reljefne celine. Na prvi pogled deluje kao beskrajno ravan i dosadan predeo (svedoci smo i stereotipa na ovu temu), dok se sa većom pažnjom primećuje sva njena živopisnost i uzbudljivost. Simbioza uma i snage mnogih nacija su oslikale platno današnjeg pejzaža Vojvodine. Vojvođani su istrajnim radom niza generacija, od močvarne, beskorisne i nezdrave sredine sami sebi stvorili "obećanu zemlju".

Vode Vojvodine predstavljaju "ukročenu goropad", čije je savladavanje inicirano merkantilizmom (početak 18. veka), kada je Vojvodina predstavljala najveću ekonomskomultikulturalnu laboratoriju Sveta. I sve potonje generacije su uticale, kako na vode, tako i na samu prirodu Vojvodine - nekad pozitivno, a nekad negativno. Danas Vojvodina ima regulisane rečne tokove i jednu od najgušćih kanalskih

mreža u Evropi. Svakako, ne samo u pogledu turističkog potencijala, najznačajnije mesto zauzima Dunav. Njegov značaj i potencijal, kao «glavne evropske ulice», nije dovoljno iskorišćen.

Ipak, Vojvodina nije samo prostor gde čovek utiče i menja prirodu, već i prostor gde prirodu brani od samog sebe, odnosno čuva vrednu i bogatu prirodnu baštinu. Prirodna baština Vojvodine odlikuje se izraženim ekosistemskim, specijskim i genetskim diverzitetom.

KULTURNE VREDNOSTI

Vojvodina je demografski posmatrano, konglomerat različitih naroda i etničkih grupa i kao takva, konglomerat je i različitih kultura. Proces nastajanja i očuvanja etnografskog nasleđa Vojvodine u nemirnom prostoru jugoistočne Evrope, model je opredeljenja da se samo u negovanju duha tolerancije, može opstati i civilizacijski napredovati. Mozaik ovdašnje kulturne baštine je nešto što jedino Vojvodina može da ponudi na turističkom tržištu Evrope. Nigde na ovom kontinentu ne postoji ovakva etnička šarolikost. Što je najvažnije ta šarolikost je još uvek aktivna i živi u selima, gradovima i na poljima. To znači da kulturna baština nije samo sećanje, prošlost, već i sadašnjost utkana u duhovni i materijalni aspekt življenja stanovništva.

Veliki značaj u kulturnoj ponudi Vojvodine imaju: arheološka nalazišta, srednjovekovni gradovi, religijski objekti, dvorci, gradske ambijentalne sredine, seoske ambijentalne sredine, folklorno nasleđe, gastronomija, turističke manifestacije, ostvarenja materijalne i duhovne kulture.

TURISTIČKI PROMET I SMEŠTAJNI KAPACITETI

Turistički promet u AP Vojvodini pretrpeo je velike posledice usled političko-ekonomskih i ratnih dešavanja. Zabeleženi broj turističkih dolazak iz 1987. godine (564.000) u poslednjih 20 godina nije premašen.

Nagli pad dolazaka turista nastupio je od 1991. godine i, sa manjim oscilacijama, trajao do 1999. godine, kada je zabeležen najmanji broj turista (206.000). Posle blagog rasta, od 2000, broj dolazaka turista ponovo opada i do 2006. godine kreće se na nivou iz devedesetih godina.

Značajniji porast dolazaka turista nastupio je 2007. godine, kada je iznosio 314.000.

Broj ležaja u AP Vojvodini se od 1987. godine do 2006. godine kretao u intervalu od najvišeg 9.315 (1988) do najnižeg 7.207 (1999). Postojao je generalni trend pada broja ležaja do 1999, dok se trend rasta uočava od 2000. godine. U odnosu na 2003. godinu, značajan rast je zabeležen 2004. godine u iznosu od 14,1%, da bi 2007. broj ležaja porastao na 13.020. To predstavlja najveći broj ležaja registrovan u poslednjih 20 godina.

OCENA STANJA

Prednosti

- Geografski položaj
- Saobraćajni i turistički položaj koji je omogućio da Vojvodina bude značajno tranzitno područje
- Povoljne fizičko - geografske karakteristike vojvođanskog prostora

- Kulturno-istorijski i jezičko-demografski diverzitet
- Otvorenost i gostoprimljivost stanovništva
- Originalnost vojvođanske kuhinje
- Razvijeni različiti oblici turizma

Slabosti

- Loša turistička signalizacija i nedostatak vodičke službe
- Nedovoljan broj turističkih aranžmana
- Neprofesionalnost među turističkim radnicima (ne znanje stranih jezika, neljubavnost, nezainteresovanost)
- Nedovoljna marketinška aktivnost
- Nedovoljna upoznatost domicilnog stanovništva o turističkim potencijalima iz neposrednog okruženja i njihova uključenost u turističke tokove
- Nedovoljna finansijska osnova za razvoj turizma i ulaganje u turističke projekte
- Nedovoljni smeštajni kapaciteti
- Nedovoljna komunalna uređenost
- Neodgovarajuća saobraćajna povezanost

Šanse

- Izgradnja infrastrukture
- Povećanje smeštajnih kapaciteta
- Multietničnost Vojvodine
- Povezivanje sa partnerima iz susednih zemalja
- Proširenje upotrebe komunikacijskih sredstava

Pretnje

- Nestabilne političke prilike u zemlji i neposrednom okruženju
- Loše socijalne prilike u zemlji
- Jačanje turističkog tržišta u susednim zemljama (posebno Hrvatska, Mađarska)

TURISTIČKA PONUDA

Najznačajniji elementi postojeće turističke ponude se prikazuju kroz predstavljanje najvažnijih oblika turizma koji su zastupljeni u Vojvodini, a kojima Savet za turizam LSV daje prioritet u turističkom razvoju. Ove oblike turizma prate brojni nedostaci. Savet za turizam LSV daje predloge mera za otklanjanje istih, kao i predloge za uspešan razvoj datih oblika turizma.

Banjski turizam

Mineralne, termalne i termomineralne vode u Vojvodini predstavljaju jedina prirodno lekovita bogatstva, s obzirom na to da reljefne i klimatske osobine Panonske oblasti ne pružaju uslove za razvoj klimatskih lečilišta.

Stepen iskorišćavanja termomineralnih voda u Vojvodini je vrlo neujednačen, od primitivnog, neorganizovanog načina njihovog korišćenja do organizovanog iskorišćavanja u savremenim medicinskim centrima ili u centrima za rekreaciju.

Na području Vojvodine banjski turizam je razvijen u Banji Kanjiža, Junaković i Vrdniku, ali generalno posmatrano, ukupnim rezultatima razvoja banjskog turizma u Vojvodini ne možemo biti zadovoljni.

Uzroci su brojni:

- veliki broj termomineralnih izvora je nevalorizovan i figurira kao neiskorišćen potencijal,
- nizak nivo ponude (nedostatak kvalitetnijih i luksuznije opremljenih smeštajnih i lečilišnih objekata, skromna vanpasijska ponuda),
- nedovoljna je izdiferenciranost lečilišne i turističke funkcije,
- nedovoljna promocija banjskih turističkih potencijala, posebno na inostranom tržištu,
- odsustvo neophodnih sistematskih i kontinuiranih istraživanja regionalnog i lokalnog karaktera,
- organizaciona i kadrovska manjkavost,
- turistički potencijal banja Vojvodine, koristi se gotovo isključivo od strane domaćih gostiju i turista, dok je procenat inostranog turističkog prometa sasvim marginalan

Savet za turizam LSV predlaže sledeće mere za uspešan razvoj banjskog turizma:

- obogatiti sadržaj turističke ponude banjskih mesta,
- poboljšati kvalitet smeštajnih kapaciteta,
- obezbediti dovoljan broj medicinskog osoblja specijalizovanog za balneoterapiju,
- znatno poboljšati higijenske uslove boravka u banjskim mestima,
- obezbediti konkurentne cene zdravstvenih, pansionskih i vanpasijskih usluga.
- u banjama koje preferiraju razvoj i inostranog turizma (u blizini međunarodnih saobraćajno-turističkih koridora), neophodni su rekreativni i kulturni sadržaji ekskluzivnog karaktera (jahanje, jedrenje, saloni za negu tela).
- stvoriti moderan koncept informativno vodičke službe, koja bi na efikasniji način opsluživala turističku klijentelu.

Ruralni turizam

Ruralni turizam izgleda kao prikladno sredstvo revitalizacije napuštenih ruralnih oblasti i obezbeđuje njihovu održivost u budućnosti kroz očuvanje posla ili stvaranje novih radnih mesta, povećava raznolikost zanimanja, očuvanje usluga, očuvanje pejzaža i prirode ili podršku očuvanju seoskih zanata kao turističke atrakcije. Ruralni turizam često obezbeđuje podsticaj za razvoj infrastrukture, koja onda doprinosi rastu drugih ekonomskih aktivnosti u ruralnim oblastima.

Posebna korist od razvoja ruralnog turizma može da bude povećanje broja šansi za društvenu interakciju lokalnog stanovništva.

Ruralni turizam u Vojvodini nije u dovoljnoj meri istražen i ukupnim rezultatima razvoja ruralnog turizma u Vojvodini ne možemo biti zadovoljni. Uzroci su brojni:

- veliki broj objekata u ruralnom turizmu nije kategorisan,
- baza podataka o registrovanim objektima u ruralnom turizmu Vojvodine ne postoji,
- turistička promocija nije intenzivna,
- postoji organizaciona i kadrovska manjkavost,
- odsustvo neophodnih sistematskih i kontinuiranih istraživanja regionalnog i lokalnog karaktera, u smislu ne samo valorizacije potencijalnih rezervi, već i u smislu očuvanja postojećih,
- odsustvo adekvatnih planskih i programskih dokumenata neophodnih za razvoj.

Savet za turizam LSV predlaže sledeće mere za uspešan razvoj ruralnog turizma:

- podići nivo kvaliteta smeštajnih objekata,
- podići turističku uređenost objekata za pružanje usluga u ruralnom turizmu na veći nivo,
- edukovati stanovništvo, u cilju kvalitetnijeg pružanja usluga,
- uraditi kategorizaciju smeštajnih kapaciteta u ruralnom turizmu Vojvodine,
- odrediti i primenjivati kriterijume za standardizaciju i kvalitet usluga u ruralnom turizmu Vojvodine,
- kreirati raznovrsne turističke aranžmane vezane za ponudu ruralnog turizma Vojvodine,
- unaprediti promociju na nacionalnom i internacionalnom nivou,
- umrežiti turističke organizacije, turističke agencije i vlasnike seoskih domaćinstava u cilju boljeg plasmana ruralnog turističkog proizvoda.

Nautički turizam

Uzimajući u obzir činjenicu da se nautički turizam pre svega vezuje za plovni put i plovību objekta različiti vrsta i kategorija, Vojvodina upravo zahvaljujući razgranatoj mreži kvalitetnih plovnih puteva, koji prolaze obodom i kroz njenu teritoriju, potencijalno predstavlja veoma značajnu nautičko-turističku destinaciju. Glavne plovne puteve u Vojvodini čine Dunav, Tisa i Sava, a zatim Tamiš, Begej i oko 664 km plovnih kanala u okviru hidrosistema Dunav-Tisa-Dunav.

Osnovni nedostaci nautičkog turizma u Vojvodini su:

- nedostatak saradnje javnog i privatnog sektora u cilju koordinisanog razvoja proizvoda nautičkog turizma,
- nedostatak imidža i pozicioniranje vezanih za razvoj proizvoda nautičkog turizma,
- nedostatak specifičnosti informacija vezanih uz aktivnosti i usluge nautičkog turizma,
- nedostatak specijalizovanih kompanija destinacijskog menadžmenta, kao organizatora proizvoda, aktivnosti i paketa nautičkog turizma za strana tržišta,
- nedostatak pakovanja i ponude proizvoda nautičkog turizma na stranom tržištu od strane tur-operatora i turističkih agencija,
- lokalni događaji nisu iskorišćeni u turističke svrhe, sa nedostatkom strateških smernica za njihovu promociju i dalji razvoj,
- nedostatak rečne infrastrukture za razvoj proizvoda nautičkog turizma,
- nedovoljna upotreba kulturnih i prirodnih resursa u turističke svrhe.

Liga socijaldemokrata Vojvodine predlaže sledeće mere za uspešan razvoj u nautičkom turizmu:

- izgradnju većih nautičkih centara treba limitirati na centre većih urbanih područja (Novi Sad i sl.), dok izvan urbanih centara treba slediti nautičke resort koncepte s naglaskom na rekreacionim aktivnostima i sportovima na vodi,
- neophodno je uspostaviti jedinstveni regulacioni model plovidbe kao i plovību infrastrukturu,
- izrada posebne kategorizacije objekata i sadržaja nautičkog turizma,
- razvoj standarda izgradnje, zaštite životne sredine i posebno kvaliteta usluga u objektima nautičkog turizma,
- izrada posebne kategorizacije objekata i sadržaja nautičkog turizma,

- oblikovanje i promocija komplementarnih aktivnosti (lokalne tradicije i događaji, atrakcije, itd) uz glavne reke,
- umrežavanje sa proizvodom gradskih odmora (uključivanje tura gradskih turističkih atrakcija i sl.)
- Nužno je formirati domaćeg ili aktivirati inostranog organizatora međunarodnih turističkih krstarenja s bazom u Novom Sadu ("river cruise organisers")

Ekoturizam

Poslednje decenije 20. veka na turističkom tržištu se pojavio jedan relativno novi oblik turizma - ekoturizam. Solidne potencijale za njegov razvoj ima i Vojvodina. Razvoj ekoturizma u Vojvodini treba povezati sa prostorima zaštićenih prirodnih dobara (Nacionalni park "Fruška gora", specijalni rezervati prirode, parkovi prirode, predeli izuzetnih odlika), međunarodnim statusima u zaštiti kao što su ramsarska područja i IBA područja, kao i sa onim predelima koji nisu pod nekim vidom zaštite, a odlikuju se vrednim prirodnim i ekološkim potencijalom.

Identifikovani nedostaci u procesu razvoja ekoturizma:

- nepostojanje dovoljno naglašene društvene svesti o zaštiti prirode, ekološkoj edukaciji i ekoturizmu,
- nerazvijena praksa posete zaštićenim prirodnim dobarima na lokalnom i regionalnom nivou (pogotovo kada su školske ekskurzije u pitanju),
- nepostojanje strategija i planova razvoja ekoturizma,
- loš odnos turističke privrede i nadležnih ministarstava, sekretarijata i zaduženih odeljenja prema ideji ekoturizma,
- nedostatak infrastrukture za razvoj ekoturizma.

Liga socijaldemokrata Vojvodine predlaže sledeće mere za prevazilaženje nedostataka u ekoturizmu:

- podsticanje politike proglašavanja novih zaštićenih prirodnih dobara,
- insistiranje na očuvanju i zaštiti zaštićenih prirodnih dobara,
- turističko opremanje zaštićenih prirodnih dobara i njihove okoline,
- edukacija upravljača zaštićenih prirodnih dobara o značaju ekoturizma,
- edukacija lokalnog stanovništva o ekoturizmu, odnosno, ekoruralnom turizmu,
- razvijanje mreže volonterskih kampova u cilju popularizacije poseta zaštićenim prirodnim dobrima,
- razvijanje mreže vizitorskih centara i ekokonačišta.

Lovni turizam

Iako je Vojvodina tradicionalni lovno-turistički prostor, sa renomeom dugim nekoliko decenija na međunarodnoj turističkoj sceni, nakon ratnih dešavanja tokom 90-tih i društvenih, ekonomskih i političkih kriza u zemlji, javlja se potreba za ponovnim formiranjem imidža lovnoturističkih resursa, naročito na inostranom tržištu.

Smanjenje fonda gajenih vrsta divljači, opadanje turističkog prometa, zabranjen uvoz mesa odstreljene divljači iz naše zemlje u države EU, sve jača konkurencija zemalja u okruženju i dr. još više ističu neminovnost i obavezu definisanja lovnoturističke strategije Vojvodine i Srbije (kratkoročni, srednjoročni i dugoročni programi razvoja).

Osnovni ciljevi su svakako pozitivan plasman na tržištu, profit i održivi razvoj lovno-turizma Vojvodine.

Osnovni nedostaci u lovnom turizmu Vojvodine su:

- smanjenje brojnosti onih vrsta koje su zauzimale glavno mesto u našoj lovno-turističkoj ponudi,
- nedovoljan broj edukovanog kadra za inostrani lovni turizam,
- kratko vreme zadržavanja gostiju,
- promenjeni geopolitički položaj naše zemlje (ne graničimo se ni sa jednom zemljom koja je bila tradicionalni turistički emitent - npr. Italija),
- novi restriktivni propisi Evropske unije iz oblasti veterinarsko-zdravstvene regulacije koji ne priznaju naše veterinarske dokumente (posledica je onemogućen izvoz mesa odstreljene divljači, odnosno uvoza u zemlje EU),
- vizni režim,
- sve jača konkurencija okolnih zemalja (preusmerenost klijentele na druga lovno-turistička područja, npr. Mađarske i Hrvatske),
- nedostatak investicionih ulaganja za unapređenje lovno-turizma,
- ponuda veća od tražnje i dr.

Savet za turizam LSV predlaže sledeće mere za prevazilaženje nedostataka u lovnom turizmu:

- povećanje fonda divljači, posebno iz programa intenzivne proizvodnje (fazanska divljač, poljske jarebice i dr.),
- izgradnja savremenih receptivnih objekata (smeštajno-ugostiteljski kapaciteti), naročito u okviru otvorenih lovišta,
- radi unapređenja lovno-turističke ponude Vojvodine, potrebno je lovačke kuće uvesti u klasifikaciju i u kategorizaciju u okviru Pravilnika o razvrstavanju, minimalnim uslovima i kategorizaciji ugostiteljskih objekata, što je u nadležnosti republičkog organa - Ministarstva trgovine, turizma i usluga,
- organizovanje obuke potrebnih budućih kadrova (za inostrani lovni turizam, lovučuvarska služba itd.),
- unapređenje stanišnih uslova (povećanje pošumljenosti, podizanje i održavanje remiza, podizanje hranilišta, pojilišta, solišta, redovan unos potrebne hrane po količini i raznovrsnosti, redukcija predatora i dr.),
- legalizacija izvoza mesa (kompatibilnost veterinarskih sertifikata sa odgovarajućim dokumentima EU),
- intenzivnija promocija na inostranom tržištu i unapređenje prodaje,
- investiciona ulaganja u unapređenje ponude,
- povezivanje sa inostranim agencijama specijalizovanim za emitivni lovni turizam,
- nastupi na međunarodnim sajmovima lova i lovno-turizma,
- plasiranje promotivnog materijala u inostranoj štampi i drugim medijima,
- plansko, racionalno korišćenje divljači sa akcentom na očuvanje matičnog fonda svake gajene vrste divljači i ugroženih vrsta.

Gradski turizam

Na turističkoj mapi sveta postoji veliki broj malih destinacija koje nude autentičnost, raritetnost, očuvan prostor i kulturni identitet. Jedna od tih destinacija mogu biti i očuvana gradska jezgra Vojvodine. U Vojvodini postoje odlične mogućnosti za

razvoj gradskog turizma, koji u sebi sadrži elemente kulturnog turizma. Gradovi dostižu kompleksnost svoje turističke vrednosti kroz pojedinačne segmente: arheološke, umetničke, arhitektonske, etnografske, spomeničke i druge vrednosti.

U većini gradova u Vojvodini postoje brojna događanja (Novi Sad, Subotica, Sombor, Vršac...), ali turistički razvoj ne odgovara kulturnim vrednostima gradova. Razlog tome je što:

- kulturna dobra i programi kulturnog karaktera u Vojvodini još uvek nisu pretvoreni u programe, turističke proizvode kao jedna osmišljena i zaokružena celina koja bi zadovoljila domaće, a posebno strano tržište.
- gradovi nisu na adekvatan način turistički uređeni,
- nemaju odgovarajuću materijalnu bazu, infrastrukturu
- promocija je na niskom nivou
- loša turistička signalizacija
- nedovoljni smeštajni kapaciteti
- nedovoljan broj turističko-informativnih punktova u gradovima i dr.

Savet za turizam LSV predlaže sledeće mere za razvoj gradskog turizma:

- kursevi obučavanja za menadžere kulturnih dobara,
- dizajniranje regionalnih kulturnih ruta (npr. Putevima muzeja, Putevima baroka, Putevima secesije i sl),
- promocija gastronomije,
- osnivanje tematskih parkova,
- poboljšanje infrastrukture,
- stvaranje kvalitetnijeg hotelskog smeštaja,
- efektivna kooperacija javnog i privatnog sektora,
- voditi računa o privatnoj inicijativi da se investira u saobraćaj (turistički kombi prevoz, turističke autobuse, plovila za aktiviranje rečnog i kanalskog turizma, rent-a-car službu),
- postojanje parterstva između državnih/lokalnih organa i lokalne pivrede (partnerstvo obuhvata zajedničke aktivnosti na projektima, marketingu, poboljšanju saobraćajne infrastrukture...),
- saradnja između turističkih agencija, muzeja, galerija i subjekata u ostalim područjima kulturnih aktivnosti, kao i saradnja sa hotelijerima i prevoznicima,
- izdavanje reprezentativnih monografija sa fotografijama u boji, koje će pomoći u edukaciji potencijalnog turista. Distribuciju vodiča ili prospekta treba organizovati na posebnim informacionim punktovima (na graničnim prelazima, naplatnim rampama, benzinskim pumpama, hotelima, motelima i sl.).

Etno-gastronomski turizam

Dosadašnja istraživanja su pokazala da je turistička vrednost očuvanih etnografskih dobara Vojvodine velika. Bazira se na autohtonosti, pa i ekskluzivnosti pojedinih objekata i pojava, koji se mogu naći samo ovde.

Njihova turistička prezentacija je nedovoljna, neatraktivna i neprimenljiva na turističkom tržištu. Nedostaju savremeno marketiški osmišljeni programi sa pratećom promotivnom, propagandno-informativnom delatnošću i snažnim prodorom na sve probirljivije turističko tržište.

Savet za turizam LSV predlaže sledeće mere za prevazilaženje nedostataka u etno-turizmu:

- u formiranju folklorno-kulturne turističke ponude potrebno je uključiti više faktora (predstavnike lokalne sredine, konzervatore, turističke operativce i kreatore nacionalnog i regionalnog razvoja). Njihovim angažovanjem se može inicirati, angažovati i zadržati na visokom nivou turistička privreda i poboljšati zaštita kulturnog nasleđa,
- potrebno je izraditi programe zaštite i konzervacije materijalnih i nematerijalnih atributa i aspekata folkornog nasleđa, jer to omogućava bolje razumevanje i stvaranje osećaja poštovanja prema baštini kako od strane pripadnika lokalne sredine, tako i od strane posetilaca.

Gastronomija Vojvodine se formirala kao odraz složenih uslova života, geografskih karakteristika: prirodnih uslova i društvenih zbivanja na ovom prostoru. Na području Vojvodine javlja se velika mešavina kuhinja, a samim tim i veliki broj različitih jela. Ova kuhinja je mešavina različitih uticaja naroda koji vekovima žive na ovom prostoru.

Različiti uticaji čine vojvođansku kuhinju specifičnom, a time i atraktivnom za turističku potražnju, tim više što se od svih oblika koji odražavaju promene u kulturnom životu sela, najmanje promenila ishrana stanovništva.

Slobodno se može reći da je gastronomija jedna od atraktivnijih turističkih ponuda Vojvodine, bazirana na velikom broju manifestacija zasnovanih na kulinarskim specijalitetima.

Manifestacioni turizam

Baš kako je u slučajevima drugih regija Evrope, tako i Vojvodina ima veliki broj manifestacija sa solidnom bazom u razvoju manifestacionog turizma. Veliki je broj manifestacija koje još uvek nemaju predznak turističkih, već se održavaju kao lokalna i regionalna kulturno-istorijska dešavanja. Njihovo turističko osmišljavanje je jedan od većih izazova turističke privrede.

Manifestacioni turizam u Vojvodini ima dugu tradiciju što je svakako rezultat etnički i religijski heterogenog prostora, različitih običaja, verovanja, navika, ali i različitih načina privređivanja. Tako se na ovom prostoru razvio veliki broj manifestacija gotovo svih profila.

Osnovne karakteristike i nedostaci u manifestacionom turizmu Vojvodine su:

- postojanje velikog broja manifestacija na području čitave Vojvodine,
- turističke manifestacije imaju važnu ulogu u promociji: prirodnih vrednosti, kulturnih vrednosti (kulturnog i folkornog nasleđa), poljoprivredne proizvodnje i drugih specifičnosti Vojvodine,
- najveća posećenost je manifestacija u samoj opštini i to direktno proporcionalno (što je veća opština, to je i veća posećenost),
- najveći broj posetilaca prisustvuje manifestacijama kao posetilac, potom kao posetilac i učesnik, a najmanje kao učesnik,
- razlozi učešća na manifestacijama su različiti, ali pored ekonomskih, znatiželje, radoznalosti, degustacije različitih proizvoda (vino, pivo, slanina, kobasice) kao osnovni motiv izdvaja se zabava,

- trenutno u manifestacionom turizmu Vojvodine ne postoji izražena politika cena,
- određena doza negativnih uticaja manifestacija na stanovništvo su i: ugrožavanje životne sredine, narušavanje postojećeg mira u malim mestima usled velike gužve, napuštanje nekih načela tradicije u težnji za novinama, ekonomska eksploatacija mesta.

Liga socijaldemokrata Vojvodine predlaže sledeće mere za kvalitetniji razvoj manifestacionog turizma:

- promocija turističkih manifestacija mora biti pre svega blagovremena, ali svakako i agresivnija kako bi ove manifestacije dobile na većem značaju i privukle veći broj posetilaca van opštine održavanja,
- treba učiniti više na poboljšanju marketinške delatnosti, te osmisлити odgovarajući nastup na tržištu, kako bi se populacija informisala na adekvatan način,
- organizatori manifestacija trebali više da učine u obaveštavanju turističkih organizacija opštine i turističkih agencija; te da sami pošalju program manifestacije, podatke o vremenu i mestu održavanja ciljnim grupama (društvu penzionera, školama, određenim društvima, ali i organizatorima drugih, srodnih manifestacija u zemlji i inostranstvu),
- promotivnu aktivnost treba povećati posebno kod onih manifestacija koje imaju šireregionalni karakter, te mogu privući posetioce iz šireg okruženja,
- posebnu ulogu mogu imati različite etno manifestacije kod kojih treba insistirati na dovođenju posetilaca iz matičnih zemalja etno zajednice koja manifestaciju organizuje,
- uključiti što veći broj posmatrača da postanu i aktivni učesnici u manifestacijama,
- sadržaji manifestacija moraju biti raznovrsniji i prilagođeni različitim tipovima turista,
- ne bi trebalo potencirati i razvijati veliki broj manifestacija, jer će time doći do zasićenja među posetiocima, pa će i one sa dugom tradicijom, razvijene i dobro marketinški praćene postati suvišne,
- da bi manifestacioni turizam dobio veći značaj u turizmu Vojvodine, neophodno je unaprediti propagandu, utvrditi kanale prodaje manifestacija i bolje vođenje politike cena.

Napomena:

Program Lige socijaldemokrata Vojvodine je usvojen na VI vanrednom kongresu (decembar 2008. godine) i VII vanrednom kongresu (decembar 2009. godine)

Na osnovu člana 50., stava 1., alineje 4. Statuta Lige socijaldemokrata Vojvodine, Statutarna komisija LSV je na svojoj 2. sednici od 14. 12. 2009. godine utvrdila prečišćeni tekst Statuta Lige socijaldemokrata Vojvodine.

Prečišćen tekst sadrži Statut Lige socijaldemokrata Vojvodine usvojen na VI vanrednom izbornom kongresu Lige socijaldemokrata Vojvodine, 14. decembra 2008. godine, i Odluku o izmenama i dopunama Statuta Lige socijaldemokrata Vojvodine, usvojenu na VII vanrednom kongresu Lige socijaldemokrata Vojvodine, 12. decembra 2009. godine.

ЛИГА СОЦИЈАЛДЕМОКРАТА ВОЈВОДИНЕ
VAJDAŚÁGI SZOCIÁLDEMOKRÁTA LIGA
LIGA SOCIÁLDEMOKRÁTOV VOJVODINY
LIGA SOCIAL-DEMOCRÁTOR DIN VOIVODINA
ЛИГА СОЦИЈАЛДЕМОКРАТОХ ВОЙВОДИНИ
LIGA SOCIJALDEMOKRATA VOJVODINE